

A NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET KÖZLEMÉNYEI

TARTALOM:

Előszó.

V.V.VINOGRADOV: A marxista nyelvészet zseniális programja.

A prágai Tvorba vitacikkeiből:

B.HAVRANEK: A cseh nyelvtudomány helyzetéről.

V.SKALIČKA: I.V.Sztálin cikke és a cseh nyelvészeti hagyomány.

F.TRÁVNÍČEK: Sztálin cikke és a cseh nyelvi kultúra.

An.TARASZENKOV: Az irodalom és a nyelv.

B i b l i o g r á f i a: Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáinak kiadásai. Hozzászólások és kommentárok Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáihoz.

H i r a n y a g: A Szovjetunió és a népi demokráciák nyelvtudományi életének eseményei Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikkeinek megjelenése óta.

A N y e l v t u d o m á n y i I n t é z e t h i r e i:

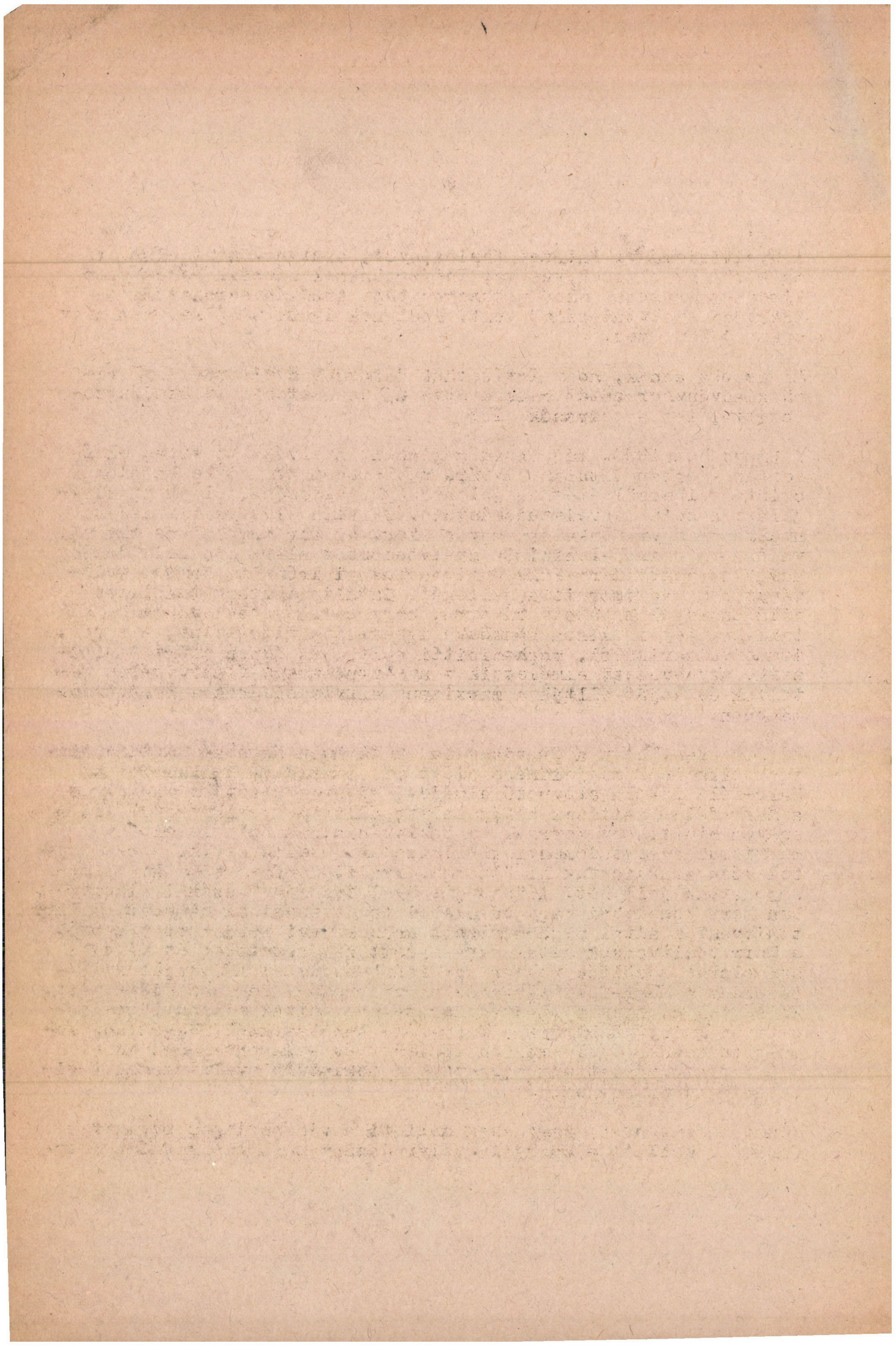
Megjelentek a Magyar Nyelvatlasz kérdőívei.

I. ÉVF. 1. SZÁM.

1950. NOVEMBER

B • U • D • A • P • E • S • T

KÉZIRAT GYANÁNT

A Nyelvtudományi Intézet Közleményei, amelynek most első száma kerül az olvasók kezébe; Intézetünknek második rendszeres kiadványsorozata. Első sokszorosított kiadványsorozatunk a "Szovjet Nyelvtudomány" volt, amelynek 1950. első felében négy száma jelent meg.

Mi az oka annak, hogy Intézetünk "Szovjet Nyelvtudomány" című kiadványsorozatát beszüntetve új sokszorosított kiadványsorozattal lép az olvasók elé?

A Pravdában 1950. májusában megindult nyelvészeti vita, elsősorban azonban Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikke hatalmas, szinte felbecsülhetetlen jelentőségű változást, elméleti tisztulást hozott a nyelvtudományban. Sztálin elvtárs zseniális nyelvtudományi munkáiban ugyanakkor, amikor megvetette egy új, valóban marxista-leninista nyelvtudomány alapjait, leleplezte az ugynevezett Marr-féle nyelvtudományi irányzat hamis, tudománytalan, antimarxista jellegét. Sztálin elvtárs tökéletes világossággal mutatott rá arra, hogy Marr és tanítványai - bár tanításaikat marxista köntösbe igyekeztek öltöztetni, - a marxizmus vulgarizálói, meghamisítói voltak és éppen ezért tanításaik, ugynevezett elméleteik a nyelvtudományt fejlődésében gátolták és utját állták a marxizmus alkalmazásának a nyelvtudományban.

Kétségtelen, hogy a Pravda-vita, különösen azonban Sztálin elvtárs cikkeinek megjelenése előtt mi sem tudtuk felismerni a Marr-féle iskola alapvető elméleti hiányosságait és magunk is a Marr-féle tanítások hatása alatt állottunk; elkövettük azt a súlyos hibát, hogy Marrnak és tanítványainak "elméleteit" a marxizmus nyelvtudományi alkalmazásának tekintettük. Ennek megfelelően alakítottuk ki "Szovjet Nyelvtudomány" című kiadványsorozatunk jellegét. A "Szovjet Nyelvtudomány" számai elsősorban Marr közelebbi vagy távolabbi tanítványainak cikkeit, a Marr tanítványok által meghonosított araksejevi rendszert tükröző, a Marr tanítványok által sugalmazott határozatokat és vitaszámolókat közölték magyar fordításban. Ezzel a "Szovjet Nyelvtudomány" a Marr-féle tévtanok magyarországi terjesztőjévé vált. Kétségtelen, hogy a kiadványsorozatnak voltak viszonylagos pozitívumai is: közöltünk a Marr-féle tanításoktól független, komoly tudományos jelentőségű cikkeket és - önkéntelenül is - anyagot szolgáltatunk a Pravdában megindult nyelvtudományi vita jobb megértéséhez.

Nem vitás azonban, hogy ezek mellett a viszonylagos pozitív funkciók mellett a Szovjet Nyelvtudomány tulnyomó részben hely-

telen szerepet vitt tudományos életünkben: egy olyan irányzat megismertetéséhez és terjesztéséhez járult hozzá, amely - bár saját magát marxista, valóban szovjet tudományos irányzatnak tüntette fel - lényegében antimarxista, tudománytalan, káros irányzat volt.

Mindezek a körülmények arra a megfontolásra indították Intézetünket, hogy Sztálin elvtárs korszakalkotó, rendkívüli felszabadító hatású nyelvtudományi munkáinak megjelenése után helytelen volna intézeti kiadványsorozatunkat, akár csak formájában is, a régi módon, változatlanul folytatni. Éppen ezért határozott úgy Intézetünk, hogy a "Szovjet Nyelvtudomány" c. kiadványsorozatot megszüntetve formájában, tartalmában és szerkesztési elveiben új kiadványsorozatot indít.

"Nyelvtudományi Intézet Közleményei" című kiadványunkat a formai változás - címváltozás - mellett döntően új kiadvánnyá kívánjuk tenni tartalmi szempontból is. Kiadványunknak elsődleges célja, hogy a Sztálin elvtárs cikkei nyomán megújuló, élenjáró marxista-leninista tudományvá váló szovjet nyelvészet eredményeit közvetítse. Ugyanakkor nyomon kívánjuk követni a testvéri népi demokráciák tudományos életét is és közvetíteni kívánjuk olvasóinkhoz azokat a népi demokráciákban megjelent cikkeket, amelyek a sztálini elveknek a népi demokráciák tudományában való alkalmazását tükrözik. Magyar viszonylatban az elméleti kiértékelés, a kutatások eredményeinek közlése nyomtatásban megjelenő folyóirataink feladata; mi ebben a sokszorosított kiadványban elsősorban Intézetünk általánosabb érdekű eseményeiről, az Intézetben folyó fontosabb munkálatok menetéről kívánunk időnként beszámolni.

"A Nyelvtudományi Intézet Közleményei" szerkesztésénél ügyelni kívánunk arra, hogy kiadványunk a nyelvtudósok számára változatos, gyakorlati értékkel bíró segédeszköz is legyen. Éppen ezért minden számunk tartalmazni fog bibliográfiai rovatot is, amely vagy Intézetünk dokumentációs részlegének folyamatosan begyűltő címanyagát közli rendszerezett formában, vagy egy-egy lényeges műre vagy tudománytörténeti eseményre vonatkozó aktuális bibliográfiai anyagot tartalmaz. Bibliográfiai rovatunk megindításaképpen ebben a számban Sztálin elvtárs cikkeire vonatkozó bibliográfiai válogatást teszünk közzé.

Természetes, hogy kiadványunk csak akkor töltheti be célját, ha olvasóink állandó segítséggel, javaslatokkal, bírálattal járulnak hozzá jobbá tételéhez.

Reméljük, hogy "A Nyelvtudományi Intézet Közleményei" c. kiadvány a maga szerény eszközeivel is hozzá fog járulni a magyar nyelvtudomány fejlődéséhez, a Szovjetunió tudományos életének megismertetéséhez és tudósainknak segítségére lesz abban, hogy Sztálin elvtárs utmutatásához hiven alkalmazzák tudományukban a marxizmus-leninizmus elveit.

V. V. VINOGRADOV:

A marxista nyelvészet zseniális programja.

A Pravda hasábjain lezajlott vita feltárta N.J. Marr akadémikus antimarxista hibáit. N.J. Marr nézetei arról, hogy a nyelv kezdettől fogva osztályjellegű, szoros összefüggésben azzal a felfogással, hogy a nyelv felépítmény az alapon; a paleontológiai analízis történelemellenes idealista lényege, mely a világ összes nyelveinek anyagi alapját négy elembe /szal, ber, jon, ros/ látja; a stadialitás elve a nyelv és a gondolkodás fejlődésében, mely a nyelv történetében hirtelen robbanásokat, robbanásszerű minőségi változásokat tételez fel; a nyelv és a gondolkodás viszonyának mechanikus felfogása, amely szintén abból a tanításból ered, hogy a nyelv társadalmi felépítmény s amely arra vitte Marrt, hogy a gondolkodást elszakítsa a nyelvtől, tehát a nyelvnélküli gondolkodáshoz vezette el; a marxizmus tételeinek eltorzítása a nemzeti nyelvről szóló tanításban; a nyelvcsaládok (csoportok) rokonságának és a nyelvészet összehasonlító-történeti módszerének merev tagadása; történelemellenesség az egységes nyelvteremtő folyamat ábrázolásában; a nyelvkezesztesződés jelentőségének tulbecsülése az új nyelvszerkezetek képződésének folyamatában; az, hogy lebecsüli az egyes konkrét nyelvek történetére vonatkozó kérdéseket, e konkrét nyelvek történeti mozgásának marxista tanulmányozását, a mai szerkezetük jellemzésére vonatkozó magyarázatokat; a nyelvnek az egész nép számára közös voltáról, a nyelv ellenállóképességéről, és dialektusokról szóló felfogás eltorzítása; az irodalmi nyelv népi alapjának tagadása akár a kapitalista fejlődés periódusában - minderről s még sok másról bebizonyosodott, hogy antimarxista, idealista irányzatuk van. Az is kiderült, hogy a Marr-elmélet jogtalanul igyekezett kisebbiteni a nyelvfejlődés belső törvényeinek jelentőségét, amikor a súlypontot nemcsak a jelentéstanban, hanem az alaktanban is, a nyelvi jelenségeknek a társadalmi-gazdasági tényezővel (l. N.J. Marr, Válogatott munkák, 2. kötet, 117. l.), a gazdasági alappal való meghatározottságára helyezte át.

I.V. Sztálin "Marxizmus és nyelvtudomány", valamint "A nyelvtudomány néhány kérdéséhez" c. munkái döntő szerepet játszottak a Marr-elmélet fogyatékoságainak leleplezésében és a nyelvteremtéséről, fejlődésének törvényeiről és alapvető kategóriáiról vallott marxista felfogás tisztázásában. Ezek a munkák minden szovjet nyelvész számára lehetővé teszik a nyelvtudomány alap-

+/a nyelvről

vető kérdéseinek igazi marxista megértését. Ugyanakkor, amikor a nyelvtudomány új fejlődési fokát jelentik, egyben kiemelkedő alkotó hozzájárulást is jelentenek a marxizmus-leninizmus elméletéhez. Éles határt vonnak a múlt és jelen szovjet nyelvészete között, ragyogóan megvilágítják jövő fejlődésének utjait és feladatait. I.V.Sztálin e munkáiban rendkívül lakonikusan, egyszerűen, elmélyülten, pontosan és világosan fektette le a marxista nyelvészet kidolgozásának és fejlesztésének zseniális programját.

I.

Marr "új nyelvelméletének" valamennyi hibáját a nyelv társadalmi természetéről vallott helytelen, antimarxista felfogása okozta, az, hogy összekeverte a nyelvet más társadalmi jelenségekkel s hogy nem voltak - más társadalmi jelenségek sorában - a nyelv különleges sajátosságairól kialakult világos elképzelései.

A szovjet nyelvészek készségesen idézgették a marxizmus-leninizmus klasszikusainak a nyelvről adott meghatározásait és jellemzéseit ("a nyelv az emberi érintkezés legfontosabb eszköze" - Lenin, "a nyelv a fejlődés és harc eszköze" - Sztálin), de nem hatoltak le azok mély értelméig s nem vonták le belőlük a kellő következtetéseket. A nyelvre vonatkozó helyes marxista nézet eltorzítását sok tekintetben elősegítette az is, hogy Marr összekeverte a gondolkodás és az ideológia, a társadalmi világnézet fogalmát.

"A nyelvről szóló tanítás általános tanfolyama" Marral egyetértésben az ideológiai felépítmények következő osztályozását adja: "Az ideológia formái a következők: a/ a legegyszerűbb ideológiák: a nyelv és a gondolkodás; b/ a legfelsőbb ideológiák: a vallás, művészet, erkölcs, jog, politikai ideológia, tudomány, filozófia" (2. k. 113-114. l.). Marr szavai szerint a nyelv "visszatükrözte az anyagi- és felépítménykultúra fejlődésének, a termelőeszközök fokozatos tökéletesedésének minden utját és minden fokát s az ilyen materialisan keletkező folyamattal kapcsolatos társadalmi gondolkodás egész zeg-zugos utját..." (2. k. 127. l.)

Ezzel kapcsolatosan a szovjet nyelvészetben széleskörűen elterjedt és megszilárdult az a felfogás, hogy a nyelv felépítmény a gazdasági alapon.

Az általános nyelvészet tanfolyamaiban illyesmiket találhatunk: "a nyelv és a tudat keletkezésükben és fejlődésükben a társadalmi gyakorlat termékei, felépítmények a társadalmi alapon." "A nyelv egységet alkot a tudattal s ezért a társadalmi tudat változását követve, amely a maga részéről az emberek társadalmi létét tükrözi vissza, meg kell változnia. Mint minden társadalmi felépítmény, a nyelv is szüntelenül változik az emberi társadalom fejlődésének folyamatában, változik tartalmában és

formáiban." A társadalmi "rendszer összes különbségei, mind az együttlétezők (szoszuscsestvu juscsije), mind az időben egymást felváltók, nyomot hagynak a nyelvben." "Mint minden társadalmi felépítmény, a nyelv is nemcsak egyszerűen tükrözi a maga társadalmi alapjának minden változását, hanem úgy lép fel, mint az ember társadalmi gyakorlatának aktív, cselekvő mozzanata, mint e társadalmi gyakorlat eszköze."

A "Történeti-nyelvtani tanulmányokban" kijelentették: "A nyelv és a gondolkodás fejlődésének történelmi materialista felfogása azt a feladatot tűzi a kutatók elé, hogy kikutassák azokat a reális, bonyolult és ellentmondó összefüggéseket, amelyek a tudat és a nyelv területén a társadalmi élet anyagi-termelői alaptól a felépítményhez vezetnek..."

A marxizmus klasszikusainál sehol sem található meg az a felfogás, hogy a nyelv felépítmény a gazdasági alapon, sőt még célzások sincsenek ilyen felfogásra. Marx "A politikai gazdaságtan bírálatához" előszavában írta: "Életük társadalmi termelésében az emberek meghatározott, szükségszerű, saját akaratuktól független viszonyokba, termelési viszonyokba lépnek egymással, amelyek anyagi termelőerők meghatározott fejlődési fokának felelnek meg. E termelési viszonyok összessége alkotja a társadalom gazdasági szerkezetét, azt a reális alapot, melyen egy jogi és politikai felépítmény emelkedik, s amelynek a társadalmi tudat meghatározott formái felelnek meg. Az anyagi élet termelési módja határozza meg általában az élet társadalmi, politikai és szellemi folyamatát. Nem az emberek tudata az, ami létüket, hanem megfordítva: társadalmi létük az, ami tudatukat meghatározza." És tovább: "A gazdasági alap megváltozásával lassabban vagy gyorsabban átalakul az egész óriási felépítmény. Az ilyen átalakulások vizsgálatánál mindig különbséget kell tenni a termelés gazdasági feltételeinek anyagi, természettudományos pontossággal megállapítandó átalakulása és a jogi, politikai, vallási, művészi vagy filozófiai, egyszóval: ideológiai formák között, melyekben az az összeütközés tudatosra válik s melyekben azt megvívják." Ez a felépítmény fogalmának taglalása; azokról az ideológiai formákról van itt szó, amelyek a felépítményhez tartoznak.

Éppígy Engels K. Schmidthez intézett levelében (1890. augusztus 5.) a történelem marxista tanulmányozásáról szóló gondolatot fejtegetve ezt írta: "Az egész történelmet újra kell tanulmányoznunk, a különböző társadalmi alakulatok létfeltételeit részleteiben kell megvizsgálunk, mielőtt a nekik megfelelő politikai, magánjogi, esztétikai, filozófiai, vallási stb. szemléleti módokat megkísérelnők belőlük levezetni."⁵ Nem szabad elfelednünk, hogy a nyelvet nem számítja a "szemléleti módok" területéhez. Engels Blochhoz intézett levelében (1890. szeptember 21-22.) olvassuk ezeknek a felépítménykategóriáknak a történelemben játszott szerepéről: "A gazdasági helyzet az alap, de a felépítmény különböző elemei: az osztályharc politikai formái és eredményei - alkotmányok, amelyeket megnyert esata után a győztes osztály alkotott meg stb., jogi formák, hát még mindezeknek a valóságos harcoknak a visszatükröződései a résztvevők agyában, politikai, jogi,

filozófiai elméletek, vallási nézetek és ezeknek továbbfejlesztése dogmák rendszerévé, mindezek szintén hatással vannak a történelmi harcok menetére és sok esetben meghatározzák túlnyomóan azok formáját."⁶ Itt sincs egy szó sem arról, hogy a nyelv felépítmény jellegű társadalmi jelenség.

Egyébként annak a tételnek a megszilárdulását és elterjedését, hogy "a nyelv társadalmi felépítmény a gazdasági alapon", részben elősegíthette a XVIII.sz.végének és a XIX.sz. első felének stilisztikájától örökölt szokás is, mely a nyelvet az irodalommal hozta közeli kapcsolatba. Holott az irodalmi fejlődés, természetesen, a felépítmények történelméhez tartozik. Engels írta G.Starkenburghoz (1894.január 25.): "A politikai, jogi, filozófiai, vallási, irodalmi, művészeti stb. fejlődés a gazdasági fejlődésen alapszik. De mindezek hatnak egymásra és a gazdasági alapra is."⁷

Ilymódon, noha a marxizmus-leninizmus klasszikusai a nyelvet seholsem emlegetik a felépítmény-kategoriák sorában, a szovjet nyelvészetben mégis már a huszas években széles körben elterjedt az a meggyőződés, hogy a nyelv felépítmény az alapon. Persze egészen világos volt, hogy a nyelvet nem lehet teljes párhuzamba állítani a szépirodalmi, jogi, politikai és hasonló nézetekkel, amelyeket épen a nyelv közvetítésével szokás kifejezni. A nyelv az eszköze a "létforma" kifejezésének, helyesebben e szemléletek megszilárdításának és megőrzésének. Ez a nyilvánvaló tény vezetett sok nyelvészt arra a gondolatra, hogy a nyelv nem más, mint a legáltalánosabb felépítmény kategória, amely - Marr kifejezése szerint - a "felépítménykultura" legkülönbözőbb formáit fogja át.

A nyelv - Marr szavai szerint, - a "felépítmény legbonyolultabb és legtartalmasabb kategóriája, amely a maga következtetéseit önnönmagaán belül is ellenőrzi a nyelv két elválaszthatatlan mozzanatának, a formálisnak és ideológiaiának, a hangnyelvben a hangképzés technikájának és az ideológiai felépítés technikájának szembeállításával" (2.k., 452.l.). Egy másik, "Az írás és a nyelvtan reformjához" c. cikkében Marr a hangnyelvet "rendkívül fontos felépítményjellegű társadalmi kategóriának" nevezi (2.k., 374.l.). A nyelv, Marr szavai szerint "az emberi lét minden oldalának minden időben és térben csak reá jellemző teljes objektív-ideológiai felölélése révén a felépítményben kivételes helyet foglal el" (1.k., 290.l.).

Tehát Marr, aki az u.n."formális összehasonlító nyelvészet" elleni harcában jutott el a nyelvet felépítménynek tekintő felfogáshoz, ezzel kapcsolatban gyakran a nyelv és ideológia azonosításához, sőt a gondolkodásnak a nyelvtől, mint formától való elszakításához, nagyjában az összes többi szovjet filológussal együttműködött annak a nézetnek a terjesztésében, hogy a nyelv felépítmény az alapon. Marr, emellett, hogy stílusára jellemzően hanyagul, pontatlanul, bizonytalanul és többértelműen használja az alapvető terminusokat, olykor a gondolkodást általában, különösen az elvont gondolkodást vagy "eszmélést" (23.k., 66.l.) azonosított-

ta a felépítmény-világgal. A felépítmény-világ - Marr szerint - nem más, mint elvont szó-fogalmak vagy olyan szó-fogalmak világa, amelyek a vallás, jog, technika stb. területéhez tartoznak (1. 4.k., 191.1.). Így maga a nyelv is egészében a felépítmény-világba kerül. "A nyelv és a gondolkodás" c. cikkében Marr ezt írta: "A képzetek kollektivitása kiindulópontul szolgál az anyagi alapból a felépítmény-világba való ugráshoz, mivel egy olyan tárgyat, mint pl. a "baltát", amely az őstársadalom minden termelő kollektívájának birtokában megvolt, kétféleképpen fogták fel - mint konkrét tárgyat, azaz "baltát" és általánosságban mint a "fegyver" fogalmát..." (3.k., 103.1.)

A nyelvből mint ideológiából - Marr szerint - a gondolkodás fejlődésével és társadalmilag egyre bonyolultabbá való válásával kapcsolatban fejlődtek ki a "felépítmény-világ" különböző területei. "A felépítményi, elvont fogalmak" vagy "felépítmény-terminusok" (5.k., 270.1.), pl. "igazság", szembenállnak az anyagi tárgyakra vonatkozó fogalmakkal (4.k., 74.1.). "Van olyan fejlődési stádium, amelyben a felépítmény-rend egyetlen szava sem volt még meg, nem voltak elvont fogalmak, sem 'igazság', sem 'ismeretek', sem olyan szavak, mint 'lélek', 'ész'" (4.k., 75.1.). A felépítményrend "elvont-fogalmait" konkrét képzetek alapján jönnek létre, például a "kéz" szó Sumerantikájában (4.k., 192.1.). "...A felépítmény-világ fogalmait, - írja Marr, - nemcsak a 'vágy', hanem a 'jog', 'kötelesség' is, az anyagi világ terminusainak, a 'viz', 'kéz' jelentéseiben bontakoznak ki..." (2.k., 419.1.). Ugy, ahogy ezek a felépítmény-fogalmak, Marr szerint, a nyelvben és a nyelv révén keletkeznek, úgy, ahogy ezek mint a nyelv szemantikája és ideológiája kerülnek bele a nyelvbe, ugyanúgy Marr számára természetesen látszott, hogy a nyelvet nemcsak bevonja a felépítmények körébe, hanem hogy szorosán hozzákapcsoljon más felépítményeket is.

"A történelmi folyamat kérdése a jafetita elmélet megvilágításában" c. cikkében Marr megemlékezik "a szavak ideológiai fejlődésének stadiálitásáról" a 'viz' - anyagi tárgytól felépítményi, antropomorfológizált kultusz-világig, vagyis a 'tenger-istenéig', vagy a 'vizek istenéig' (3.k., 161.1.), hivatkozva a "Neptunus" (a tenger istene) szóra, amely valamikor 'vizet', 'tengert', 'folyót' jelentett. Könnyen észrevehetjük itt, hogy a szavakat azonosítja és összekeveri a fogalmakkal (mint ahogy Marr néha a szavakat a tárgyakkal keveri össze), a nyelv szemantikáját a társadalmi ideológiával. A szavakat Marr néha "felépítményi képződményeknek" nevezi. Pl.: "A felépítményi képződményeket, akár tárgyakat és jelenségeket jelölő alapfogalmak, akár pedig ezek kölcsönviszonyának e kapcsolat funkcióját végző kifejezői is azok, magának az életnek az időszéri szükségletei teremtik" (2.k., 253.1.). Marr szavai szerint "nemcsak a szavakkal kifejezett fogalmak, hanem maguk a szavak és azok formái, tényleges alakjai is a társadalmi rendszerből, ennek felépítmény-világából, rajtuk keresztül az ökonomiából, a gazdasági életből is folynak" (4.k., 46.1.). A nyelv épolyan "felépítményi érték", mint a világnézet; a szemantikát pedig "felépítmény-jelenségnek" nevezi (4.k., 71.1.).

"A nyelv, mint felépítmény-kategória - írja Marr, - nemcsak abban van segítségünkre, hogy az anyagi kultúra történetét helyesen tanulmányozzuk, hanem, mint most kiderül, e kultúra fejlődésében egyike a mindenre kiterjedő, igen gondos vizsgálatot követelő tényezőknél" (4.k., 228.l.).

Efféle kijelentés igen sok akad Marr műveiben. Például: "A nyelv tehát felépítmény. A nyelv fejlődésében az anyagi kultúrának, vagyis a termelésnek és a termelőviszonyoknak a fejlődése tükröződik" (5.k., 481.l.). "A nyelv: a gondolkodás, mint az alap felépítménye" (5.k., 535.l.). A világnézet és a nyelv "felépítményi területek" (lásd 2.k., 260.l.), sőt Marrnál a "nyelvi felépítmény" terminus is előfordul. Az elemek szerinti analízis segítségével, írta Marr, "feltárult a nyelv felépítmény anyagi alapja s ezáltal lehetővé vált, hogy ne csak a szavakat, hanem az alaktant és még inkább a hangtant, mint eredendően társadalmi jelenségeket, végső fokon a termelés és a termelőviszonyok törvényszerűségeit tükröző jelenségeket stádiumok-szerint, ideológiailag magyarázzuk meg (beszéd-paleontológia)" (5.k., 232.l.). Ilyen módon N.J.Marr a nyelv minden elemét, a hangrendszert és az alaktant is úgy tekinti, mint az alap teremtményét, amely azzal együtt változik.

A "nyelvi felépítmény" fogalma Marrnál általában a szellemi kultúra fogalmához áll közel. "A megismerés forrásai, az u.n.törzsnemek meghatározása és alkalmazása egyik vagy másik népre - az írásos nyelv felépítmény ("kultúra") a megfelelő társadalmi szerkezet mellett egészében szétszakíthatatlanul összefügg az anyagi kultúrával, mint alapjával..." (4.k., 264.l.). Magát a hangbeszéd keletkezését Marr a "felépítmény-kultúra" fejlődésével kapcsolta össze. "A hangbeszéd akkor keletkezett, amikor az emberiség nemcsak az anyagi, hanem a felépítmény-kultúrát is maga mögött tudta, így, többek között, egy bizonyos világnézetet is a kinetikus beszéd (taglejtéses beszéd. -ford.) kizárólagos uralma idején, azaz csaknem az egész paleolit alatt" (1.k., 259.l.).

Mivel a nyelvtani kategóriák, amelyekben - Marr szerint - a társadalmi viszonyok és a szociális világnézet közvetlenül visszatükröződnek, nagyon elvont jellegűek, Marr "felépítménynek" nevezte őket. Az elemek szerinti analízis - Marr meggyőződése szerint - "minden egyes nyelvet az utolsó legapróbb részletekig, a kötőszóig és előljáróig, a nyelvtani kategóriákig - az anyagi alappal való okozati, genetikai összefüggésükben, mint felépítményeket magyarázza meg" (2.k., 440-441.l.). Marr azt gondolta, hogy a nyelv gyorsabban változik, mint az összes többi "felépítmény-kategória". Marr hitt abban, hogy a nyelv egész szerkezetét tudatosan és erőszakos, forradalmi úton meg lehet változtatni. "Ugrásszerű átmenetek a nyelv és a gondolkodás technikájában" c. cikkében a szovjet korszakról ezt írja: "E korszak egyedül áll napjainkban a forradalmi alkotás eszméi elterjedésének iramát tekintve a felépítmény összes kategóriájában, az összes tudományokban és művészetekben, de e folyamat a legmélyebben és legplasztikusabban, a legpontosabban, legvilágosabban és a legnagyobb gyorsasággal a felépítmény azon kategóriájában ismerhető meg, -

amely a mega ideológiai technikájával oly közel áll most a világ minden népéhez, annyira közel került az összes társadalmilag, sőt osztály-szempontból különböző tömegekhez, s annyira összeforrott minden tagnak, hol a népnek, hol a törzsnek, hol a clan-nak a természettanával, hogy az anyagi és ideológiai alkotómunka összes ágaiban, még a munkafolyamaton kívül is, mint a benne tükröződő kollektív akarat és kollektív energia kifejezésének eszközét és módját használva fel, - csak kevesen érzik jelenlétét és természetesen senki sem vette észre a természettől, a létezés sajátos természetétől való függetlenségét. Azt, ami a nyelvvel vagy a nyelven végbemegy, már régóta jól ismeri mindenki" (2.k., 427-428.l.). A nyelvtudomány feladata, Marr szerint, - "kiterjeszteni a nyelvi anyagra a dialektikus történelmi materializmust a felépítmény különleges sajátosságainak számontartásával" (2.k., 296.l.).

Marr a nyelvet egy sorba állította "az összes felépítményi társadalmi értékkel". "...A szófajok, általában a nyelvtani kategóriák, még jobban függenek az élettől, mint az összes felépítményi társadalmi értékek, köztük a művészet is, a szépirodalom, a vonalakban, színekben vagy hangokban kifejeződő monumentális és miniatűr művészet" (2.k., 103.l.).

A nyelvet felépítménynek, "egészében társadalmi ideológiának" tekintő, rendkívül homályos és nagyon tág felfogás Marrt arra a következtetésre vezette, hogy a nyelvben és a gondolkodásban végbemenő változások az alapszintű végbemenő változásokkal közvetlenül összefüggenek. "A jelzett társadalmi-gazdasági átalakulásoknak az alapszintű végbemenő hullámtöréséből keletkeznek a kiforduló megfelelő gondolkodási rendszerek, s az illető stádiumokon a nyelvrendszerek" (2.k., 255.l.).

A nyelvet ideológiai felépítménynek tekintő felfogással az is együjtjár, hogy a nyelvnek, mint minden egyéb ideológiának Marr osztályjellegű tulajdonított. A nyelvben, mint felépítmény-kategóriában minden osztályjellegű: a nyelv - Marr szerint - mindig osztályjellegű volt, sőt a nyelvtan is osztályjellegű.

Ebből az alapvetően hibás marri nyelvkoncepcióból, a nyelvet felépítménynek tekintő felfogásból következett az a tanítás, hogy a nyelv fejlődése éles robbanások, éles stadiális átmenetek, vagy ugrások, a gondolkodás stadiális változásai útján megy végbe. Abbeli törekvésükben, hogy a világ nyelveinek egész változatos fejlődését egységes nyelvteremtő folyamat formájában mutassák be, természetesen nem vették tekintetbe azt, hogy a nyelvkereszteződésnek, mint új nyelvek keletkezése és fejlődése alapjának, mint a nyelvrendszerek minőségi átalakulása alapvető eszközének meghatározó szerepe van.

Marr tanítása a nyelvről mint felépítményről a 30-40-es években hatalmas és amellet negatív szerepet játszott a szovjet nyelvtudomány fejlődésében. Még azok a szovjet nyelvészek is, akik a marri "új nyelvelméletet" nem fogadták el, a nyelv felépítményjellegéről vallott marri felfogás hatása alá kerültek.

Igen jellemző, hogy még olyan kiváló szovjet nyelvész is, mint A.Sz.Csikobava professzor, aki mindenkor elutasította a Marr-elmélet módszertani alapjait, elfogadta a nyelv felépítmény-jellegéről szóló tanítást. "A szovjet nyelvészet terén Marr akadémikus vitathatatlan érdeme, hogy fölvetette azt a problémát, mely szerint a nyelv felépítmény-jellegű. Marr találóan jellemzi a nyelvet, mint a történelem legrégebbi tanuját s a nyelv fejlődésének problémáit kapcsolatba hozza a gondolkodás, továbbá a technika és a termelés fejlődésének problémáival. A nyelv általában, tehát a lineáris nyelv (taglejtéses beszéd - fordító) is, még inkább a hangbeszéd, a termelés és a termelő viszonyok alapján kialakuló felépítményjellegű kategória".⁸

Egyébként A.Sz.Csikobava élesen hangsúlyozta, hogy mennyire leegyszerűsítő és nem meggyőző az, hogy Marr a nyelv egész rendszerét - fonetikai, morfológiai és szintaktikai rendszerét - egyenesen, közvetlenül, minden megkülönböztetés nélkül a társadalmi-gazdasági alakulatokból vezeti le. Rámutatott annak a helytelenségére is, hogy Marr a nyelvet a művészettel és általában a művészetekkel, mint felépítmény-kategóriákkal vetette egybe. "A nyelv - írta Marr - ugyanolyan felépítményi társadalmi érték, mint a művészet és általában a művészetek" (S.k., 107.l.). A.Sz.Csikobava ebből az alkalomból megjegyzi: "Véleményünk szerint, ha egyenlőségi jelet teszünk egyfelől az egyes művészeti ágak (általában a művészetek) közé és másfelől a nyelv közé, az semmiképpen sem helyes. Az ilyen leegyszerűsítés megengedhetetlen.

Következtetés: Marr jafetita elméletében a nyelv felépítmény-jellegére vonatkozó kérdésfeltevés csupán általában helyes, amennyiben a nyelvnek, mint felépítmény-jellegű kategóriának jellegzetes sajátosságait Marr elméletében elkendőzi, s a nyelv különféle tényeinek megragadásában nem tesz különbséget. Marr akadémikus nem konkretizálja azokat a kérdéseket sem, melyek alapján e problémát tagolni kellene"⁹. Természetes tehát, hogy A.Sz.Csikobava professzor ilyen feladatot tűzött a szovjet nyelv-tudósok elé: "megfelelő módon taglalják ezt a bonyolult problémát, kifejtsék a nyelvnek, mint felépítmény-kategóriának jellegzetes sajátosságait, nyomon kísérik mindazokat a lehetséges formákat, melyek a nyelvnek a termeléstől való függésében megmutatkoztak."¹⁰

Határozottan állíthatjuk, hogy I.V.Sztálin "Marxizmus és nyelv-tudomány" c. cikkének megjelenéséig minden szovjet nyelvész-függetlenül az irányzatok és nézetek eltéréseitől - konstrukcióiban abból a felfogásból indult ki, hogy a nyelv felépítményjellegű társadalmi jelenség. A nyelvet felépítménynek tekintő felfogás, kisebb-nagyobb mértékben visszatükröződött csaknem valamennyi, nyelvtörténettel foglalkozó szovjet munkában. Az, ami a nyelvben szilárd és az egész nép számára közös, csak kevés figyelmet keltett. A nyelvi változásokat közvetlenül összekapcsolták és párhuzamba állították az alapban történő változásokkal. Az irodalmi nyelv története szervesen összefonódott a szépirodalom és a szépirodalmi stílus történetével és ugyanazon osztályhatárok és fokok szerint osztották fel, mint a szépirodalmat és a publicisztikát.

Összekaverték a nyelv, a dialektikus és a szépirodalmi stílus fogalmát, mint az ideológia kifejezésének rendszereit. A nyelvben mint "ideológiai felépítményben" mindenütt kiemelték és megfigyelték az osztályjellegű elemeket, a társadalmi-gazdasági alakulatok visszatükröződéseit.

I.V.Sztálin kimutatta, hogy a nyelv nem felépítmény az alapon, leleplezte a korábbi szovjet nyelvészet alapvető módszertanának fogyatékosságait, megmutatta az új feladatokat és a marxista nyelvtudomány továbbfejlődésének útjait. "N.J.Marr - mondja I.V. Sztálin, - azzal, hogy a nyelvet felépítménynek minősítette, helytelen, nemmarxista tételt vitt be a nyelvtudományba, és tévutra vitte önmagát, tévutra a nyelvtudományt. Lehetségtelen fejleszteni a szovjet nyelvtudományt egy helytelen tétel alapján". (31.1.)¹¹

I.V.Sztálin tételei a nyelvnek az alaphoz és a felépítményhez való viszonyáról nemcsak általában a marxista nyelvészetet gazdagítják, hanem a marxizmus-leninizmus elméletét általában. Ezzel a tanítással szorosan összefügg a nyelvészet más alapvető és igen bonyolult kérdéseinek helyes megoldása is: a nyelvről és a gondolkodásról, a nyelvről és a társadalomról; a nyelv történeti fejlődésének törvényszerűségeiről, a népnyelvről (narodnij jazik) és az "osztályjellegéről" a nyelvben és a nyelvhasználatban, a nyelvfejlődés belső törvényeiről, a nyelvben végbemenő minőségi változások jellegéről, a nyelvkereszteződés szerepéről a nyelv fejlődésében, a nyelv jellemző ismertetőjeleiről.

I.V.Sztálin végtelen világossággal és elmélyültséggel tárja eléink a nyelv és a felépítmény közötti alapvető különbségeket. Négy ilyen különbség van:

1. Minden alapnak (például a feudális rendszer alapjának, a kapitalista alapnak, a szocialista alapnak) megvan a saját, neki megfelelő felépítménye. Az alap megváltozásával és megszűnésével megváltozik és megszűnik a felépítménye is, ha új alap jön létre, nyomában létrejön a megfelelő felépítmény is. Valójában a nyelvet - a felépítménytől eltérően "nem ez vagy az az alap, nem a régi vagy az új alap hozza létre, egy adott társadalmon belül, hanem századok folyamán a társadalom történetének és az alapok történetének egész menete" (7-8.1.). Az alapok és a nekik megfelelő felépítmények váltakozása közben a nyelv nyelvtani szerkezetében és alapvető szókincsében a korszakok egész során át ugyanaz marad. Magától értetődik, hogy a nyelv eközben átmeneti változásokon, de alapjában véve egészében megőrződik. Példa erre az orosz nyelv, mely a szovjet korszakban alapjában ugyanaz maradt, mint az Októberi Forradalom előtt volt.

2. A felépítmény, amelyet az alap hoz létre, a legnagyobb tevékeny erővé válik. Nem tanúsíthat közömbös magatartást alapjának sorsa iránt, az osztályok sorsa, a rendszer jellege iránt. "Az alap éppen ezért hozza létre a felépítményt, hogy ez szolgálatára legyen, hogy tevékeny segítséget nyújtson neki kialakulásában és megerősödésében, hogy tevékenyen küzdjön a régi, önmagát

tulélő alapnak és régi felépítményének felszámolásáért " (7.1.). A felépítmény kötelessége, hogy a maga alapja aktív védelmének álláspontjára helyezkedjék.

A nyelv ebben a tekintetben is gyökeresen különbözik a felépítménytől. A nyelv "mint a társadalomban élő emberek érintkezésének eszköze, egyenlően szolgálja a társadalom valamennyi osztályát és e tekintetben mintegy közömbösséget tanúsít az osztályok iránt" (13.1.). A nyelv "egyformán kiszolgálhatja a régi halódó rendet és az új, felemelkedőben lévő rendet, mind a régi, mind az új alapot, mind a kizsákmányolókat, mind pedig a kizsákmányoltakat" (8.1.). A nyelv, eltérően a felépítménytől, amely osztálytársadalomban osztályjellegű, az egész nép számára közös. "Mihelyt a nyelv letér erről az egész népet átfogó álláspontról, mihelyt a nyelv valamelyik szociális csoportot előnyben és támogatásban részesíti a társadalom többi szociális csoportja rovására, legott elveszíti a maga minőségét, megszűnik az emberi érintkezés eszköze lenni a társadalomban, valamely szociális csoport zsargonjává válik, elkorcsosul és pusztulásra ítéli magát" (8-9.1.).

Példaképpen arra, hogy a nyelv közömbös az alappal szemben, I.V. Sztálin rámutat arra a tényre, hogy "az orosz nyelv ugyanolyan jól kiszolgálta az orosz kapitalizmust és az orosz burzsoá kultúrát az Októberi Forradalom előtt, mintahogy ma kiszolgálja a szocialista rendet és az orosz társadalom szocialista kultúráját" (8.1.).

3. A felépítmény mindössze egyetlen korszak terméke, azé a korszaké, amelyben a felépítményt létrehozó gazdasági alap él és működik. "Ezzel szemben a nyelv a korszakok egész sorának terméke, amelyek folyamán kialakul, gazdagodik, fejlődik és csiszolódik" (9.1.). Például szolgálhat az orosz irodalmi nyelv története Puszkintól napjainkig." Ez alatt az idő alatt Oroszországban felszámolták a hűbéri rendet, a tőkés rendet és egy harmadik rend keletkezett - a szocialista rend. Így tehát két alapot számoltak fel felépítményeivel együtt és új, szocialista alap keletkezett a maga új felépítményével. Mindamellett, ha például az orosz nyelvet nézzük, ez alatt a hosszú idő alatt semmilyen törést sem szenvedett és a mai orosz nyelv, szerkezetét tekintve, alig különbözik Puskin nyelvétől" (9.1.).

I.V. Sztálin hangsúlyozza N.J. Marr, a nyelvész a Don Quijote-ja tanításának marxizmusellenes idealista lényegét a nyelvben végbe menő "mutációkról", egy-egy nyelvrendszernek, mint sajátos "ideológiai felépítmény"-nek hirtelen felváltásáról egy másik, minőségileg új nyelvrendszerrel és ezt írja: "Néhány év alatt megsemmisíteni és újjal cserélni fel a régi felépítményt lehetséges és szükséges, hogy teret adjunk a társadalom termelőerői kifejlődésének, de hogyan lehet megsemmisíteni a meglévő nyelvet és néhány esztendő alatt új nyelvet építeni helyébe anélkül, hogy ne vigyünk anarchiát a társadalmi életbe, hogy ne idézzük fel a társadalom szétesésének veszélyét? Ilvesfajta feladatot csak Don Quijote-ok tűzhetnek maguk elé" (10.1.).

4. A felépítmény csak közvetve, a gazdasági alap révén van kapcsolatban a termeléssel. A termelőerők fejlődésének színvonalában beállott változásokat nem egyszerre és nem közvetlenül tükrözi, hanem az alapban végbement változások után. "Ezzel szemben a nyelv közvetlen kapcsolatban van az ember termelő tevékenységével és nemcsak termelő tevékenységével, hanem az ember minden egyéb tevékenységével is, munkájának valamennyi területén, a termeléstől az alapig, az alaptól a felépítményig" (10-11.1.). Éppen ezért: a nyelv működési köre sokkal szélesebb és sokoldalubb, mint a felépítmény működési köre. A nyelv működési köre csaknem határtalan.

I.V.Sztálin "A nyelvtudomány néhány kérdéséhez. Válasz Je. Krasnyinnyikova elvtársnőnek" c. munkájában rendkívül világosan és szemléltetően tárja fel a nyelv különleges sajátosságait minden más társadalmi jelenség, köztük az alap és felépítmény sorában. Ugyanakkor, amikor az alap gazdaságilag szolgálja a társadalmat, a felépítmény politikai, jogi, esztétikai és más eszmékkel szolgálja a társadalmat és létrehozza a társadalom számára a megfelelő politikai, jogi és egyéb intézményeket, "a nyelv a társadalmat mint az emberek érintkezésének eszköze, mint a gondolatok kicserélésének eszköze a társadalomban, mint olyan eszköz szolgálja, amely lehetővé teszi az embereknek, hogy megértsék egymást és megszervezzék a közös munkát az emberi tevékenység minden területén, a termelés területén éppúgy, mint a gazdasági viszonyok területén, a politika területén éppúgy, mint a kultúra területén, a társadalmi életben éppúgy, mint a mindennapi életben" (34.1.).

Következésképpen a nyelv a társadalmi élet és tevékenység minden területét kiszolgálja: a termelést, a termelési viszonyokat is, a gazdasági viszonyok (vagyis az alap) területét is, a felépítmény különböző fajtait is. A nyelv az emberek érintkezésének eszköze működésük minden területén. "Éppen ezért a nyelv, mint a társadalom számára egységes és a társadalom valamennyi tagja számára közös, az egész nép által használt nyelv jön létre. Ennélfogva a nyelvnek, mint az emberek érintkezési eszközenek kiszolgáló szerepe nem abban áll, hogy egy osztályt szolgáljon ki a többi osztály rovására, hanem abban, hogy egyformán kiszolgálja az egész társadalmat, a társadalom valamennyi osztályát" (8.1.).

E nyelvfelfogás alapján bizonyos hasonlóságot állapíthatunk meg a nyelv és a munkaeszközök között, amelyek, "akárcsak a nyelv, mintegy közömbösséget tanúsítanak az osztályok irányában és egyaránt szolgálhatják a társadalom különböző osztályait, a régiókat éppúgy, mint az újakat" (34.1.). De, mutat rá I.V.Sztálin, "a nyelv és a munkaeszközök között gyökeres különbség van. Ez a különbség abban áll, hogy a munkaeszközök anyagi javakat termelnek, míg a nyelv semmit sem termel, illetve mindössze szavakat "termel". Pontosabban szólva: az emberek, ha van munkaeszközük, anyagi javakat tudnak termelni, de ugyanezek az emberek, ha van nyelvük, de nincs munkaeszközük, nem tudnak anyagi javakat termelni" (35.1.).

Ilyenképpen a nyelv tanulmányozásának terjedelme és feladatai, az a mód, ahogy a nyelv a társadalmi élet különböző területeit kiszolgálja, nemcsak hogy mérhetetlenül kiterjed, hanem egészen más, valóban marxista irányba terelődik.

Új megvilágításba és pontosan elhatárolt nézőpontba kerülnek a szovjet nyelvészek előtt a elmélyült vizsgálódást követelnek a következő kérdések: a nyelv és a termelés, a nyelv és a társadalom gazdasági rendje, a nyelv, mint a kifejezésnek és a különböző ideológiai felépítmények megszilárdításának eszköze. Ebben az összefüggésben merülnek fel a nyelv és a szépirodalom kérdései, amelyben az össznépi elemekkel együtt az osztályjellegű, társadalmi-csoportjellegű elemek és rétegek is kiválasztódnak; az író stílusának kérdései a közös nemzeti nyelvhez, az egész nép által használt nyelvhez való viszonyában, továbbá a nyelv és stílus fogalmának kölcsönhatására vonatkozó és egyéb kérdések. I.V.Sztálin vezérlő utmutatásainak fényénél egészen újonnan mutatkozik meg és bontakozik ki a nyelvi normalizáció problémája, a nyelvi politika problémája. Minden olyan kísérletet, amely a nyelv forradalmi átépítésére törekszik, arra, hogy tudatosan véghezvigye a nyelv teljes forradalmi átépítését, ahogy Marr képzelte a mai orosz nyelvvel kapcsolatban, el kell utasítani, mint Don Quijote-i kísérletet, mint amely már eleve kudarcra van ítélve. I.V.Sztálin ugyancsak az igazi marxizmus útjára tereli a köznyelv normáiban végbemenő változások kérdéseit és kutatását, továbbá a beszéd osztályjellegű, rendi esztetikájának kérdéseit is.

II.

A nyelv - mint társadalmi jelenség - természetének, valamint a többi társadalmi jelenségekhez viszonyított különleges nyelvi sajátosságainak világos, mély és pontos megvilágítása megszünteti a felfogásoknak azt a hihetetlen zürzavarát is, amely a nyelvtudomány legfontosabb kérdéseiben uralkodik. Új megvilágításba kerül a nyelvre és a társadalomra vonatkozó kérdések egész köre. "A társadalmon kívül nincs nyelv. Ezért a nyelvet és fejlődési törvényeit csak abban az esetben lehet megérteni, ha a legszorosabb kapcsolatban tanulmányozzák a társadalom történetével - annak a népnek a történetével, amelyé a tanulmányozott nyelv és amely ennek a nyelvnek alkotója és hordozója" (21.1.).

A nyelv mint társadalmi jelenség fejlődésének törvényeit azonban nem szabad összekeverni az alapok és felépítmények fejlődésének és változásainak törvényeivel, miként az a korábbi szovjet nyelvészetben szokásos volt. Ezzel kapcsolatban I.V. Sztálin hangsúlyozza, hogy a "nyelvészet fő feladata a nyelvfejlődés belső törvényeinek tanulmányozása..." (28.1.) Hiszen "a nyelv hasonlíthatatlanul tovább él, mint bármelyik alap és bármelyik felépítmény. Tulajdonképpen ez a magyarázata annak, hogy nemcsak egyetlen alapnak és felépítménynek születése és megszűnése, de több alap és az azoknak megfelelő felépítmények megszűnése sem vezet a történelemben egy adott nyelv megszűnésére, a nyelv szerkezetének megszűnésére, és új nyelv születésére új szókinccsel, új nyelvtani szerkezettel" (9.1.).

Ugyanakkor - N.J.Marr és követői tanítása alapján - az a felfogás uralkodott, hogy a nyelv "a termelési tevékenység új formáinak és az új társadalmi viszonyoknak a létrejöttével mindenkor szükségszerűen átépül és gazdagodik!"¹²

A nyelv összekeverése a felépítménnyel és a nyelv fejlődéstörvényeinek összekeverése a felépítmény-kategóriák sajátosan, marxizmus-ellenesen elképzelt fejlődéstörvényeivel Marr koncepciójában a nyelv és gondolkodás stadiális fejlődéséről szóló elméletet szülte. E szerint ahhoz, hogy a nyelv a régi minőségből új minőségbe menjen át, feltétlenül hirtelen robbanásokra van szükség.

Marr követői azt hitték, hogy a gondolkodás fejlődésében végbemenő forradalmi ugrásszerű átmenetek a nyelv szerkezetében gyökeres átalakulásra vezetnek. A nyelv "történelmi haladása útján gyökeres ugrásszerű átmeneteken megy keresztül, miközben az egyik minőségi állapot átmejj a másik minőségi állapotba. E minőségi váltások közti közöket stádiumoknak nevezik, amelyek - ahogy N.J.Marr mondja - a nyelv fokozatos mozgását jellemzik... A stádium fogalma tehát a nyelvtörténet felépítésénél alapvető jelentőségű." ¹³

I.I.Mescsanyinov akadémikus szavai szerint "a nyelv fokozatos mozgásában formáinak változásától, valamint a nyelv és e formák kölcsönös viszonyának változásától függően egyes stádiumokra oszlik".¹⁴

Hogy a stadiális átmenetek az u.n. "új nyelvelméletben" milyen jellegűek voltak, arra nézve idézhetjük Marr tételét az indoeurópai nyelvek keletkezéséről: "Az indoeurópai nyelvek külön családot alkotnak, de nem fajilag, hanem mint igen bonyolult keresztződés azon sajátos fokának termékei, amelyet a termelés új formáival kapcsolatban a társadalomban végbemenő fordulat váltott ki; e formák valószínűleg a fémek felfedezésével és a gazdaságban való széleskörű alkalmazásával, s talán a fizikai környezet permutációival is kapcsolatosak; az indoeurópai nyelvcsalád tipológiailag és anyagában az új gazdasági-társadalmi viszonyok alkotása; de csökevényesen, sok alkatrészében e nyelvcsalád nem más, mint a Földközi-tenger-melléki vagy helyi jafetita nyelvek továbbállapota, fejlődésük meghatározott stádiumán; szerkezetét tekintve általában új alakulat" (l.k., 185.1. és 2.k., 18.1.). Ebből a szempontból a nyelvtörténet a stadiális változások szétszakadó vagy már szétszakadt láncolatára emlékeztet. "A nyelv fejlődésének, következésképpen a gondolkodás fejlődésének egész folyamán sok gyökeres stadiális változás állapítható meg. Az új nyelvelmélet éppen ezekre támaszkodik..."¹⁵

Az offéle elképzések a nyelvfejlődés törvényszerűségeiről anti-marxisták. "A marxizmus - tanítja I.V.Sztálin - nem ismer el hirtelen robbanásokat a nyelv fejlődésében, nem ismeri el a meglévő nyelv hirtelen halálát és egy új nyelv hirtelen felépülését" (25.1.). Így például a francia forradalom nem váltott ki semmiféle hirtelen nyelvi forradalmat. "Lafarguenak nem volt igaza, amikor "hirtelen nyelvi forradalomról beszélt", amely "1789 és 1794

között ment végbe" Franciaországban (Lásd Lafargue "Nyelv és forradalom" című brosuráját)" (25.l.).

"Általában azoknak az elvtársaknak a tájékoztatására, akik vonzódnak a robbanásszerű átmenetekhez, - mutat rá I.V.Sztálin - meg kell mondani, hogy a régi minőségből egy új minőségbe robbanás útján való átmenet törvénye nemcsak a nyelv fejlődésének történetére nem alkalmazható, hanem ez a törvény nem mindig alkalmazható az alap, vagy a felépítmény körébe vágó más társadalmi jelenségekre sem. Ez a törvény kötelező arra a társadalomra, amely ellenséges osztályokra oszlik. De egyáltalán nem kötelező arra a társadalomra, amelyben nincsenek ellenséges osztályok" (26.l.), vagyis a szocialista társadalomra. Ilyen módon I.V.Sztálin, elmélyítve a marxizmus nyelvelméletét, kimutatta, hogy a nyelv átmenete a régi minőségből az új minőségbe nem robbanásszerűen megy végbe, hanem "az új minőség elemeinek fokozatos felhalmozódása útján, következésképpen a régi minőség elemeinek fokozatos elhalálása útján" (26.l.).

Ezzel kapcsolatban a Marr-elméletnek egy másik támpontja is összeomlik - az a hit, hogy a kereszteződés új nyelvek, minőségileg és a nyelvtípusok szerkezete szerint új nyelvek képződésének alapvető eszköze. "A nyelvet - írta Marr, - számtalan évezred folyamán a gazdasági szükségletek és a gazdasági szervezet előfeltételei alapján kialakult társadalom tömegösztöne hozta létre... A nyelvek keletkezésében és természetesen további alkotó fejlődésében alapvető szerepet játszik a kereszteződés. Minél nagyobb a kereszteződés, annál magasabbrendű a nyomában keletkező nyelv természete és formája" (l.k., 218.l.).

Marr a maga elméletében alapvető tételnek tartotta azt a tanítást, hogy "a régiek tömeges kereszteződéséből új fajták születnek" (2.k., 72.l.). "A nyelvteremtés vagy glottogónia, - Marr szavai szerint, - világfolyamat és ebben rendkívül jelentős tényező lett az u.n.kereszteződés..." (l.k., 80.l.) "A kereszteződés általában a különböző nyelvi formák, sőt típusok keletkezésének tényezője, a kereszteződés új fajta alakulatok forrása, amelyet az összes jafetita nyelveken megvizsgáltunk és kikutattunk; ez egyik legkomolyabb eredménye "a jafetita nyelvészetnek" (l.k., 211.l.). "A kereszteződés nem anomália, hanem normális út, amely a fajták eredetét, sőt az u.n.genetikai rokonságot is megmagyarázza" (l.k., 150.l.).

I.V.Sztálin az u.n. "új nyelvelméletnek" ezt az alaptételét is szétzuzza. Rámutat annak a feltevésnek a tarthatatlanságára, amely szerint a kereszteződés alkalmával új nyelv alakul robbanás, a régi minőségből egy új minőségbe való hirtelen átmenet útján. "A nyelvek kereszteződése hosszantartó folyamat, amely évszázadokon át tart. Ennélfogva itt semmiféle robbanásról nem lehet szó" (27.l.). Ezenkívül helytelen lenne azt gondolni, hogy "mondjuk két nyelv kereszteződése útján egy új, harmadik nyelv keletkezik, amely egyik keresztezett nyelvre sem hasonlít és minőségileg különbözik mindégyiktől. A valóságban a kereszteződésnél az egyik nyelv rendszerint győztesként kerül ki, megőrzi

nyelvtani szerkezetét, megőrzi alapvető szókincsét és saját fejlődésének belső törvényei szerint fejlődik tovább, ezzel szemben a másik nyelv fokozatosan elveszti minőségét és fokozatosan elhal" (27.1.).

I.V.Sztálinnak mindezek a végtelenül értékes intelmei és általános érvényű tételei a szovjet nyelvészeket a kutatás új, valóban marxista útjára terelik a nyelv, mint társadalmi jelenség természetének és fejlődésének tanulmányozása terén, valamint a különböző típusok kereszteződésének és a nyelvek kölcsönhatásának, vagy a nyelvek egymásra gyakorolt befolyásának tanulmányozása terén is.

III.

I.V.Sztálin élesen megvilágítja a marxista felfogást a nyelv és gondolkodás problémáját illetően is. "A nyelv szerszám, eszköz, melynek segítségével az emberek egymással érintkeznek, kicserélik gondolataikat és kölcsönösen megértik egymást. A nyelv, mint-hogy közvetlen kapcsolatban áll a gondolkodással, regisztrálja és szavakban, szavakból fűzött mondatokban lerögzíti a gondolkodás munkájának eredményeit, az ember megismerő tevékenységének vívmányait és így lehetővé teszi a gondolatcserét az emberi társadalomban" (21.1.).

Ebbe az összefüggésbe tartozik I.V.Sztálin meghatározása a nyelv-tan tartalmáról is: "A nyelv-tan az emberi gondolkodás hosszú elvonatkoztató munkájának eredménye, a gondolkodás hatalmas sikereinek jele" (23.1.). A nyelv tehát az emberi érintkezés, a gondolatcsere, a kölcsönös megértés legfontosabb eszköze. Lerögzíti a társadalom megismerő tevékenységének vívmányait. Ezt az összefüggést a dialektikus materializmus logikája, a dialektikus materializmus ismeretelmélete szemszögéből kell szemlélni és értelmezni.

I.V.Sztálin "A nyelvtudomány néhány kérdéséhez" c. munkájában kifejti és elmélyíti Marx tételét a nyelvről mint "a gondolat közvetlen valóságáról". Ez azt jelenti, hogy "a gondolatok realizálása a nyelvben nyilvánul meg." "Bármilyen gondolatok keletkeznek is az ember fejében, csak a nyelvi anyag alapján, a nyelvi kifejezések és mondatok alapján fejlődhetnek és létezhetnek. Gondolatok, amelyek mentesek a nyelvi anyagtól, mentesek a nyelvi "természeti anyagtól" - nem léteznek" (36.1.). Tehát a nyelv -"a gondolat közvetlen valósága" - szétszakíthatatlanul össze van kötve a gondolkodással.

I.V.Sztálin tanítása a nyelvnek a gondolkodással, valamint fordítva, a gondolkodásnak a nyelvvel való elválaszthatatlan egybekapcsolódásáról - a nyelvet társadalmi jelenségként jellemző mély marxista tanítás alapján - a nyelv és a gondolkodás problémáját új alapokra helyezi. I.V.Sztálin nem ok nélkül fejt ki ezt a tanítást a szemantika jelentőségének és hasznának meghatá-

rozásával kapcsolatban. I.V.Sztálin hangsúlyozza a szemantika fontosságát, de ugyanakkor attól is óv, hogy eltulozzuk a szerepét, hogy visszaéljünk vele. Marrt is ez vitte az idealizmus mocsarába, ez vitte rá, hogy a gondolkodást elszakítsa a nyelvtől, ez vitte rá, hogy az emberi érintkezést nyelv nélkül is lehetségesnek tartsa magának a gondolkodásnak a segítségével, megfosztva "a nyelv természeti anyagától", megfosztva "a természet normáitól". I.V.Sztálin kimutatja, hogy a szemantikával való visszaélés, amit Marr és "tanítványai" követtek el, a nyelv és a gondolkodás viszonyáról vallott marxista felfogás eltorzítására, a gondolkodásnak a nyelvtől való elszakítására, idealizmusra vezet.

Marr összekeverte a társadalmi világnézetet, vagyis a felépítmenyt és a fejlődésében tekintett általános emberi gondolkodást. Marr ezt mondta: "a nyelvet nemcsak a gondolkodás és - természetesen - a gondolkodás törvényei nélkül, hanem a világnézet nélkül sem lehet elképzelni" (1.k., 334.l.). Marr a gondolkodást a "a beszéd ideológiai szerkezetének" nevezte (2.k., 407.l.). Az u.n. "formális mozzanatot" (vagyis a nyelvi anyagot) feléldozta a szubjektíve elképzelt ideológiai mozzanatnak, a maga osztályváltozataiban felfogott szemantikai ideológiának. Marr szerint a nyelv "az ideológiai termelés terméke" (2.k., 434.l.). Marr még az ő hirhéd négy eleméről is azt mondta, hogy azok az őstársadalom gondolkodásának, "főképp az őskommunizmust visszatükröző gondolkodásnak" a kategóriái. Az őskommunizmussal - Marr történelemellenes feltevése szerint - egybekapcsolódik a dialektikus materialista gondolkodás, természetesen "a stadiális fejlődésnek megfelelő, ősi fokon" (2.k. 441.l.).

Itt nyilvánvaló a gondolkodás elszakítása a nyelvtől és a "gondolkodás" fogalmának felcserélése a világnézet szociális, osztályjellegű fogalmával, azaz egy felépítmeny kategóriával. Marr elmélete "a nyelv ideológiájából indul ki, nem pedig annak kiformálódásából, mint a nyelv-alapvető funkciójából, és elsősorban ezt az ideológiát aknázza ki" (1.k. 280.l.). Marr azt hitte, hogy "nincs nyelv, amely ne lenne osztályjellegű, következésképpen gondolkodás sincs, amely ne lenne osztályjellegű" (3.k. 91.l.). A "felépítmeny-jellegű" szavak és terminusok keletkezésének egyes feltételei magának a gondolkodásnak a megfelelő módosulásai. "Kinél? az egész népnél? Nem, eredetileg az uralkodó osztálynál" - írta Marr (3.k., 159.l.).

Marr szerint "minőségi különbség" van már a városi és falusi lakosság gondolkodásában is (1. 3.k., 99.l.), így tehát a nyelvben is. Marr nem egyszer hangsúlyozta, hogy az egyszerű tömegek "más gondolkodás, tehát más formáció nyelven beszélnek". Éppen a Marr-elmélet hatása alatt alakultak ki V.Kudrjavcev nézetei, amelyeket "A nyelv osztályjellegének kérdéséhez" c. vitacikkében fejtett ki. N.J.Marr, írta Kudrjavcev, "előtérbe helyezte azt, ami a leglényegesebb a nyelvben - szemantikáját, tartalmát, szoros összefüggését a gondolkodással. Osztálytudatot tükrözvén, maga a nyelv is osztályjellegűvé válik.

A nyelv osztályjellege nem fonetikai és morfológiai felépítésében nyilvánul meg, hanem tartalmában. Egy és ugyanazon szót (pl.: szabadság, egyenlőség, testvériség) a burzscázia és a proletariátus különböző jelentésben használ...

A forradalomelőtti orosz irodalmi nyelv osztályjellege többek közt abban is kifejeződött, hogy a nép az Októberi Forradalom után kivetett belőle mindent, ami ideológiailag idegen és elfogadhatatlan... Nyelvünk ideológiailag más lett, a forradalomelőtti nyelvtől különböző nyelv".¹⁶

Marr hajlandó volt az "értelmealkotás" terminust előnyben részesíteni a "nyelvalkotás" terminussal szemben (3.k., 104.l.). "Az új nyelvelmélet elsősorban a gondolkodás technikájának stadiális változásaira vonatkozó kérdést veti fel..." (3.k., 106.l.). Kezdetben "taglejtéses és taglejtésekkel kifejezett gondolkodás" volt (3.k., 107.l.). "...A gondolkodás többiben is megváltozott - míg a formális-logikus gondolkodás létrejött. Minden változásnak saját technikája van. Minden változás eredményeképpen a változás technikájával együtt felhalmozódás történik a gondolkodásban". (3.k., 109.l.). És itt is, Marr szerint, a gondolkodás el van szakítva a nyelvtől. A gondolkodás csak látszólag nyitja a paleontológiai, elemek szerinti analízisnek.

Marr - önmagának teljesen ellentmondva - a nyelv jelenségeiről, mint a gondolkodás jelenségeiről, valamint a jelenségek funkciójáról, tartalmáról, mintegy jelentésükről, törvényszerűségükről és technikájukról kezdett beszélni. (Lásd 3.k., 111.l.). Ezek nyomán a következő megállapítást teszi: "Az állatok gondolkodása - termelőjellegű, a nélkül, hogy az illető állatfaj a termelés módjától elszakadna" (3.k., 117.l.). Érdekes, hogy a nyelv és a gondolkodás kölcsönviszonyában Marr szocialista "átmenetet" (peroval) jelölt meg, midőn a gondolkodás átveszi az uralmat a nyelv felett. Erről így írt: "...A társadalom igen későn dolgozza ki a logikus gondolkodást és a nyelvertertés megfelelő rendszerét a világ formális-technológiai felfogásával együtt, midőn a hangnyelv a gondolkodás fölé kerekedik, midőn a már kialakuló uralgó osztályok a dolgozók fölé kerekednek, ez előfeltétele annak a stádiumnak, midőn a formális logikát, az osztálygondolkodás vívmányát az őt létrehozó osztállyal együtt a proletariátus dialektikus-materialista gondolkodása, a világ ideológiai-technológiai felfogása váltja fel, melyben a gondolkodás kerekedik a nyelv fölé és egyre inkább fölébe kerül, miközben az új, osztálytalan társadalomban nemcsak a hangnyelv rendszere helyébe lép új rendszer, hanem olyan nyelv jön létre, amely még jobban különbözik a taglejtéses nyelvtől s ezzel olyan új termelőeszköz válsul meg, amely az egész emberiséget nemcsak egységes gondolkodásává teszi, hanem egységes nyelvűvé is - minden teret és időt maga alá rendelő urrá" (3.k., 118.l.) (Kiemelés tőlem. - V.V.).

Marr tehát feltételezte, hogy amiként az emberiség lineáris vagy taglejtéses nyelve hangnyelvvé alakult át, ugyanúgy a gondolkodásnak a nyelv felett aratott győzelme révén, a hangnyelvet is valami új, az egész emberiség számára egységes nyelv váltja fel.

Marr szerint a jövő nyelve - "a természet anyagának uralma alól felszabadult technikában kifejlődő gondolkodás. Semmiféle nyelv, még a hangnyelv sem veheti fel vele a versenyt, mivel még a hangnyelv is a természet normáival függ össze" (3.k.,121.l.). Nyilvánvaló, hogy ez az elmélet lényegében idealista. I.V.Sztálin ezt végleg leleplezte.

A gondolkodás összekeverése a társadalmi világnézettel, ideológiával szükségszerű következménye annak a téves nézetnek, amely szerint a nyelv felépítmény a gazdasági alapon. A nyelv összekeverése az ideológiával rendkívül szemléletesen mutatkozik meg - ahogy erre I.V.Sztálin utal - az "új nyelvelmélet" ama képviselőinél, akik Engels "A munkásosztály helyzete Angliában" c.b. bevezetőjére hivatkozva a burzsoázia sajátos, "osztályjellegű" nyelvének különbségeit és következésképpen a nemzeti nyelv "osztályjellegét" igyekeznek bebizonyítani. Engels képletesen nyilatkozott olyan értelemben, hogy "az angol munkásosztály az idők folyamán egészen más néppé lett, mint az angol burzsoázia, hogy a munkások más dialektikust beszélnek, más eszméik és képzeleteik, más erkölcsük és erkölcsi elveik, más vallásuk és politikájuk van, mint a burzsoáziának".¹⁷ I.V.Sztálin megmagyarázza, hogy Engels "itt nem "osztálynyelvekről" beszél, hanem főként osztály-eszmékről, képzetekről, erkölcsökről, erkölcsi elvekről, vallásról, politikáról. Teljesen helytálló az, hogy a burzsoák, illetőleg a proletárok eszméi, képzeletei, erkölcsük, erkölcsi elvei, vallása, politikája merőben ellentétesek. De mi köze ehhez a nemzeti nyelvnek, vagy a nyelv "osztályjellegének"? Talán a társadalomban meglévő osztályellentétek ténye érvül szolgálhat a nyelv "osztályjellege" mellett....?" (15-16.l.)

I.V.Sztálin munkái a nyelv és a gondolkodás viszonyára vonatkozó marxista kérdésfeltevést lényeges pontjain világítják meg. A szovjet nyelvészeket és filozófusokat arra ösztönzik, hogy elmélyült dialektikus-materialista elemzés alá vegyék a következő kérdéseket: a nyelv és a világnézet, a nyelv és a tudomány, a gondolkodás és az ideológia, az osztályideológiák rétegeinek lerakódása az irodalmi nyelv szavaiban és szemantikai össznépi átformálódásuk; az egész nép számára közös szókészlet és a tudományos terminológia közti kölcsönhatás; össznépi és osztály-elemek a nyelv szemantikájában; a nyelv és az ideológiai felépítmények.

IV.

Marr akadémikus és követői elméletében a nyelv s a vele összefüggő gondolkodás a felépítmény jellegű jelenségek sorába került. Ebből folyt az az elvi megállapítás, hogy minden nyelv osztályjellegű. Egyébként Marr elméletében az "osztály" terminusnak s a megfelelő fogalomnak nem volt teljesen meghatározott tartalma.

Mindenesetre a marri értelemben vett "osztálynak" semmi köze sincs a marxista-leninista filozófia osztály-fogalmához.

A bakui vitában, 1932-ben, Marr így szállt szembe ellenfeleivel: "Önök az osztály marxista értelmezését tartják szem előtt. De természetesen, én most nem erre a bizonyos osztályra gondolok, amikor azt mondom, hogy "osztály"... Én keresem a terminust, de senki sem segít megtalálni. Amikor egy nem a vérségen alapuló kollektív szervezetről van szó, akkor én itt az "osztály" terminust használtam, iné, erről van szó... Fogtam ezt az "osztály"-terminust és más jelentésben használtam; de miért ne használhatnám? Ez a valóságos helyzet és nem kívánatos, hogy az én "osztályaimat" szembeállítsuk az ó-marxista felfogásukban meghatározott osztályokkal."¹⁸

Marr, a szavakkal játszva, még az osztálytalan társadalom nyelvét is osztályjellegűnek tekintette. Marrnak ez a gondolata szorosan összefügg azzal a feltevésével, hogy az eredeti hangnyelv a mágiával és a mágusok "osztályvaival" van kapcsolatban. A nyelvalkotás Marr elképzelése szerint - nem az egész nép, hanem "az osztályok és rendek keretei közt" folyt le (3.k., 74.l.). "A hangnyelv szükséglete az osztálydifferenciálódás csiréinek keletkezésével merült fel, midőn a mágiával kapcsolatosan kialakult egy sajátos csoport, táncokkal, énekekkel és játékokkal kísért, titokzatos, mágikus cselekményekkel, ahol az ütemes kiáltások közben kezdtek kiválni egyes artikulált hangzatok, a leendő külön hangok tagolt komplexumai, mágikus jelentésű szószimbólumok" (4.k., 59.l.).

Marr felfogása szerint "a hangnyelv... sokáig osztály-alapon terjedt mint később, az írás feltalálása után, az írni-olvasni tudás" (4.k., 60.l.). És ugyanitt: "Az osztálykultúra kiválasztó tevékenysége során elősegítette egyes nyelvek, uralkodó, u.n. nemzeti, de valójában szintén osztályjellegű nyelvek fejlődését, vagy a fejlődés végső fokára, a legfejlettebb nyelvek rendszeréig juttatta őket, úgy, hogy közben a többi, már védtelen, kihasznált osztályok nyelvi érdekeit feláldozta" (4.k., 60.l.). Marrnak már ezek a tételei is gyökereikben elmentmondanak a történeti nyelvfejlődés törvényszerűségeiről szóló marxista tanításnak.

Sőt, az osztálytársadalmat megelőző ősközösségi renddel kapcsolatban is Marr "a történelemelőtti kor uralkodó osztályainak típusairól" beszél, "amelyek a maguk kezében összpontosították a mágia minden fajtáját s uralmi eszközeik között volt az ekkor mágikus jelentőségű hangnyelv birtoklása is" (2.k., 196.l.).

A hangnyelv - Marr szerint - kezdettől fogva és létezése egész folyamán osztályjellegű volt. Marr az "osztálynyelv" különböző történeti típusainak jelölésére a "feudális nyelv", "burzsoá nyelv", sőt a "dolgozók nyelve" terminust is használta. A "nemzeti nyelv" terminust igen tág, történetileg meghatározatlan, nem-marxista értelemben használta s magát a rendeken, osztályokon kívüli nemzeti nyelv fogalmát is elvetette, mint holmi tudománytalan fogalmat. "Sem Örményországban, sem az Apennini-félszigeten, se általában bárhol Európában - írta Marr, - nem volt és nem lehetett más nemzeti nyelv az ó-korban, mint társadalmi,

osztályjellegű nyelv. Szóval az a felfogás, hogy az u.n.nemzeti kultúra egyik vagy másik nyelvé az egész lakosság tömeges anyanyelve lehet, tudománytalan és irreális. A rendeken, osztályokon kívülálló nemzeti nyelv egyelőre fikció" (2.k.,197.1.).

Marr elméletében - amely a köznépv nyelvről szól - az erőnek erejével az "osztálynyelv" címkét igyekeznek ráragasztani, nem volt és nem is lehetett szó az egész nép által használt nyelv és a dialektus közti különbségről. A dialektus - Marr szerint - éppolyan osztályjellegű beszédképződmény, mint a nyelv. A nyelvkereszteződés folyamatában, Marr szerint, az "osztálynyelv" egy másik nyelv "osztálydialektusává" alakulhat, és aztán - kedvező körülmények között - ismét külön "osztálynyelvvé" válhat.

A Marr által felállított elmélet a nyelv osztályjellegéről sok szovjet nyelvészt megakadályozott abban, hogy helyesen elsajátítsa és alkotóan alkalmazza V.I.Leninnek és I.V.Sztálinnak a nemzeti nyelvekről, ezek képződéséről és fejlődéséről szóló tanítását. Egyes szovjet nyelvészek azt kezdték hirdetni, hogy a nemzeti nyelvek keletkezését megelőző szakaszban, például a feudalizmus idején a nyelvközösség "dialektusokkal megtömött zsákra" emlékeztetett, mintha addig semmiféle, az egész nép számára közös nyelv nem létezett volna. A feudális-nyelvközösség kategóriájául a földesuri nemesség dialektusát ismerte el, amely magába zárkózik és a többi dialektustól többé-kevésbé elhatárolódik. A közös nyelvek a feudalizmusban - e szerint az elképzelés szerint - csak az uralkodó osztály számára voltak közősek, és csak a nemzeti nyelv keletkezik és fejlődik olyan irányban, hogy a társadalom valamennyi osztálya számára közös, azaz általános nyelvvé váljék, ugyanugy, ahogy a közös nemzeti nyelvet kialakító burzsoázia is úgy jön létre és úgy fejlődik ki, mint olyan osztály, amely azzal az igénnyel lép fel, hogy az egész társadalom érdekeit tükrözze vissza. A nemzeti nyelv azonban, amely tendenciájában a társadalom valamennyi osztálya számára közös, lényegében burzsoáz osztálynyelv maradt, vagyis a nemzeti nyelv a burzsoázia sajátos osztálydialektusa. Ezzel kapcsolatban merül fel a proletariátus nyelvének a kérdése, mint amely valóban az egész társadalom számára közös.

Ezek a lényegükben nem-marxista egyszerűsítő nézetek persze némi s olykor elég jelentős módosításokkal, a Bevezetés a nyelvtudományba címen hirdetett előadásokban, sőt egyes szovjet nyelvészek szakmunkáiban is szerepeltek. Így pl. ilyeneket irtak: "A mai kapitalista társadalom nyelvének közvetlen vizsgálata meggyőz bennünket arról, hogy annak állományában az osztályviszonyoktól függő differenciációk vannak. Az uralkodó osztályok nyelvével egy sorban, amely az illető társadalom uralkodó nyelve, más társadalmi dialektusokat is találunk: a különféle paraszti tájszólásokat, a kispolgárság egyszerű nyelvét (mescsanszkoje prosztorecsije), a dolgozók nyelvét. A kapitalista társadalom nyelvfejlődésének alapvető, jellegzetes ismertetőjele az eredendő kétnyelvűség: az uralkodó osztály egységes nyelvével (az eléggé meg nem állapodott terminológia szerint: "közös", "nemzeti", "irodalmi" nyelvvel) szembenállnak az elnyomott társadalmi csoportok területiálisan szét-

tagolt dialektusai (a parasztságé, a városi kispolgárságé, részben a proletariátusé - különösen fejlődésének elején, midőn még nem vesztette el mindennapi kapcsolatát a parasztsággal és a kispolgársággal)"¹⁶

R.O.Sor és N.Sz.Csemodanov "Bevezetés a nyelvtudományba" c. munkájukban a következőképpen adták elő a nyelv mozgásának történelmi törvényszerűségeit:

Az osztálytársadalom előtti társadalomra a különböző koru és nemű csoportok nyelvi különbségei jellemzőek. "Minden korcsoport nyelvének megvan a saját szókészlete, amely a másik csoport számára tilos. A nők külön csoportot alkotnak. Sok törzsnél a nőknek nem volt joguk arra, hogy a férfiak szavait kiejtsék. Ennek következtében külön női nyelv keletkezett" (a csukcsoknak mai napig két nyelvük van - férfi és női). Közös nyelvről ebben a korszakban szó sem lehet.

A nemzeti rend időszakában "a nyelv létezésének új törvényszerűsége" az erős törzsi egységek létrejöttének pillanatában minden nyelv az egymással szorosan összefüggő törzsi dialektusok, nem pedig egységes közös nyelv alakjában jelenik meg előttünk."

Fejlettebb társadalomban - az antikban, a rabszolgatartóban és a feudálisban - mintha közös nyelv alakulna ki, az u.n. "koiné". De ez az egységes, egységesített nyelv is igen felszínesen, vékony rétegű törzsi dialektusokra rétegződik... A nyelv létének alapformáját a feudális társadalomban a helyi territoriális nyelvjárások alkotják. A feudális társadalom rendelkezik az írott nyelvvel is - az uralkodó osztályok, különösen a papság igen kis számu rétegének a vívmányával (sajátos kultikus nyelv). Ezért pl. "az orosz emlékekben megkülönböztethetők a pszkovi, novgorodi, moszkvai dialektusok, de nem beszélhetünk általában orosz irodalmi nyelvről."

A burzsoá kultúra elemeinek növekedésével a kisebb dialektusok kezdenek egyesülni. De "az egységesítés felé mutató tendenciákkal együtt a feudális társadalom korszakában végbemegy az egyes társadalmi rétegek dialektusainak elkülönülése is..." "...A feudalizmus időszakának territoriális dialektusai és a törzsi rendszer időszakának törzsi dialektusai, a nyelv és társadalom korábbi szakaszát jellemző történelmi kategóriák nyomán" - a kapitalizmus korszakában fellep a nemzeti nyelv.

"A nemzet kialakulásakor, a feudalizmus hanyatlásának és a kapitalizmus létrejöttének az időszakában, az irodalmi nyelv, mely a népi-nyelvjárási nyelv alapján fejlődik tovább, az egész nép számára közös nemzeti nyelv jellegét ölti magára."²⁰

A nemzeti nyelv egysége azonban a kapitalista társadalom viszonyai között jórészt csak képzelt egység, mintahogy a "Bevezetés a nyelvtudományba" című munka szerzői erre Lenin szavaival rámutatnak: "Minden nemzeti kultúrában két nemzeti kultúra van". A "Bevezetés a nyelvtudományba" c. mű szerzői szerint a polgári-nemzeti nyelv osztályjellege nyilvánvaló.

Megától értetődik, hogy a történeti nyelvfejlődés menetének ilyen ábrázolása mellett a dialektológia, tehát a dialektusok, különösen az osztálydialektusok tanulmányozása a nyelvtörténet legfőbb alapja.

Hasonló gondolatokat fejtegetett N.Sz.Csemodanov prof. is "A szovjet nyelvtudomány fejlődésének utjai" c., a Pravda 1950. május 25-i számában megjelent vitacikkében. Itt N.Sz.Csemodanov professzor azt bizonygatta, hogy a nyelv "osztályjellege" "a nyelvet társadalmi felépítménynek tekintő marxi-lenini tanításból" következik. E nem marxista gondolat bizonyítására helytelenül értelmezett idézeteket sorol fel Marx és Engels "Német ideológiájából (Művei, 4.k.210.l.)", F.Engels "A munkásosztály helyzete Angliában" c. művéből (u.o.3.k.,554.,415.l.), hivatkozik Lenin tanítására a minden nemzeti kultúrában meglévő két kultúráról, a sztálini tanításra a burzsoá nemzetek osztályjellegéről, P.Lafargue "A francia nyelv a forradalom előtt és után" c. brosúrájára. E tekintetben jellemzőek N.Sz.Csemodanov prof. ilyenféle megállapításai: "A középkori Angliában a hűbéruri kizsákmányoló évszázadokon át francia nyelven beszéltek, ugyanakkor a kizsákmányolt nép angol-szász dialektust használt. És vajjon a hűbéri Németországban a lovagi költészet nem tükrözte-e a rendi lovagi nyelvet? Végül, ha az orosz nyelv történetét nézzük, vajjon nem az osztályellentétek határozták-e meg a különbözőséget, amely a nemesség, a raznocsinyec (= különféle társadalmi rétegekből eredő.- Ford.) demokratikus értelmiség és a parasztság nyelve között a 19.században megvolt stb."²¹

Lényegében igen közelálló nézeteket fejtegetett a nyelv osztályjellegű természetéről és a nyelv történelmi mozgásának törvényszerűségeiről a nyelvészeti vita során V.Kudrjavcev is. Emlegett cikkében ezeket írta: "Amennyiben a nyelv és a gondolkodás dialektikus egységet alkotnak, az osztályöntudat elkerülhetetlenül megmutatkozik a nyelven is, ez utóbbi osztálydifferenciációját fejlesztve." Érdekese az a mondat, mely szerint a XVII.századi "francia feudális nemesség" nyelve és "a francia polgárság és parasztság nyelve" élesen különböztek: "A nemesség tüntetőleg nem értette meg (kiemelés tőlem V.V.) a polgárság és a kézművesek nyelvét és lenézte azokat". Jellemzőek azok a megjegyzések is, amelyeket V.Kudrjavcev a nemzeti nyelv osztályjellegéről mond: "Amennyiben a kapitalista rendszerben osztályok vannak és az osztályharc éles, annyiban osztályöntudat is van, mely a nyelvben visszatükröződik. Osztálytársadalomban a közös ideológiát és közös gyakorlatot kifejező nemzeti nyelv osztályjellegű differenciálódáson megy át. Az osztályöntudat a közös nemzeti nyelven belül a legváltozatosabb formákban tükröződik vissza."²²

I.V.Sztálin rendkívül egyszerűen és meggyőzően leplezi le a nyelv történeti mozgásának törvényszerűségeire vonatkozó nézetek hibás, nem-marxista lényegét. Eiszén ezek a nézetek - szerves összefüggésben azzal az állítással, hogy a nyelv osztályjellegű - közvetlenül abból a felfogásból erednek, amely szerint a nyelv felépítmény az alapon. I.V.Sztálin mindenekelőtt azt emelte ki, hogy az ősközösségi nemzetségi rendszerben, amely nem ismert osztályokat,

természetesen osztálynyelv sem létezhetett, - "a nyelv ott az egész közösség számára közös, egységes volt" (12.1.). A nyelvnek ugyanezt a közös mivoltát állapítja meg az osztálytársadalom minden fejlődési szakaszára vonatkozóan is. "Ami a további fejlődést illeti, a nemzeti nyelvektől a törzsi nyelvekhez, a törzsi nyelvektől a népek nyelvéhez, a népek nyelvéből a nemzeti nyelvhez - a nyelv, mint a társadalomban élő emberek érintkezésének eszköze, a fejlődés minden szakaszában közös és egységes volt a társadalom számára, egyenlő módon szolgált a társadalom tagjait, függetlenül azok társadalmi helyzetétől" (12.1.). I.V. Sztálin kimutatja, hogy a rabszolgakor és a középkor birodalmainak (pl. Cyrus és Nagy Sándor birodalmának vagy Caesar és Nagy Károly birodalmának) nem volt s nem is lehetett egységes és a birodalom számára közös és a birodalom minden tagja számára érthető nyelve. De ezt azzal magyarázza, hogy ezek "a maguk életét élő és saját nyelvükön beszélő törzsek és népek konglomerátumai voltak" (12-13.1.). Következésképpen itt semmiféle ellentmondás nincs ezzel a marxista elvvel, amely a nyelvnek az egész nép számára közös és egységes voltát hirdeti: "A történelem azt tanítja, hogy ezeknek a törzseknek és népeknek nyelvei nem osztálynyelvek, hanem az egész nép által használt, a törzsek és népek számára közös és érthető nyelvek voltak" (13.1.).

"... A kapitalizmus megjelenésével a hűbéri széttagoltság felszámolásával és a nemzeti piac kialakulásával kapcsolatban a népek nemzetekké fejlődtek, a népek nyelvei pedig nemzeti nyelvekké. A történelem azt tanítja, hogy a nemzeti nyelvek nem osztálynyelvek, hanem az egész nép által használt nyelvek, közősek a nemzet valamennyi tagja és egységesek az egész nemzet számára" - mutatott rá I.V.Sztálin (13.1.).

Ilyen módon I.V.Sztálin szembeszállt azokkal a szovjet nyelvészetben szétébredt nézetekkel, hogy a nemzeti nyelv képződésének koráig hiányzik a közös nyelv s minden nyelv osztályjellegű, és megalapozta a marxizmus ama alaptételét, amely szerint az osztálytársadalom fejlődésének minden szakaszán "a nyelv, mint a társadalomban élő emberek érintkezésének eszköze, egyenlően szolgálja a társadalom valamennyi osztályát, és e tekintetben mintegy közömbösséget tanúsít az osztályok iránt" (13.1.). A nyelvtörténet fő feladata az is, hogy tanulmányozza az egész nép számára közös nyelv történeti fejlődését - a nemzeti nyelvtől vagy nemzeti nyelvektől a törzsi nyelvig vagy törzsi nyelvekig, a törzsi nyelvtől vagy törzsi nyelvektől a népek nyelvéig és a népek nyelveitől a nemzeti nyelvig.

Ezzel kapcsolatban döntően megváltozik az általános nyelvtörténet és a dialektológia viszonyáról és kölcsönhatásáról nálunk kialakult felfogás is. Pontosán meg kell határozni a dialektus fogalmát. I.V.Sztálin rámutat arra, hogy a nemzeti nyelv kialakulása előtt a közös nyelv mellett voltak dialektusok, helyi tájszólások is, "de ezeknek fölébe emelkedett és ezeket magának alárendelte a törzsi vagy nép egységes és közös nyelve" (13.1.). Pontosán ugyanugy a nemzeti nyelv is magasabb forma, amelynek a dialektusok - mint alacsonyabb formák - alá vannak rendelve. Ezál-

tal élesen különböznek az osztálydialektusoktól és zsargonoktól. A nemzeti nyelv néha a helyi népi dialektusok alapján alakul ki és fejlődik. De a népi territoriális dialektusokat szerkezetükben és társadalmi szerepükben döntően meg kell különböztetnünk az osztálydialektusoktól és zsargonoktól.

Az osztálydialektusoknak az egész nép által használt nyelvhez fűződő viszonyát tanulmányozva erősen előtérbe kerül az a feladat is, hogy tanulmányozzuk a nyelv osztályjellegét a nyelvben, vagy más szóval a közös népi, nemzeti nyelvtől való osztályjellegű elágazásokat. A dolog úgy áll, hogy ámbár a nyelv az egész nép számára közös és nem osztályjellegű, ámbár a nyelv a társadalom valamennyi osztályát szolgálja és e tekintetben mintegy közömbösséget tanusít az osztályok iránt, "az emberek, - ahogy I.V.Sztálin rámutat, - az egyes társadalmi csoportok, az osztályok azonban korántsem közömbösek a nyelv irányában. Igyekeznek a nyelvet a saját érdekükben felhasználni, reakciónyszeríteni saját szótárukat, saját különleges műszavaikat, különleges kifejezéseiket" (13.1.). Így jönnek létre az osztálydialektusok és zsargonok.

I.V.Sztálin hangsúlyozza, hogy a nyelv és osztálydialektus, zsargon fogalmát nem lehet és nem szabad összekeverni. "Az irodalomban gyakran előfordul, - mutat rá I.V.Sztálin - hogy ezeket a dialektusokat és zsargonokat helytelenül nyelveknek minősítik: "nemesi nyelv", "burzsoá nyelv" - írják - szemben a "proletárnyelvvvel", a "paraszt-nyelvvvel". Ezen az alapon, bármennyire furcsa is ez, egyes elvtársaink arra a következtetésre jutottak, hogy a nemzeti nyelv fikció, hogy a valóságban csupán osztálynyelvek léteznek" (13.1.).

I.V.Sztálin feltárja a nyelv és osztálydialektus közötti mélyen gyökerező minőségi, szerkezeti és társadalmi különbséget. A nyelv specifikumát, alapját a nyelvtani szerkezet és az alapvető szókincs alkotja. Az osztálydialektusok és zsargonok nélkülözik ezeket az egész nép által használt nyelvre jellemző ismertetőjeleket. Nyelvtani szerkezetüket és alapvető szókincsüket az egész nép számára közös nyelvből kölcsönzik. Ezenkívül az osztálydialektusok és zsargonok társadalmi felhasználása is szűk területre korlátozódik. Így abban a törekvésben, hogy saját osztálydialektust és zsargont hozzanak létre, különösen kitűnnek a néptől elszakadt és a népet gyűlölő vagyonos osztályok szűk vezetőrétegei: a nemesi arisztokrácia, a burzsoázia felső rétegei. Az osztálydialektusok és zsargonok tökéletesen alkalmatlanok arra, hogy az emberek érintkezésének eszközéül szolgáljanak, az egész társadalom számára. A dialektusok és zsargonok "az egész nép által használt nemzeti nyelv kiágazásai, amelyeknek semmiféle nyelvi önállóságuk sincs és tengődésbe vannak itélve. Aki azt gondolja, hogy a dialektusok és zsargonok önálló nyelvekké fejlődhetnek, amelyek képesek kiszorítani a nemzeti nyelvet és annak helyére lépni - az elvesztette a történelmi perspektívát és letért a marxizmus álláspontjáról" (14.1.). I.V.Sztálin rámutat arra, hogy az osztálydialektusokat és zsargonokat bizonyos sajátos szavakból álló szógyűjtemény jellemzi, amelyek a megfelelő

társadalmi környezet sajátosságos izlését tükrözik, továbbá néhány különös kifejezés és fordulat, végül bizonyos számú idegen szó.

I.V.Sztálin "A nyelvtudomány néhány kérdéséhez" c. munkájában kimutatja, hogy ilyen osztályjellegű sajátos szavak és kifejezések éppugy, mint a szemantikai különbségek esetei olyan csekély számúak a nyelvben, hogy az egész nyelvi anyagnak alig egy százalékát képviselik..." A szavak és kifejezések egész többi tulajdonyomó tömege, valamint szemantikájuk közös a társadalom minden osztálya számára" (37.l.). Ilyenmódon "a sajátos szavak és kifejezések, továbbá a nyelv szemantikájában előforduló különbségek ténye nem cáfolják, hanem ellenkezőleg igazolják az egész nép által használt egységes nyelv létét és szükségességét" (38.l.).

I.V.Sztálin megállapítja a nyelvtörténet felépítésének valódi marxista elveit és feltárja a nyelv történelmi mozgásának igazi törvényszerűségeit. I.V.Sztálinnak a marxista nyelvelmélet alapvető kérdéseiről írt munkáinak megjelenéséig a szovjet általános nyelvészet különböző elméleteiben elterjedt elképzelések igen messze esnek ezektől a törvényszerűségektől. I.V.Sztálin ezzel kapcsolatban finom marxista elemzésnek veti alá a Marx, Engels, Lenin műveiből és a saját "Leninizmus és nemzetiségi kérdés" c. munkájából vett idézeteket, amelyekre N.J.Marr "tanítványai" hivatkoztak a nyelv "osztályjellegének" bizonygatásakor (lásd pl. N.Sz.Csemodanov "A Szovjet nyelvtudomány fejlődésének utjai" c. cikkét, valamint R.O.Sor és N.Sz.Csemodanov "Bevezetés a nyelvtudományba" c. munkáját). Marx "A szent Max" című művét elemezve, amelyben egyes szovjet nyelvészek utalásokat láttak arra vonatkozóan, hogy a burzsoáziának külön saját nyelve van, és következtetésképpen, hogy a nyelv "osztályjellegű", I.V.Sztálin rendkívül világosan és meggyőzően felfedi azt a tényt, hogy az "új nyelvelmélet képviselői" elferdítették Marx álláspontját és hogy Marx sohasem tartotta a burzsoák nyelvét ugyanolyan nyelvnek, mint a külön nyelvi szerkezettel bíró nemzeti nyelv. "Marx egyszerűen azt akarta mondani, hogy a burzsoák kalmár szókinccsükkel beszennyezték az egységes nemzeti nyelvet, hogy a burzsoáknak megvan a saját kalmár zsargonjuk" (15.l.). Hasonló mély elemzésnek veti alá Engels megjegyzéseit az angol munkásosztály nyelvéről és P.Lafargue megjegyzéseit a francia arisztokráciát megkülönböztető mesterkelt nyelvről, és bebizonyítja, hogy ezek a kitételek nem szolgálhatnak érvelésként a nyelv "osztályjellege" mellett.

Különösen részletesen vizsgálja I.V.Sztálin azt a hivatkozást, hogy egyidőben "Angliában az angol hűbérurak "századokon át" francia nyelven beszéltek, míg az angol nép angol nyelven beszélt, hogy ez a körülmény a nyelv "osztályjellege" mellett és az egész nép által használt nyelv szükségessége ellen szól. Ez azonban nem érv, hanem anekdotába illő valami" (16.l.) - jegyzi meg I.V.Sztálin.

Lehet-e valóban komolyan azt gondolni, "hogy az angol hűbérurak" évszázadokon át "tolmácsok útján értették meg magukat az angol néppel, hogy nem használták az angol nyelvet, hogy akkoriban nem

volt az egész nép által használt angol nyelv, hogy abban az időben Angliában a francia nyelv több volt holmi szalon-nyelvnél, amely csupán az angol arisztokrácia felső rétegének szűk körében divott?" (17.1.)

I.V.Sztálin összehasonlítja ezzel a ténnyel azt, hogy az orosz arisztokraták különösen a XVIII.sz. végétől a cári udvarban és a szalonokban szintén különösködtek a francia nyelvvel. "Azt jelenti-e az, hogy Oroszországban abban az időben nem volt az egész nép által használt orosz nyelv, hogy az egész nép által használt nyelv abban az időben fikció volt, az "osztálynyelvek" ellenben valóság?" (17.1.)

A nyelvnek a felépitménnyel való összekeverésén kívül I.V.Sztálin ezekben a megállapításokban egy másik igen lényeges hibára is rámutat. Ez a hiba abban az elképzelésben rejlik, amely az osztályharcot a társadalom szétesésének, az ellentétes osztályok közötti mindenféle kapcsolat megszakadásának tekinti. Ebben az esetben persze nem lehet gondolni az egész nép által használt nemzeti nyelvekre sem. Felmerül az "osztálynyelv" uralmának illúziója is még hozzá külön "osztály"-nyelvtannal. De az efféle elképzelésnek, efféle primitív, anarchista nézetnek semmi köze a marxizmushoz. Az osztályharc "bármennyire is éles, nem vezethet a társadalom széteséséhez" (18.1.). Amíg a kapitalizmus létezik, "a burzsoát és a proletárt a gazdasági élet minden szála egymáshoz kapcsolja, mint az egységes tőkés társadalom részeit" (18.1.).

I.V.Sztálin épp így bebizonyítja azt is, hogy a nyelv "osztályjellegének" igazolása céljából alaptalanul hivatkoznak Lenin tanítására, amely szerint a kapitalizmusban két kultúra létezik - burzsoá és proletár kultúra. A hiba itt abban áll, hogy "a nyelvet azonosítják és összekeverik a kultúrával. Márpedig kultúra és nyelv - két különböző dolog. A kultúra lehet burzsoá és proletár kultúra, ezzel szemben a nyelv, mint az érintkezés eszköze, mindig az egész nép által használt nyelv és a burzsoá kultúrát is, a szocialista kultúrát is szolgálhatja" (19.1.). Ez a hiba ismét abból következik, hogy a nyelvet összekeverik a felépitménnyel. Hiszen "a kultúra, tartalmát tekintve, változik a társadalom fejlődésének minden új szakaszával, míg a nyelv alapjában ugyanaz a nyelv marad, s egvformán szolgálja mind az új kultúrát, mind a régit" (20.1.).

Ilvenmódon I.V.Sztálin bebizonyította, hogy a nyelv "osztályjellegére" vonatkozó tétel lényegében nem-marxista, mély minőségi határvonalat vont a nyelv és osztálydialektusok közé és megmutatta a nyelvtörténeti kutatás valóban marxista utjait. Ezzel kapcsolatban teljesen, gyökeresen le kell rombolni a szovjet nyelvészetben a nyelvtörténetről kialakult összes elképzeléseket. A nyelvtörténeti kutatás minden fogalmát gyökeréig át kell vizsgálni I.V.Sztálin utmutatásainak fényénél. A szovjet nyelvészeknek az a feladatuk, hogy feltárják az egyes tanulmányozott nyelvek fejlődésének valódi történeti törvényszerűségeit.

V.

I.V.Sztálin tanítása az egész nép által használt nyelv történelmi fejlődésének törvényszerűségeiről, a nyelv és osztálydialektus, zsargon közötti minőségi különbségről, a nyelvről és a kulturáról - szervesen összefügg a nyelv szerkezetéről, sajátosságairól vallott új felfogással. I.V.Sztálin a nyelv lényegét, sajátosságát a nyelvtani szerkezetben és az alapvető szókincsben látja. A nyelvtani szerkezetet és az alapvető szókincsset a nép évszázadok folyamán hozza létre. Ezek igen ellenállóképesek, különösen a nyelvtani szerkezet. Ha nincsenek osztálynyelvek, akkor osztálynyelvtanok sincsenek. A nyelvtant nem egy osztály, hanem a nép hozza létre. Következésképpen marxizmusellenes eltévelyedésnek kell minősíteni N.J.Marrnak azt az igyekezetét, hogy a nyelvtani kategóriákat az osztályviszonyokból, az osztályvilágnézetből, sőt az anyagi alaptól vezesse le.

Ezen az alapon nevetséges és komolytalan az "új nyelvelmélet" képviselőinek harca a "formalizmus" ellen, vagyis a nyelvtani alakoknak és kategóriáknak a dialektikus logika fényénél való megmagyarázása ellen a nélkül, hogy kísérletet tettek volna rá, hogy a társadalmi világnézet, osztályideológia közvetlen viszázatükröződését megtalálják bennük. Hisz N.J.Marr a nyelv nyelvtani kategóriáit ideológiai felépítménynek tartotta és változásaikat az alapon végbemenő változásokból igyekezett levezetni. Valójában a nyelvtani szerkezet a korszakok egész sorának terméke s hasonlíthatatlanul tovább él, mint bármely alap és bármely felépítmény. A nyelv nyelvtani szerkezete az egész nép számára közös. Az osztálydialektusoknak és zsargonoknak nincs saját nyelvtani szerkezetük, ezt az egész nép által használt nyelvből kölcsönzik. Külön osztálynyelvtan a valóságban nem létezik. "Csupán a marxizmus kérdéseiben való tudatlanság és a nyelv természetének teljes megnevezése - mondja I.V.Sztálin - sugalmazhatta egyes elvtársainknak a társadalom széteséséről, az "osztály"-nyelvtanokról szóló mesét" (18.1.). A nyelv nyelvtani szerkezetét, akárcsak alapvető szókincsét is "nem egy valamelyik osztály hozza létre, hanem az egész társadalom, a társadalom valamennyi osztálya, száz meg száz nemzedék erőfeszítése" (8.1.).

A nyelvben, mint az emberek közötti érintkezés és gondolatcsere eszközében, a nyelvtani szerkezet sokkal nagyobb szerepet játszik, mint az alapvető szókincs. "A nyelv, minthogy közvetlen kapcsolatban áll a gondolkodással, regisztrálhatja és szavakban, szavakból fűzött mondatokban lerögzíti a gondolkodás munkájának eredményeit, az ember megismerő tevékenységének vívmányait és így lehetővé teszi a gondolatcserét az emberi társadalomban" (21.1.). Így mélyül el a dialektikus materialista ismeretelmélet s a dialektikus materialista logika fényénél a nyelvtan művelődési és filozófiai jelentőségére vonatkozó felfogás.

I.V.Sztálin megmutatja a nyelvtani vizsgálódások valóban marxista utjait és feladatait s világosan, pontosan és kimerítően meghatározza a nyelvtan tartalmát és lényegét. "A nyelvtan azzal,

hogyan elvonatkoztat az egyestől és konkrétól - mind a szavakban, mind a mondatokban -, az általánost ragadja meg, azt, ami a szavak ragozásának és a mondatfűzésnek alapját képezi, és ebből nyelvtani szabályokat, nyelvtani törvényeket szerkeszt" (22-23.l.). I.V.Sztálin ennek kapcsán párhuzamot von a nyelvtan és a mértan között, "amely törvényeit a konkrét tárgvtól elvonatkoztatva adja meg, a tárgyakat mint konkrétság nélküli terveket vizsgálja, s a köztük levő viszonyokat nem mint bizonyos konkrét tárgyak közti konkrét viszonyokat határozza meg, hanem mint minden konkrétság nélküli testek viszonyait általában" (25.l.). A dialektikus módszer követelményének megfelelően a nyelvtanban, pl. a mai orosz nyelvben, az összes kategóriát és alakot nem kiszakítva, izoláltan kell elképzelni, hanem összefüggéseikben, viszonylataikban és kölcsönhatásaikban, "mint az emberi gondolkodás hosszú elvonatkozató munkájának eredményét, a gondolkodás hatalmas sikereinek jelét" (23.l.).

A nyelv nyelvtani szerkezetének történeti tanulmányozására, a történeti nyelvtan felépítésére a legkevésbé sem alkalmas a stacionális robbanások, a hirtelen és robbanásszerű minőségi változások elve. A nyelvtani szerkezet ugyanúgy fejlődik, mint a nyelv alapvető szókincsé, "a létező nyelv alapelemeinek kifejtése és tökéletesítése útján" (25.l.). Emellett a korok folyamán kidolgozott és "a nyelv vérévé vált nyelvtani szerkezet még lassabban változik, mint az alapvető szókincs. Természetesen, az idők folyamán változásokon megy át, tökéletesedik, javítja és pontosabbá teszi szabályait, új szabályokkal gazdagodik, de a nyelvtani szerkezet alapjai igen hosszú idők folyamán megmaradnak, minthogy, amint a történelem mutatja, sikeresen szolgálhatják a társadalmat számos korszak folyamán" (24.l.).

A nyelv nyelvtani szerkezetének alapjait nem ez vagy az az alapozza létre és nem szenved gyökeres változást ennek az alapnak a megszűnésével sem. "...Nemcsak egyetlen alapnak és felépítménynek születése és megszűnése, de több alap és az azoknak megfelelő felépítmények megszűnése sem vezet a történelemben egy adott nyelv megszűnésére, a nyelv szerkezetének megszűnésére és új nyelv születésére új szókincsel, új nyelvtani szerkezettel" (9.l.).

Ilyen módon a Marr és követői által kifejtett tanítást a nyelv nyelvtanában végbemenő gyakori, csaknem szüntelen minőségi változásokról, e változásoknak a társadalmi rendszer változásaival való összefüggéséről el kell utasítanunk, mint nem-marxista tanítást. Az u.n. "új nyelvelmélet" képviselőire igen jellemző az ilyesféle megnyilatkozások: "A szintakszis, miként a nyelvben minden, szintén mozgásban van, normái változnak, tökéletesen más minőségi sajátosságokat véve fel"²³ vagy: "a szó-mondat felbomlása, a mondat szerkezetet létrehozó robbanása után, az északázsiai nyelvekben a mondatnak és igealaknak két konstrukciója keletkezett"²⁴ stb.

A nyelv nyelvtani szerkezetének történetére mechanikusan alkalmazták a dialektikus módszer ama követelményét, hogy a természetet mint a szüntelen mozgás és változás, a szüntelen megújulás és fejlődés állapotát szemléljük.²⁵

Másfelől - Marr szerint - még a nyelvi morfológia is, mint felépítmény, osztálygondolkodást, osztálytudatot fejez ki és tükröz. "...A szemantika törvényei közelebbről érintik a morfológia egész lényegét, ezért nem lenne elegendő csak azt mondani, hogy a morfológiában csupán visszatükröződik a társadalmi szervezet állapota, - a szervezet és társadalmi eszméi keletkezésének egész állapota lecsökön a morfológiában." (l.k., 190. l.) Marr szavai szerint "a morfológia különböző rendszereinek a különböző nyelvtanok időszekeihez való tartozása, természetesen, nem közvetlenül támaszkodik erre vagy amarra a technikára, gazdaságra és társadalmi szerkezetre, hanem a gondolkodás közvetítésével" (l.k., 70. l.) (azaz N. J. Marr elgondolásában az osztályvilágnézet közvetítésével).

I. V. Sztálin a nyelvről és a nyelv nyelvtani szerkezetéről szóló tanításával megszabadítja a nyelvtant a Marr és követői által önkényesen ráaggatott szubjektív-idealista ballasztól. I. V. Sztálin rámutat a nyelvtan valódi tartalmára, amely előírja, hogy történetileg tanulmányozzuk, mint számos korszak bonyolult termékét, mint az emberi gondolkodás hosszú elvonatkozott munkájának eredményét.

Szükséges, hogy a szovjet nyelvészek által tanulmányozott valamennyi nyelv történeti nyelvtanának, de az összehasonlító-történeti nyelvtanok terén a rokonyelvek rendszerének (családjainak) tanulmányozásakor fölvetődő kérdések is méltó helyet kapjanak nyelvünk problémáiban és gyakorlati munkájában. I. V. Sztálin tanítása a nyelvtanról arra ösztönöz bennünket, hogy a dialektikus módszert alkalmazva, a nyelvtani jelenségeket és kategóriákat tartalmuknak, megismerő vagy gondolati természetüknek teljesen megfelelően elemezzük, és ne kényszerítsük a nyelvtani tényeket - elvont, apriori képletekből kiindulva - arra, hogy az osztálygondolkodás kifejezőinek szerepét játsszák, mivel ez nem sajátjuk.

VI.

A nyelv szókészletének tanulmányozása a szovjet nyelvészetben a legutóbbi időkig differenciálatlanul folyt. A különböző lexikai rétegek kiválasztódását általános genetikai természetű megfontolások határozták meg. A szókészlet rétegeit vagy rétegeződését eredetük szerint különböztették meg. Így a mai orosz nyelv szókészletében különféle "izmusokat" különböztetünk meg: "ó-egyházi szlávizmusokat", "barbarizmusokat" ("gallicizmusokat", "germanizmusokat" stb.), vagyis a jövevényszavak különféle fajtáit). Az u. n. "tőgyökerees orosz szavakat", másképen "russizmusokat" vagy "russicizmusokat" alig vetették alá történeti vizsgálatnak. Legjobb esetben megállapították közöttük olyan szócsoportokat, amelyek az orosz nyelvben közelebb az összes többi szláv nyelvvel, egyes ágaiival (pl. a déli szlávval vagy a nyugati szlávval) és esetleg egy, valamilyen nem-keleti szláv nyelvvel, továbbá olyan szócsoportokat, amelyek az összes keleti szláv nyelvek sajátjai.

és csak az övéké (vagyis mind az orosz, mind az ukrán és belorussz nyelv is), és végül olyan szavakat, amelyek csak az orosz nyelvben használatosak s nem jövevényszavak benne, legalábbis történeti fejlődésének világosan nyomonkövethető korszakában.

Ezeknek az orosz szavaknak a körében néha (egyébként mindennemű következetesség nélkül) kihangsúlyozták a nyelvjárási rétegeződések (északi orosz, délit vagy nyugatit stb.). De nem tárták fel elég mélyen azokat a társadalmi-történelmi okokat és körülményeket, amelyek révén ezek vagy amazok a helyi szókatégoriák és egyes szóképzési nyelvjárási sajátosságok az orosz köznyelvbe bekerültek. Nem történt széleskörű és jelentős kísérlet arra sem, hogy az orosz irodalmi nyelv történelmi mozgásában és fejlődésében tájékozódjunk. Igen hiányos ezért az össznépi és osztályjellegű, valamint az össznépi és a nyelvjárási fogalmának világos elhatárolása, főleg azokra az időszakokra nézve, amelyek a nemzeti nyelv képződését megelőzték. A szóképzés kutatói egyúttal gyakran annak megítélésében is tévedtek, hogy mi a leglényegesebb és legszilárdabb a nyelvben és mi az, ami hordalékos és átmeneti.

A történeti szóképzéstan csaknem teljes kidolgozatlansága akadályozta meg azt is, hogy elmélyülten tanulmányozzák és következetesen elhatárolják a különböző értelmi és szóképző elemeket pl. az orosz köznyelvi szóképzésben. Sőt azokban az esetekben, midőn a szakkutatás tárgyául a szavak egy bizonyos szóképzőtípusát választották, rendszerint nem határozták el benne azokat az elemeket, amelyek átmenetek a nyelv alapvető szókincsébe és már a "gyökérszavak", azaz a nem-származék alapszavak körébe tartoznak, és azokat az elemeket, amelyek történetileg igen mozgékonyak, változókéonyak, gyakran keletkeznek, elhalnak és megint újjászületnek (lásd pl. az olyan szavak történetét, mint "piszmonoszec" (levélhordó), "voznviknovenyije" (keletkezés), "dumec" (a дума vagyis a forradalomelőtti orosz parlament tagja, lásd "volnodumec" (szabadgondolkodó) stb.). Sok kutatónak, semmilyen elképzelése nem lévén a nyelvfejlődésnek a társadalmi fejlődéssel összefüggő belső törvényeiről, természetesnek látszott, hogy a lexikológiai rendszerek történetének vizsgálatánál a társadalmi fejlődés korszakainak általános történeti periodizációjából induljon ki, vagyis az alapoknak és az ezekre támaszkodó felépítményeknek a történetéből, az irodalmi nyelvvel kapcsolatban pedig a szépirodalmi stílusok marxista értelemben vett történetéből.

N.J. Marr elmélete a szóképzés elemzését a nyelv történetének konkrét talajáról átvitte a nyelvteremtés világméretű szférájába. Megjelent a színen a történelemellenes elemek szerinti paleontológiai elemzés, a történeti-szemantikai elemzés támpontjául pedig az emberi gondolkodás stádiumairól és az emberiség társadalmi fejlődésének stádiumairól szóló történelemellenes elképzeléseket tették meg.

Marr arra törekedett, hogy a nyelv mint "felépítmény-világ" fejlődésének különböző stádiumai alapján megállapítsa a szavak sze-

mantikai változásának képzelt törvényszerűségeit. "E stádiumok megállapításának a nehézsége, - hangsúlyozta Marr, - különösen ezek egymásutánját illetően, azáltal is bonyolultabbá válik, hogy pl. a szemantikában a stadiális fejlődés különböző fokain egy és ugyanazon szavak különböző jelentést kapnak... a későbbi stádiumok jelentései eltakarják azokat a jelentéseket, amelyek a stádium szerint keletkezésükhöz tartoznak, következésképpen a megállapítás során összezavarjuk valódi őstipusaikat. E tekintetben különös elővigyázatosságot követelnek az olyan szóalkotások, amelyeket az alakok - mondhatnám - kétségtelen hasonlósága, vagy a szinek és árnyalatok szemmel látható rokonsága kapcsol össze." /2.k., 255.1./. Marr úgy látta, hogy az elemek szerinti, paleontológiai elemzés segítségével, amellyel "minden elérhető", legyőzheti ezeket a nehézségeket. A társadalmilag meghatározott éles minőségi eltolódások "robbanások" a szó szemantikájában - Marr szerint - a nyelv nyelvtani szerkezetének éles minőségi változásaival függenek össze.

Ilyen módon Marrnak a szavak jelentését elemző eljárásaiban ugyanazok a marxizmusellenes hibák fordulnak elő, mint a nyelv nyelvtani szerkezetének elemzésében: a nyelv szemantikai fejlődésének stadiális elve, a szemantika "osztályjellegének" elve és a nyelv elszakítása a reális történelmi valóságtól. A társadalom szociális-gazdasági fejlődésének - gondolta Marr - különböző ideológiák, különböző társadalmi világnézetek, különböző felépítmények és következtetéseképpen, fejezi be Marr, a nyelv különböző lexikai-szemantikai rendszerei felelnek meg.

Marr hangsúlyozta annak a szükségességét is, hogy tanulmányozzák magának a gondolkodásnak a technikáját, "a szemantikai nyálábok és fészkek, mondhatni tojások" kibontakozásának a technikáját, "amelyekből a fiókok, a gondolatok hordozói kelnek ki, amelyeket a munkaszervezet, a társadalmi formák s a vele összefüggő világnézet további fejlődése hozott létre..." /3.k., 57.1./. Ezzel kapcsolatban - Marr szavai szerint - a jelentések, különösen az elnevezések, szavak s velük együtt a tárgyak tanulmányozásánál feltétlenül törekedni kell a szavak és dolgok kölcsönös, a funkciójukkal megerősített kapcsolatának szociológiailag ellenőrzött megindokolására. "... Feltétlenül szükséges a szociológiai behatolás /ez a mi vegyi elemzésünk/ a jelenségek termelő folyamatába s annak ellentmondásaiba és a technikai kibontakozás ideológiai szerkezetébe, amely a jelentés-funkciók nagyobb differenciációjához vezet..." /2.k., 252.1./.

Az, hogy mennyire önkényes Marr paleontológiai behatolása az egy mástól teljesen elütő és távoli nyelvekbe, szemantikájukba és ideológiájukba - ma már nyilvánvaló.

Marr véleménye szerint, ha nem számolunk "a stadiálitással a szavak és fogalmak osztályozásában, a megfelelő társadalommal és gazdasági élettel való összhangbahozásában, akkor hiányzik az alap bármilyen genetikai kérdés megtárgyalására" /3.k.86.1./. Az emberi nyelv fejlődésének kezdeti stádiumát vizsgáló folyamatba Marr bevonta a különböző mai nyelvek, köztük az orosz nyelv lexikológiai jelenségeit is, ami a marri "vegyi elemzés" történelmellenességét még jobban kiélezi.

Ilyen módon N.J.Marr elmélete a történeti lexikológia területén semmi pozitív, megbízható eredményt nem nyújtott. A szavak történeti tanulmányozását az emberi gondolkodás legrégibb stádiumaira vonatkozó fantasztikus etimológiákkal cserélte fel.

I.V.Sztálin tanítása a szavakról, a nyelv szókészletéről és alapvető szókincséről lerakja a történeti lexikológia és a történeti szóképzéstan új, marxista alapjait. Ez a tanítás ragyogó példaképe annak, hogy hogyan kell alkalmazni a materialista dialektika módszerét a nyelv lexikológiai anyagának (szókészletének) elemzésére. Ez szervelesen folyik a nyelvnek a felépítményhez és alapozóhoz való viszonyát s a nyelvnek a termeléshez való viszonyát illető marxista felfogásból. A nyelv alapvető szókincse nincs közvetlen kapcsolatban az alappal és a felépítményben végbemenő változásokkal s nem függ azoktól. A nyelv szótári szókészletében a legfőbb - az alapvető szókincs, ahová mint annak magva, minden gyökszó is tartozik. "Ez jóval kevésbé bő, mint a nyelv szótári szókészlete - mutat rá I.V.Sztálin, - azonban igen sokáig él, évszázadokon át és a nyelv számára új szavak képzéséhez ad alapot" (22.1.).

Az új szavak folytonos képződését az alapvető szókincs alapján a nyelv működési területének kiterjedtsége és sokoldalúsága magyarázza meg. I.V.Sztálin rámutat arra, hogy "a nyelv a társadalmat mint az emberek érintkezésének eszköze, mint a gondolatok kicserélésének eszköze a társadalomban, mint olyan eszköz szolgálja, amely lehetővé teszi az embereknek, hogy megértsék egymást és megszervezzék a közös munkát az emberi tevékenység minden területén, a termelés területén éppugy, mint a gazdasági viszonyok területén, a társadalmi életben éppugy, mint a mindennapi életben," (34.1.) Az alapvető szókincset nem ez vagy az az alap hozza létre, "hanem századok folyamán a társadalom történetének és az alapok történetének egész menete" (8.1.). Tehát az egész társadalom, a társadalom valamennyi osztálya, száz meg száz nemzedék erőfeszítése hozza létre.

Azt, hogy az alapvető szókincs nem függ közvetlenül az egyik vagy másik alappal és felépítményben végbemenő változásoktól, I.V.Sztálin egész sor rendkívül tanulságos példával szemlélteti. Így, a nyelv és a felépítmény közti különbséget jellemezve I.V.Sztálin példaképpen a mai orosz nyelvre hivatkozik. "Az utóbbi harminc év folyamán Oroszországban megszűnt a régi kapitalista alap és új, szocialista alap épült. Ennek megfelelően megszűnt a kapitalista alapon nyugvó felépítmény és létrejött az új felépítmény, amely megfelel a szocialista alapnak. Következésképpen a régi politikai, jogi és egyéb intézményeket új, szocialista intézmények váltották fel. Ennek ellenére az orosz nyelv alapjában véve ugyanolyan maradt, mint az Októberi Forradalom előtt volt.

Mi változott meg ez alatt az időszak alatt az orosz nyelvben? Megváltozott bizonyos mértékben az orosz nyelv szótári szókészlete, megváltozott olyan értelemben, hogy nagyszámu új szóval és kifejezéssel gyarapodott, amelyek az új szocialista termelés lét-

rejöttével, az új állam, az új szocialista kultúra, az új közszellem, az új morál megjelenésével, végül a technika és a tudomány fejlődésével kapcsolatban keletkeztek; megváltozott sok szónek és kifejezésnek a jelentése, ezek új jelentést kaptak; kivesszett a szótárból bizonyos számú elavult szó. Ami azonban az orosz nyelv alapvető szókincsét és nyelvtani szerkezetét illeti, amelyek a nyelv alapját alkotják, ezek a kapitalista alapfelszámolás után nemcsak hogy nem szűntek meg és nem oszerélődtek fel új, alapvető szókincsel és új nyelvtani szerkezettel, hanem ellenkezőleg, épségben fennmaradtak, minden komolyabb változás nélkül - fennmaradtak éppen a mai orosz nyelv alapjaként." (6-7.l.)

Azt a gondolatot fejtegetve, hogy a nyelv, az alaptól és felépítménytől eltérően "a korszakok egész sorának terméke, amelyek folyamán kialakul, gazdagodik, fejlődik, csiszolódik" (9.l.), I.V. Sztálin példaképpen az orosz irodalmi nyelv Puskin-tól napjainkig tartó fejlődésére hivatkozik.

"Mi változott meg ezalatt az idő alatt az orosz nyelvben? Az orosz nyelv szótári szókészlete ez idő alatt jelentékenyen kibővült; a szótári szókészletből nagyüzamu elavult szó eltűnt: sok szó jelentése megváltozott; javult a nyelv nyelvtani felépítése. Ami a puskin-i nyelv strukturáját, a nyelv nyelvtani szerkezetét és alapvető szókincsét illeti, az lényegében megmaradt, mint a modern orosz nyelv alapja" (9.l.).

Nyilvánvaló, hogy a nyelv alapvető szókincse és nyelvtani szerkeze alkotja a nyelv lényegét, sajátosságát, és ez határozza meg és fejezi ki ősznépi jellegét.

Arról szólva, hogy a történelemnek semmi szüksége sincs a nyelvi forradalmakra, I.V.Sztálin felsorol egy csomó orosz szót, rámutatva, hogy ezek éppen a mai orosz nyelv alapvető szókincséhez tartoznak. "Valóban, mi szükség van arra, hogy a nyelv maglévő strukturája, nyelvtani szerkeze és alapvető szókincse minden egyes forradalmi átalakulás után megsemmisüljön és helyébe új lépjen, emint ez a felépítmények rendszerint történik? Kinek van arra szüksége, hogy a "víz"-t, "föld"-t, "hegy"-t, "erdő"-t, "hal"-t, "ember"-t, "menni"-t, "csinálni"-t, "termelni"-t, "kereskedni"-t stb.-t ne viznek, földnek, hegynek stb.-nek nevezzék, hanem valahogy másként." (10.l.) Ilyenmódon az alapvető szókincshez azok az egész nép által használt szavak tartoznak, amelyek egyformán szolgájják a társadalom tagjait függetlenül azok osztályhelyzetétől - a korszakok egész során át, függetlenül az alapok és felépítmények változásaitól. Az egész nép által használt nyelv az alapvető szókincs nélkül nem lehetne "közös a társadalom tagjai számára és egységes a társadalom számára"... Ezt az egész nép számára közös szókincsét nem lehet megsemmisíteni anélkül, hogy ne vigyünk anarchiát a társadalmi-életbe, hogy ne idézzük fel a társadalom szétesésének veszélyét.

"Egyáltalában nem szükséges megsemmisíteni az alapvető szókincset, ha sikeresen használható több történelmi időszak folyamán, nem is beszélve arról, hogy az évszázadok folyamán felgyült alapvető szó-

kincs megsemmisítése, minthogy új alapvető szókincs teremtése rövid idő alatt lehetetlen, a nyelv megbénulására, az emberek egymásközötti érintkezésének teljes zürzavarára vezetne." (25-24.1.). Ezért alapvető szókincs nélkül sem az osztálydialektusok, zsargonok, sem a territoriális helyi nyelvjárások nem lehetnek meg. Az osztálydialektusoknak és zsargonoknak "nincs saját nyelvtani szerkezetük és alapvető szókincsük - mindezt a nemzeti nyelvből kölcsönzik" (14.1.). Az osztálytársadalomban keletkezett osztálydialektusokban és zsargonokban "minden, ami alapvető, azaz a szavak tulnyomó többsége és a nyelvtani szerkezet, az egész nép által használt nemzeti nyelvből került ki" (12.1.).

Az alapvető szókincs ellenállóképesége révén élesen elüt a nyelv szótári szókészletétől, amely a legérzékenyebb a változások iránt. Ebben is megmutatkozik a nyelv szókészleteti fejlődésének dialektikája. A nyelv alapvető szókincsének, valamint nyelvtani szerkezetének is óriási az ellenállóképesége az erőszakos asszimilációval szemben. "A nyelv szilárdságát nyelvtani szerkezetének és alapvető szókincsének szilárdsága magyarázza. A török asszimilálók évszázadokon át igyekeztek megnyomoritani, szétrombolni és megsemmisíteni a balkáni népek nyelvét. Ez alatt az idő alatt a balkáni nyelvek szótári szókészlete komoly változásokon ment át, sok töröt szót és kifejezést fogadtak be, voltak "integrációk" is, "differenciációk" is, de a balkáni nyelvek mindezt elviselték és túléltek. Miért? Azért, mert ezeknek a nyelveknek a nyelvtani szerkezeté és alapvető szókincese alapján megmaradt." (24.1.)

Mivel az alapvető szókincs a korszakok egész sorának terméke és igen nagy az ellenállóképesége, nincs alávétve hirtelen forradalmi robbanásoknak, éles ugrásszerű változásoknak. "Lafargue-nak nem volt igaza, amikor "hirtelen nyelvi forradalomról" beszélt, amely "1789 és 1794 között ment végbe" Franciaországban. (Lásd Lafargue "Nyelv és forradalom című brosuráját). Semmiféle nyelvi forradalom, még hozzá hirtelen forradalom, nem ment végbe akkoriban Franciaországban. Természetesen ez alatt az idő alatt a francia nyelv szótári szókészlete új szavakkal és új kifejezésekkel egészült ki, eltűnt bizonyos számú elavult szó és néhány szó jelentése megváltozott - és több nem is történt. De az efféle változások semmiképpen sem döntik el a nyelv sorsát. A nyelvben a legfőbb a nyelvtani szerkezet és az alapvető szókincs. A francia nyelv nyelvtani szerkezeté és alapvető szókincese azonban nemcsak hogy nem enyészett el a francia burzsoá forradalom idején, hanem lényeges változások nélkül megmaradt és nemcsak hogy megmaradt, hanem tovább él ma is a modern francia nyelvben." (25-26.1.)

Nyelvkereszteződés esetén a győztes nyelv alapvető szókincese megőrződik. "... a kereszteződésnél az egyik nyelv rendszerint győztesként kerül ki, megőrzi nyelvtani szerkezetét, megőrzi alapvető szókincsét és saját fejlődésének belső törvényei szerint fejlődik tovább, ezzel szemben a másik nyelv fokozatosan elveszti minőségét és fokozatosan elhal." (27.1.)

Ezzel kapcsolatban új marxista megvilágításba kerül a nyelvkereszteződés folyamatában történő szókölcsönzések kérdése. A nyelvkereszteződésnél "a győztes nyelv szótári szókészlete bizonyos mértékben gazdagodik a legyőzött nyelv szókészletéből, ez azonban nem gyengíti, hanem, ellenkezőleg, erősíti a győztes nyelvet.

Igy volt ez például az orosz nyelvvel, amellyel történelmi fejlődése során számos más nép nyelve kereszteződött, s mindig az orosz nyelv került ki győztesen.

Természetesen az orosz nyelv szótári szókészlete ennek során kiegészült más nyelvek szótári szókészletéből, ez azonban nem gyengítette, sőt, ellenkezőleg, gazdagította és erősítette az orosz nyelvet.

Ami az orosz nyelv nemzeti eredetiségét illeti, az a legkisebb csorbát sem szenvedte, mert az orosz nyelv megőrizte nyelvtani szerkezetét és alapvető szókincsét, továbbhaladt és fejlődött saját belső fejlődési törvényei szerint." (17-28.l.)

Magától értetődik, hogy a nemzetközi lexikológiai anyag kibővülése a nyelv állományában, a műszavak kölcsönvétele, de ugyanígy az egyes idegennyelvi szavaknak (általában nem nagyon aktív) átvétele a társadalmi, osztálydialektusokból és szarjónokból az egész nép által használt vagy irodalmi köznyelvben még kevésbé fenyegetheti a nyelv nemzeti önállóságát, mivel mindezek a folyamatok legtöbbször a nyelv általános mozgékony szótári szókészletének, nem pedig alapvető szókincsének megváltozására vezetnek.

Az alapvető szókincs a nyelv fejlődésének belső törvényei szerint fejlődik. Hogy ezeket megértsük, igen fontos, hogy tanulmányozzuk az alapvető szókincs állományát a mai nyelvekben és tanulmányozzuk, hogy milyen uton-módon bővül ki a nyelv történelmi fejlődésében, továbbá, hogy milyen történelmi rétegek vagy rétegződések válnak ki benne. A nyelv alapvető szókincsének és nyelvtani szerkezetének átmenete a régi minőségből egy új minőségbe "az új minőség elemeinek fokozatos felhalmozódása útján, következésképpen a régi minőség elemeinek fokozatos elhalála útján megy végbe." (26.l.) Ezért az alapvető szókincs nemely elemét, pl. a mai orosz nyelvben, az őskorból kell eredeztetnünk.

I.V. Szatálin azt mondja: "Fel kell tenni, hogy a mai nyelv elemei még az őskorban, a rabszolgaság előtt jöttek létre. Ez egyszerű és szegényes szótári szókészlettel bíró nyelv volt, de megvolt a maga nyelvtani szerkezete, igaz, hogy kezdetleges de mégis nyelvtani szerkezete.

A termelés további fejlődése az osztályok megjelenése, az írás megjelenése, az állam létrejötte, amelynek az igazgatás számára szüksége volt többé-kevésbé szabályozott írásbeliségre, a kereskedelem fejlődése, amelynek méginkább szüksége volt szabályozott írásbeliségre, a sajtó megjelenése, az irodalom fejlődése, mindez hatalmas változásokat idézett elő a nyelv fejlődésében. Ezalatt a

törzsek és népek felaprózódtak és szétvándoroltak, keveredtek és kereszteződtek, de a továbbiak folyamán megjelentek a nemzeti nyelvek és államok, forradalmi változások mentek végbe, a régi társadalmi rendeket újak váltották fel. Mindez még több változást idézett elő a nyelvben és a fejlődésben.

Mélységes tévedés azonban azt gondolni, hogy a nyelv fejlődése éppugy folyt le, mint a felépítmény fejlődése: a létező megsemmisítése és az új felépítése útján. Valójában a nyelv fejlődése nem a létező nyelv megsemmisítése és egy új felépítése útján történt, hanem a létező nyelv alaplemeinek kifejlesztése és tökéletesítése útján." (24-25.1.)

Az átmenet a nyelv egyik minőségéből egy másik minőségbe, természetesen a nyelvtani szerkezet és az alapvető szókincs változásaival összekapcsolva, "az új minőségnek, az új nyelvszerkezet elemeinek fokozatos és hosszas felhalmozódása útján, a régi minőség elemeinek fokozatos elhalála útján" megy végbe (25.1.). Mindazonáltal a nyelv alapvető szókincsa gyorsabban változik, mint a nyelv nyelvtani szerkezete.

Az alapvető szókinctől eltérően - ezt az ellenállóképesség, a változások lassúsága jellemzi - a nyelv általános szótári szókészlete "majdnem a szakadatlan változás állapotában van" (11.1.) A nyelvnek ez a sajátja abból folyik, hogy a nyelv társadalmi jelenség lévén, egyazon időben sem az alapok, sem a felépítmények kategóriájához nem tartozik.

"... a nyelv működési köre, minthogy a nyelv az emberi tevékenység valamennyi területét átfogja, sokkal szélesebb és sokoldalubb, mint a felépítmény működési köre. Mi több, majdnem határtalan.

Mindenekelőtt ez a magyarázata annak, hogy a nyelv, különösen szótári szókészlete, majdnem szakadatlan változás állapotában van." (11. 1.) Így a nyelv a termelésben beállott változásokat "egyszerre és közvetlenül tükrözi, nem várja meg az alapon bekövetkező változásokat" (11. 1.).

I.V.Sztálin megmagyarázza: "Eltérően a felépítménytől, amely a termeléssel nem közvetlenül, hanem a gazdasági élet közvetítésével függ össze, a nyelv közvetlenül az ember termelő tevékenységével van kapcsolatban éppugy, mint bármely más tevékenységével, munkájának kivétel nélkül minden terén. Ezért a nyelv szótári szókészlete, amely a legérzékenyebb a változások iránt, majdnem szakadatlanul változó állapotban van, s e közben a nyelvnek a felépítménytől eltérően, nem kell megvárnia az alap felszámolását - változásokat vissz be szótári szókészletébe az alap felszámolása előtt és függetlenül az alap állapotától.

De a nyelv szótári szókészlete nem úgy változik, mint a felépítmény, nem a régi kiküszöbölése és az új felépítése útján, amelyek a társadalmi rend változásaival, a termelés fejlődésével, a kultúra, a tudomány stb. fejlődésével kapcsolatban keletkeztek,

amikor is annak ellenére, hogy a nyelv szótári szókészletéből rendszerint bizonyos számú elavult szó eltűnik, a szótári szókészlet sokkal több új szóval egészül ki." (23.1.)

"Az ipar és a mezőgazdaság, a kereskedelem és a közlekedés, a technika és a tudomány állandó fejlődése megköveteli a nyelvtől szótárának kiegészítését olyan új szavakkal és kifejezésekkel, amelyek szükségesek azok munkájához. És a nyelv, amely közvetlenül tükrözi ezeket a szükségleteket, új szavakkal egészíti ki szótárát, tökéletesíti nyelvtani szerkezetét." (11.1.)

A nyelv szótári szókészletének változásai főképpen három folyamatban mennek végbe: 1. a meglévő szótári szókészlet kiegészítése új szavakkal és kifejezésekkel, 2. az elavult szavak kiesése, másszóval elhalása, a szókészletből, és 3. sok szónak és kifejezésnek a jelentésváltozása.

A nyelv szótári szókészletének bizonyos változásai összefüggnek a nyelv osztályhasználatával. Az e talajon létrejövő osztály-dialektusoknak és zsargonoknak van: "az arisztokrácia, vagy a burzsoázia felső rétegeinek sajátos izlését tükröző, sajátos szavakból álló szógvűjteményük; néhány mestertélt, gáláns kifejezésük és fordulatuk, amelyek mentesek a nemzeti nyelv "durva" kifejezéseitől és fordulataitól; végül bizonyos számú idegen szavuk." (14.1.)

I.V.Sztálin "A nyelvtudomány néhány kérdéséhez" c. munkájában hangsúlyozza, hogy az osztályok ugyan beszélik a nyelvbe sajátos szavaikat és kifejezéseiket és néha különbözőképpen értik ugyanazokat a szavakat és kifejezéseket, azonban az "ilven sajátos szavak és kifejezések éppugy, mint a szemantikai különbségek esetei olyan csekély számúak a nyelvben, hogy az egész nyelvi anyagnak alig egy százalékát képviselik. Következésképpen, a szavak és kifejezések egész többi tulnyomó tömege, valamint szemantikájuk, közös a társadalom minden osztálya számára." (37.1.)

"A szótári szókészlet a nyelv állapotának képét tükrözi: minél gazdagabb és sokoldalubb a szótári szókészlet, annál gazdagabb és fejlettebb a nyelv." (22.1.)

Hogy minél mélyebben és világosabban lássuk a nyelv szótári szókészlete tanulmányozásának utjait és feladatait I.V.Sztálin utmutatásainak fényénél, feltétlenül meg kell még állapodnunk a lexika és nyelvtan viszonyának kérdésében. Arról van szó, hogy a nyelv szótári szókészlete "egymagában véve, még nem jelenti a nyelvet, hanem mindenekelőtt a nyelv építőanyaga. Mintahogy az építőanyagok az építésnél nem jelentik az épületet, jóllehet nélkülök lehetetlen az épületet felépíteni, hasonlóképpen a nyelv szótári szókészlete sem jelenti magát a nyelvet, jóllehet nélküle semmiféle nyelv sem gondolható el". (22.1.) A nyelv szótári szókészletét nem szabad a nyelv nyelvtani szerkezetétől elszakítva tanulmányozni. Feltétlenül tanulmányozni kell a lexikológiai anyag és nyelvtan kölcsönhatását. A nyelvtan "meghatározza a szavak ragozásának, a szófűzésnek szabályait és így a

nyelvnek szabályos és értelmes jelleget ad" (22.1.). "A nyelv szótári szókészlete azonban igen nagy jelentőségre tesz szert, amikor azt a nyelv grammatikája felhasználja..." (22.1.)

Ebben az összefüggésben ismét emlékeztetnünk kell I.V.Sztálinnak a szemantika (szemasziológia) kérdéseiről szóló megjegyzéseire: "A szavak és kifejezések értelmi oldalának komoly jelentősége van a nyelv tanulmányozása terén. Ezért a szemantikának (szemasziológiának) biztosítani kell a nyelvtudományban az őt megillető helyet". (35.1.) I.V. Sztálin azonban óvja a szovjet nyelvészeket attól, hogy túlértékeljék a szemantika kérdéseit vagy éppen visszaéljenek vele, mint azt N.J.Marr és néhány "tanítványa" tette. Ezek a nyelvészek "a kelleténél jobban belemerültek a szemantikába s megvetően kezelik a nyelvet mint "a gondolat közvetlen valóságát", amely elválaszthatatlanul egybekapcsolódik a gondolkodással, elszakítják a gondolkodást a nyelvtől és azt állítják, hogy a nyelv elavulóban van, hogy nyelv nélkül is meg lehet lenni" (35.1.).

Illyenmódon I.V.Sztálin munkáiban mély marxista magyarázatot kapott a nyelvtudomány valamennyi területe: a nyelvtan, a nyelv szótári készletének és alapvető szókincsének tanulmányozása (vagyis a lexikológia), a történeti szóképzéstan, az általános nyelvtörténet, a történeti dialektológia. I.V.Sztálin mindezekben a diszciplínákban egész sor elméleti és konkrét feladatot vet fel és megoldásuk útjait és eszközeit is megmutatja. A nyelvtudomány területén a tudományos kutatómunka egész tervét I.V. Sztálin utmutatásai alapján kell átszervezni.

I.V.Sztálin munkái kivezetik a szovjet nyelvészetet a széles országuttra és lehetővé teszik számára, hogy a világ nyelvtudományában az első helyet foglalja el. I.V.Sztálin munkái új korszakot jelentenek a világ nyelvtudományának fejlődésében.

(Vesztnyik Akagyemiji Nauk SzSzsZR,
1950/7. 20-52.1.)

J e g y z e t e k

1. A továbbiak során, amennyiben N.J.Marrnak olyan munkáira hivatkozunk, amelyek megtalálhatók Marr "Válogatott munkái"-ban, a hivatkozás végén zárójelben csak a kötet- és lapszámot adjuk.
2. R.O.Sor és N.Sz.Csemodanov, Vvegyenyije v jazikovegyenyije (Bevezetés a nyelvtudományba). Ucspedgiz 1945. 11 és 22-23. lap. (oroszul).
3. Sz.D.Kacnyelszon, Isztoriko-grammatyiceszkije isszledovanija (Történeti-nyelvtani tanulmányok). 1949. 12.1. (oroszul).
4. K.Marx és F.Engels, Válogatott művei (oroszul). Goszpolitizdat 1948. 1.kötet, 322.1. (magyarul: Szikra 1949.1.kötet, 340.1.)
5. U.o. oroszul: 2.kötet, 466.1. (magyarul: 2.kötet, 486.1.).
6. U.o. oroszul: 467-468.1. (magyarul: u.o., 486-487.1.).
7. U.o. oroszul: 484.1. (magyarul: u.o., 504.1.).

- N.J.Marr, K bakinszkoj gviszkussziji o jafetidologiji i marxizme (A bakui vitához a jafetidológiáról és a marxizmusról). Baku 1932.25.1. (oroszul).
8. Arn.Csikobava, O nyekotorih voproszah szovetszkovo jazikoznanyija (A szovjet nyelvtudomány néhány kérdéséről). Pravda, 1950.május 9. (Magyarul: 1. a Nyelvtudományi Intézet sokszorosított kiadványát: A Pravda vitacikkei, 1.szám.)
 9. U.o.
 10. U.o.
 11. I.V.Sztálin nyelvtudományi munkáira való hivatkozásokat I.Sztálin, Otnoszityelno marxizma v jazikoznanyiji. K nyekotorim voproszham jazikoznanyija (Marxizmus és nyelvtudomány. A nyelvtudomány néhány kérdéséhez) című, a Pravda kiadásában 1950-ben megjelent brosúrából vettük (oroszul). (Magyarul: Szikra 1950. A fordításban a Szikra-kiadás megfelelő oldalszámát az idézet után zárójelben adjuk.)
 12. Sz.D.Kacnyelszon, Isztoriko-grammatyicseszkiye isszledovanija (Történeti-nyelvtani tanulmányok). 12.1. (oroszul).
 13. R.O.Sor és N.Sz.Csemodanov, Vvegyenyije v jazikoznanyije (Bevezetés a nyelvtudományba). 234.1. (oroszul).
 14. I.I.Mescsanyinov, Novoje ucenyije o jazike (Az új nyelvelmélet). OGIZ 1936. 27-28.1. (oroszul).
 15. U.o. 32.1.
 16. V.Kudrjavcev, K voproszu o klasszovosztyi jazika (A nyelv osztályjellegének kérdéséhez). Pravda, 1950.junius 13. (Magyarul: 1. a Nyelvtudományi Intézet sokszorosított kiadványát: A Pravda vitacikkei. 6.szám.)
 17. K.Marx és F.Engels, Művei (oroszul), 3.kötet, 415.1.
 18. N.J.Marr, K bakinszkoj gviszkussziji o jafetidologiji i marxizme (A bakui vitához a jafetidológiáról és a marxizmusról). 39.1. (oroszul).
 19. V.M.Zsirmunszkij, Nacionalnij jazik i szocialnie gvialekti (A nemzeti nyelv és a társadalmi dialektusok).I., 1936.6.1. (oroszul).
 20. N.O.Sor és N.Sz.Csemodanov, Vvegyenyije v jazikovegyenyije (Bevezetés a nyelvtudományba). 211-220.1. (oroszul).
 21. N.Csemodanov, Putyi razvityija szovetszkovo jazikoznanyija (A szovjet nyelvtudomány fejlődésének utjai). Pravda, 1950. május 23. (Magyarul: 1. A Nyelvtudományi Intézet sokszorosított kiadványát: A Pravda vitacikkei. 3.szám.)
 22. V.Kudrjavcev, K voproszu o klasszovosztyi jazika (A nyelv osztályjellegének kérdéséhez).
 23. I.I.Mescsanyinov, Obscseje jazikoznanyije (Általános nyelvészet). 1940.132.1. (oroszul).
 24. U.o., 158.1.
 25. U.o., 110.1.

A prágai Tvorba-nak

Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáival kapcsolatos

vitacikkeiből.

A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága kiadásában megjelenő prágai "Tvorba" /Alkotás/ c. kulturális és politikai hetilap cikksorozatát indított "Sztálin cikke és a cseh nyelvészet" címmel. Alább három cikket közlünk ebből a cikksorozatból. Előjáróban közöljük a szerkesztőség bevezető megjegyzését.

--- --
A szovjet nyelvészeti vita végetért. A szovjet tudósok - ígére-
tükhöz hiven - munkához láttak, hogy munkájukban a nyelvtudomány
minden területén érvényesítsék korunk legnagyobb tudósa, I.V.
Sztálin elvtárs utmutatásait.

Nyelvtudományunkra az a feladat hárult, hogy a nyelvészetet új
alapokra helyező sztálini gondolatok fényénél, a kritika és ön-
kritika kiterjesztésével átértékelje egész eddigi munkáját, ösz-
szefogja nyelvészeink erejét a marxizmusnak a tudományos munkában
való érvényesítésére, megszüntesse a pangást és szilárdan elin-
duljon a szovjet nyelvészet oldalán a sztálini eszmék lobogója
elatt nagy és megtisztelő feladatai teljesítése felé.

Ezeknek a feladatoknak a teljesítését óhajtja elősegíteni a Tvor-
ba, midőn nyelvtudományunk művelőinek tollából több vitacikket
közöl. Elsőként dr.B.Havranek professzor, a prágai filozófiai fa-
kultás dékánja cikkét közöljük.

--- --
dr.B. HAVRANEK:

A cseh nyelvtudomány helyzetéről.

Sztálin cikke a moszkvai Pravda június 20.-i számában, valamint
Sztálin válasza Je.Krasnyinnyikovának megbírálta és elítélte
Marr nyelvelméletét, mint amely nem marxista, sőt egyenesen ár-
talmas vulgarizálása a marxizmusnak a nyelvtudományban a végül
zseniálisan megmutatta az igazi marxista nyelvészethez vezető utat.

Most, midőn oly világosan kitüntek a Marr-iskola hibái, marxista
nyelvészetünk fejlődésének elengedhetetlen feltétele, hogy vilá-
gosan meghatározzuk a cseh nyelvészet viszonyát a Marr-iskolához
és ebből az összvetésből konkrét tanulságokat vonjunk le tudó-
mányszakunk munkáját illetően. A cseh nyelvészet a Marr-iskolához
fűződő viszonya szerint egészen a legutóbbi időig, és nemcsak a
közelmúltban, két táborra oszlott. Az egyik táborban a Marr elmé-
let jelentős ellenállással találkozott és még hozzá már a 30-as

évektől kezdve /lásd a "Listy filológicke" éles vitacikkét már 1951-ből!/, és ez az ellenállás az utóbbi időben inkább megerősödött s noha a sajtóban nem nyilvánkozott meg, annál jobban érvényesült tudományos életünk berkeiben.

Nyilván fel kell vetnünk a kérdést, hogy vajjon ennek az ellenállásnak olyképen volt-e igaza, ahogy ma látjuk. Milyen hadállásokból s milyen megfontolásokból fejtették ki ezt az ellenállást Marr tanításával szemben? Ha elemezzük ezt a nálunk érvényesülő addigi ellenállást, akkor azt látjuk, hogy gyakran bizony más okokból fejtették ki és nem ebből a szempontból, minthogyha nem volna marxista tanítás, hanem a legtöbbször éppen azért, mert az ellenállás képviselői azt hitték, hogy Marr tanítása valóban marxista tanítás. Így a Marr-iskola elleni támadásuk tulajdonképpen a marxista és szovjet tudomány elleni burkolt vagy nyílt támadás akart lenni.

Éppen ezért ma, midőn Sztálin mélyreható vizsgálatai révén a Szovjetunióban is és nálunk is teljes megvilágításban látjuk a Marr-iskola hibáit és fogyatékososságait, éles különbséget kell tennünk mai álláspontunk és az ebből folyó és valóban a marxizmust képviselő kritikánk és az addigi kritika közt, amely a marxizmussal szemben ellenséges álláspontot foglalt el.

Minden esetre igaz az, hogy egyes becsületes cseh nyelvészek, a Szovjetunió barátai, a Marr-féle "új nyelvelméletben" joggal egy tényekkel alátámasztott elméletet láttak, s ez visszatartotta őket a szovjet tudomány tápasztalatainak érvényesítésétől. A mi feladatunk lesz, nyelvész dolgozóké, hogy most, amikor az új utakat megmutatták nekünk, nyelvtudásainkat a marxizmuson alapuló és Sztálin által vezetett munkára össze tudjuk fogni.

A másik oldalon - főleg az utóbbi két év folyamán - a Marr-iskola többé-kevésbé energikus propagálásával találkozunk. Kifejezetten hozzá kell tenni, hogy a Marr-iskolát propagálták, mivel itt nem annyira Marr tulajdonképpeni tanításáról volt szó, mint inkább annak Marr tanítványainál és követőinél látható jelenlegi szakaszáról, úgy ahogy azt főleg Mescsanyinov akadémikus képviselte; ezt a propagandát támogatta az is, hogy Mescsanyinov írásait aránylag jól ismerték, cikkei cseh nyelven is megjelentek, s nem utolsósorban az is, hogy 1949. őszén személyesen ellátogatott Prágába.

És miért került sor nálunk a Marr-iskola propagálására? Azért, mert - helytelenül - a Marr-iskolában láttuk a marxista nyelvtudományt s mert azt a marxista tudomány képviselőjének tartottuk. Ez tévedés volt. De hogy miért került sor erre a tévedésre a Szovjetunióban és nálunk is, azt éppen Sztálin elvtárs világította meg s oly egyszerűen, hogy magyarázata ma szinte Kolumbusz-tojáásnak tűnik. Sztálin - ahogy a nép mondja - fején találta a szöveget.

Midőn a nyelvészek a marxista tudomány felől igyekeztek megbírálni a Marr-iskolát - s ez egyes elszigetelt vitákban nálunk is meg nyilvánkozott és különösen nagy arányokban nyilvánkozott meg a moszkvai Pravda május óta folyó vitájában, - rámutattak a négyo-

letes elmélet és főleg a nyelvfejlődés stadiális korszakainak különböző feltételei és a valóságos nyelvi anyag közötti ellentmondásokra. Vagyis rámutattak arra, hogy a Marr-elmélet végső fokon nem felel meg az anyagnak s hogy tapasztalatiilag nem ellenőrizhető.

De nem voltunk elég jó marxisták ehhez, hogy mindebből levonjuk a helyes tanulságot, hogy t.i. azok a premisszák, amelyekből ezek a végeredmények erednek, tévesek. Csak azt tartottuk - s valljuk be nyíltan, ezzel meg is elégedtünk - hogy az egyenetlenségek onnan származnak, hogy megkezdett utunknak az elején járunk, és hogy a feltételes premisszákból - ezekben nem kételkedtünk - idővel s a tökéletesített eljárással sikerül a valóságos anyagnak megfelelő következtetésekre jutnunk.

Sztálin cikkében zseniálisan megfordította a dolgot. Megmutatta nekünk, hogy a Marr-iskolának nem átmeneti következtetései, hanem az általunk meggingathatatlanak tartott premisszái a megtévesztők és hibásak és semmi közük sincs a marxizmushoz. Ezért Sztálin egész cikkének magva annak a kifejtése, hogy a nyelv nem felépítmény, és hogy téves - az elsövel szorososan összefüggő - a nyelv osztályjellegéről szóló tétel.

De valljuk be őszintén és köntörfalazás nélkül, hogy bennünket éppen ez a két tétel csábított, bármennyire is huzódoztunk - ki jobban, ki kevésbé - a Marr-elmélet konkrét végkövetkeztetéseitől, s leginkább ezek vittek rá minket arra, hogy bennük lássuk a marxista nyelvtudomány alapvető teteleit, amikor kényelmes formulákként elfogadtuk őket.

Vajjon miért értelmeztük olyan könnyen és könnyelműen a nyelvet felépítménynek? Az helyes volt, hogy a nyelvet eszköznak tartottuk, megértettük és elfogadtuk a marxizmusnak a nyelv és gondolkodás dialektikus viszonyáról szóló alapvető tanítását, láttuk, hogy a nyelv nem alap, ezt is láttuk, hogy a nyelv a felépítmény fontos eszköze, hogy éppen a felépítménynek van szüksége a nyelvre, mint a közlés eszközére. További következtetésünk azonban már helytelen volt, illetőleg ellenőrzés nélkül alkalmas formulának fogadtuk el azt, hogy ugyanis maga a nyelv felépítmény, amikor tévesen hittünk abban, hogy a nyelv - kizárólagos osztályjellegével és forradalmi változásának lehetőségével kapcsolatban - tevékenyen hat, s amikor tulbecsültük azt, ami a nyelvben a gazdasági alap változásainak következményeként nyilvánul meg.

Sztálin most igen világosan megmutatta, hogy a nyelv - röviden szólva - eszköz, mégpedig sui generis, sajátos fajtájú eszköz, amely közvetlen kapcsolatban áll a termeléssel, de nemcsak a termeléssel, hanem az alappal és a felépítménnyel is. És hogy nem egy bizonyos korszak, egy bizonyos konkrét alap vagy egy bizonyos konkrét felépítmény terméke, hanem a történelem egész folyamatának és különböző korszakainak terméke.

Ezt mindenekelőtt abból vezeti le, hogy a nyelvben nincsenek forradalmi fordulatok, amelyeknek be kellene következniök, ha a nyelv közvetlenül csak egyetlen konkrét alappal vagy felépítménnyel függene össze. Ellenkezőleg, a nyelv semmilyen alappal vagy felépítménnyel nem szűnik meg, hanem fokozatosan változik; különösképpen lassan változik a nyelv alapvető szókincse, s még ennél is konzervatívabb a nyelv nyelvtani szerkezete. És Sztálin cikke nem véletlenül biztosít oly fontos helyet a nyelvtannak a nyelvben. A szakemberek jól tudják, hogy éppen a Marr-iskola - előbb erősen aztán gyengébben - lebecsülte a nyelvtani szerkezet szerepét a nyelvben azzal, hogy formalizmusként ítélte el a vele való munkát. Ezért mutat rá Sztálin cikkében kifejezetten és polematikusan a nyelvtani szerkezet szerepére és alapvető absztrakt jellegére, amely az alakban mutatkozik meg, függetlenül a konkrét jelentésbeli tartalomtól.

És hasonlóképpen aránylag szívesen és bizonyos megnyugvással vetjük át a nyelv osztályjellegéről szóló tételt is. Nem voltunk még elég jó marxisták, még nem vettük észre, hogy ez a tétel csupán látszólag marxista színezetű, és ismét ugrással segítettünk magunkon, még akkor is, ha helyes volt a kiinduló pontunk.

Lássuk csak ezt a kis idézetet az irodalmi nyelv demokratizálásáról szóló, 1947-ben megjelent cseh cikkből: "A nyelv mint az érintkezés eszköze egy bizonyos - főleg nemzeti - társadalomban, amelynek egyben jelentős ismérvét alkotja, szükségképpen maga is szociális, társadalmi jelenség... A nyelv a megértést elősegítő alapvető szerepében szükségképpen egyformán szolgálja ugyanazon társadalom minden tagját és valamennyiük számára érthető és hozzáférhető, tehát valóban demokratikus "intézmény". Miért lehet és miért kell hát még külön is beszélnünk a nyelv demokratizálásáról? A nyelv magában foglalja az összes jellegzetes demokratikus tulajdonságot, tehát ezt is, hogy saját társadalmának valamennyi tagját egyenlően szolgálja..." Nem azért idéztem ezt a helyet, hogy bebizonyítsam: alapjában véve mennyire helyes ez a felfogás /kivéve az "intézmény"-formulát, mert ez éppen a nyelvet felépítménynek tekintő felfogás visszatükröződése/, hanem azért, hogy önkritikát gyakorolva megmutassam, hogy a továbbiakban, amikor egy elvve elfogadott tételt igyekeztem bizonygatni, hogy jutottam el egy helytelen ugrással a nyelv osztályjellegéhez azáltal, hogy ezt a társadalmat alaptalanul mint osztályt határoztam meg, s nem - ahogy helyes lett volna - mint a nemzet egészét.

Ezen a két konkrét példán - a nyelvet felépítménynek és osztályjellegűnek tekintő felfogásom - óhajtottam rámutatni azokra a hibákra, amelyeket nyelv tudományunk a Marr-iskolával kapcsolatban elkövetett. Bizonyos tételeket átvettünk anélkül, hogy ellenőriztük volna őket, és - ahogy azt elég egyszerűen és szándékosan kiélezve megmutattam - helytelen ugrásokkal jutottunk el hozzájuk. Félígazságokkal operáltunk, pedig köztudomású, hogy a tudományos megismerésben semmi sem olyan értelmetlen, mint a félígazságok, amelyek tetszetősek és vonzóak és a mi esetünkben még látszólag marxista formulák is. A marxista nyelvtudományba való behatolásunk

közben egy látszólag marxista elmélettől hagytuk magunkat elcsé-
biteni, amelyiknek nemmarxista mivoltát nem ismertük fel, s ekép-
pen lényeges hibákat követtünk el. Ebből okulnunk kell.

Ma a marxista nyelvészet megteremtésének új távlatai nyíltak meg
előttünk. De már ezen a téren nyelvészeink közt ismét az egész
dolog hamis értelmezése jutott kifejezésre, t.i. mintha itt ismét
holmi kész formuláról lenne szó, amelyből kényelmesen kiindulha-
tunk. Már illyesféle kérdéseket is tettek fel nekünk: "Azt mondját-
ok meg világosan, hogy hogyan végezzük a konkrét munkát?" Megis-
métlődik a marxizmusnak ez a hamis és sablonszerű értelmezése.
És ezért hangsúlyozom: szó sincs itt kész formulákról, amelyekből,
mint a pókok, a nyelvtudomány fonálait szövögethetnénk.

Az a feladat áll előttünk, hogy új nyelvtudományt építsünk fel,
és pedig minden eddigi kutatás jó eredményeinek felhasználásával.
A marxizmus szempontjából adva van számunkra bizonyos módszer, de
egyévtalán nem a kérdések megoldása. Megmutatták az utat nekünk
és ez bizonyára segítségünkre lesz abban, hogy felismerjük eddigi
hibáinkat, de nemcsak hogy felismerjük őket, hanem hogy egyévtal-
án megszüntessük a nyelvészetben uralkodó pangást, amely az utób-
bi időben bizonyos mértékig nálunk és a Szovjetunióban bekövetke-
zett.

Sztálin cikkében nem hiába fordul többször is az orosz nyelv kér-
déseire felé, hangsúlyozva, hogy az általános kérdéseket mindeneke-
lőtt a legközelebbi nyelven kell leellenőrizni; tudjuk, hogy a
Marr-iskola - ellenkezőleg - csak igen keveset törődött az orosz
nyelvvél. Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy az orosz nyelv ku-
tatása teljesen pangott a Szovjetunióban; voltak tudományszakok,
különösen a lexikográfia és a dialektológia, melyek nagyjelentő-
ségű munkát végeztek, de a nyelv történetének és fejlődésének ta-
nulmányozása valóban pangott.

Nálunk is hasonló a helyzet. A mi feladatunk az lesz, hogy minde-
nekelőtt a cseh és szlovák nyelvvel törődjünk. És a közelmúltban
épp ezen a téren figyelhattunk meg jelentékeny pangást. Figyelm-
reméltő munkák jelentek meg az irodalmi nyelvről és a lexikográ-
fia köréből, de a nyelv fejlődését a társadalmi fejlődéssel szoros
összefüggésben vizsgáló tanulmányok és a szláv nyelveket összeha-
sonlító studiumok megkezdtek, s ugyanígy a nyelv elméleti kérdé-
seiről való gondolkodás is, tehát azoknak a területeknek a vizs-
sgálata, amelyekkel kapcsolatban joggal beszélhetünk jó - régebbi
és újabb - hazai hagyományokról. E területek számára a Sztálin-
cikk valóban felszabadító szózatot jelent. Nem szabad azonban el-
felejtenünk, hogy az igazi munkalendület csak az átélt elméletből
születhet meg, nem abból, amit egyszerűen átvettünk; ezért nyelv-
tudományunknak becsületesen s következetesen le kell számolnia a
prágai nyelvtudományi iskola elméletével, amelyben átélés munka-
lendülettel párosult - és annál mélyebb átéléssel fogjuk építeni
a marxista nyelvtudományt, mennyel jobban tudatában leszünk annak,
hogy ez az út a mai életben szorosan összefügg az elmélet és gya-
korlat megszűrése kibontakozásával, ellentétben a közelmúlt kutató
munkájának üvegházi elzárkózottságával és öncélúságával.

Igy majd nekünk is sikerül leküzdenünk a pangást, hogy úgy mondjuk, a gyakorlatot kísérő elméleti pangást. Egyfelől az akaraterő pangását. Mert csak az akaraterő segíthetett volna befejeznie a már előkészített nagy munkákat. Pl. a cseh nyelv kéziratban elkészült akadémiai szótára lassan jelenik meg, mivel nem bírtuk elég rohammal leküzdeni a kiadást akadályozó gyártási nehézségeket, habár a szótár kiadásának befejezése nagyon kívánatos. - Másfelől a fiatal tudóskaderek nevelésében észlelhető pangást, különösen Prágában. Neveltünk bizonyos számú jó orosz-szakos fiatal kádert, de nem neveltük ki a szükséges fiatal bohemista kádereket. Ez a pangás valóban káros és minden erőnkkel le kell küzdenünk. És a Sztálin-cikk épp ebben sitott a segítségünkre.

Egy sebtiben, vázlatosan megfogalmazott levelet kaptam egyik tanítványomtól Leningrádból, tehát egyenesen a Marr-iskola központjából, melyet közvetlenül a Sztálin-cikk megjelenése után írt. Ebben olvasom: "Körülottem ez ifjúság hangulata szinte ünnepléses és mindenki Sztálin nézetait akarja alkalmazni: a nyelvészek készek arra, hogy felülvizsgálják elveiket és álláspontjukat, s hogy energikusan hozzáállásanak az új munkához..." Bizonyára hasonló hatással lesz Sztálin cselekedete a mi fiatal kádereinkre is s kedvet és bátorságot ad nekik a munkához.

Sztálin cikke tehát nemcsak elméleti vonatkozásában, hanem összes konkrét következményeiben az új ut és új munka kezdetét jelenti a valóságban marxista cseh nyelvészet felvirágoztatására.

/TVORBA, 1950. július 19. 688-689.1./

dr. V. SKALIČKA:

I.V. Sztálin cikke és a cseh nyelvtudományi hagyomány.

Szeretnék néhány szót szólni arról, hogy mit nevezünk hagyománynak, illetve cseh nyelvészeti hagyománynak. Sztálin cikke ebben a kérdésben is igen fontos, mivel egyebek között azon magatartás ellen is fellép, amellyel a Marr-iskola a nyelvészeti hagyomány iránt viseltetett. Azt mondja szó szerinti: "Amikor N.J.Marrt és különösen "tanítványait" hallgatjuk, azt gondolhatnók, hogy N.J. Marrig semmiféle nyelvtudomány nem létezett és hogy a nyelvtudomány N.J. Marr "új tanának" megjelenésével kezdődött. Marx és Engels ezen a téren sokkal szerényebbek: ők azt tartották, hogy az ő dialektikus materializmusuk a tudományok - a többi közt a filozófia - fejlődésének, az előző korokban megtett fejlődésének terméke". És tovább: "N.J.Marr a nyelvtudományba a marxizmussal össze nem egyeztethető, szerénytelen, fennhéjázó tónust vitt be, amely mindannak pusztá és könnyelmű tagadására vezet, ami a nyelvtudományban N.J. Marr előtt volt".

Ez a dolog, ez a tétel, ezek a következtetések reánk is érvényesek. Nálunk is mélyebben tekintetbe kell venni a hagyományt. Ez persze nem könnyű feladat. Harcolnunk kell az ellen, ami a marxizusból még nálunk megmaradt, a nélkül azonban, hogy ez valami visszatérést jelentene ahhoz, ami azelőtt volt érvényben, visszatérést valamelyik régi rendszerhez.

Nyelvészeti tradíciókat, amely sokrétű, értékelnünk és osztályoznunk kell. A nyelv, ahogy Sztálin rámutatott, nem tartozik a felépítményhez, ellenben a felépítményhez tartozik - a nyelvtudomány. És ezért oly kényes a feladatunk.

Nyelvészeti hagyományunkat négy főbb iskola alkotja. Mindenekelőtt a görög-latin hagyomány, azaz: a nyelvtan, melyet az iskolában tanulunk meg /vagy kellene megtanulnunk/. Ez a hagyomány már története révén is rendkívül fontos. Ez adott alapot Cyrillnek és Metódnak az első szláv irodalmi nyelv megteremtéséhez. Ezt használta fel Kusz az új cseh helyesírás megalkotásánál. Blahoslav Jan ezen az alapon írta meg cseh nyelvtanát. Különösen fontos lett Dobrovsky, Jungmann és kortársaik idejében. Ők annak a segítségével készítették el az új cseh nyelv kodifikálását és más szláv nyelvekkel való kiterjedt összehasonlításával megteremtették a lehetőséget az új iskola, az összehasonlító-történeti iskola befogadására. A nyelvtudomány akkor a nemzet felszabadításáért vívott harc egyik vezető eszköze lett, annak kifejezése, hogy a nemzetet a nemzeti nyelv vezárolta a harcban.

A nyelvtan az utóbbi száz évben is, az összehasonlító-történeti nyelvtan uralma idején igen fontos ága marad a nyelvtudománynak. Ez az alapja saját nyelvünk megismerésének. Amilyen állapotban lesznek nyelvészeink nyelvtani ismeretei, olyan állapotban lesz az egész nemzet nyelvtani műveltsége. És rögtön meg kell mondanunk - ahogy Baris elvtárs a Sztálin-cikkről folyó vitában hangsúlyozta - hogy azok, akik kikerülnek az iskolából, nem ismerik előzzé a cseh nyelvet. Ezért kritikánkkal először a nyelvtan felé kell fordulnunk. Nyelvtanunknak sok jó oldala van, áttekinthető, egészen tömör és aránylag könnyen megtanulható. De rossz oldalai is vannak. A századok folyamán annyira lerövidítik és desztillálják, hogy csak az alapvető tények, pusztán ketekizmus, élettelen és lélektelen halott paragrafusok maradnak belőle. Az iskolai nyelvtan méltán áll a legunalmasabb tantárgy hírében. Ezt jóvá kell tennünk, noha nem tagadjuk, hogy ez nehéz lesz.

A második hagyomány az összehasonlító-történeti hagyomány, mely mindenekelőtt "ujgrammatikus" alakjában ismeretes. Ez az iskola, amelyet elsősorban a XIX. század német nyelvészei /Bopp, Schleicher, Brugmann/ hoztak létre, feladatául a nyelvek történetének vizsgálatát tűzte ki. A történetet mindenekelőtt a nyelvek összehasonlításával, rokonságuk és különbözőségük összehasonlításával kutatja, míg eljut az indoeurópai, sémi, stb. ősnyelv fogalmához. A nyelvtudós munkájának alapja a különböző nyelvek egyes szavainak és alakjainak tanulmányozása. Ez az iskola szilárdan tartja magát az egyetemen. A közelgő múltig csaknem kizárólagos tananyag

volt a nyelvészeti tárgyokban, ma a nyelvtörténeti magyarázatok alapja. Az összehasonlító módszer nagy eredményeket ért el. Sokrindent megállapított a nyelvek történetében. Fogyatékosága viszont a módszer, amely jelentős mértékben pozitívista, mereven szakrai s nem tenit meg arra, hogy a jelenségeket összefüggésükben fogjuk fel. Ugyanosek tulságosan az általános ősnyelvre támaszkodik, túl egyszerűen magyarázza a nyelvek rokoni kapcsolatait. Elszakadt a nyelvenkívüli történetstől, tulságosan egyoldaluan épít az egyes hangtani tételre.

A harmadik iskola közvetlenül az első világháború után keletkezett. Ez a strukturalista iskola, amelyet nálunk az u.n. prágai iskola képvisel. A prágai strukturalizmus, amelyet alkotóinak tisztázatlan baloldali magatartása jellemez, a "dialektikus" gondolkodást próbálta érvényre juttatni, de éppen elhatárolatlansága vezette gyakran nemdialektikus, absztrakt skematizmushoz. Mindenekelőtt a mai nyelvet tanulmányozta és abban a strukturák és elemek halmazát kereste. Terjedelmes és sokrétű kutatómunkát hagyott maga mögött. Eredményei ma egyetemen mindenekelőtt az u.n. fonológiában, vagyis a hangtanban érvényesülnek, emellett az irodalmi nyelv, a nyelvtan, stb. kérdéseiben. Fájdalmas pontja az hagyományunknak és hozzá való viszonyunknak. Gyakran elutasították, de sohasem mondtuk meg világosan, hogy miért utasítják el, mi az, ami helytelen benne és mi az, ami esetleg helyes. A fonológiának és a fonetikához való viszonyának kérdése a Szovjetunióban hosszú viták tárgya - nálunk ezideig még nem sokat mondtunk róla. További megmagyarázatlan pontok is akadnak itt - általában meg kell vizsgálni a strukturalizmusnak és működésének társadalmi és filozófiai alapjait, át kell vizsgálni egyes ágazatait. Majd akkor megmondhatjuk, hogy nálunk mennyiben jelent még élő hagyományt.

Végére marad a negyedik iskola, a Marr-iskola, mégpedig későbbi alakjában, az un. új nyelvelméletben. Ez az iskola a "marxizmust" akarta érvényesíteni, de ahogy ma látjuk, helytelen úton haladt és zsákutcába vitte a nyelvtudományt. Az utóbbi években már nálunk is kialakult bizonyos hagyománya. A marrizmus szilárd helyet biztosított magának az egyetemen, de csupán elméleti tantételek gyűjteménye maradt, nem volt összekötve a gyakorlattal, nem jelent meg semmilyen önálló munka. Számunkra fontos, hogy az "új tanítás" miközben vulgarizálta a dialektikát, némely pontjában közelített a strukturalizmushoz /ahogy erre helyesen figyelmeztetett Reiman elvtárs/: például "a nyelv felépítmény-jellege", amit a marrizmus tévesen hirdetett, megféle a struktura stb. strukturalista lebecsülésének.

A marrizmust tehát nyelvtudományunknak alapjától kezdve el kell utasítania, természetesen, ahogy I.V. Sztálin kiegészítő megjegyzései között mondja, mérlegelnünk kell, hogy némely konkrét munkáiból mi hasznosat merithetünk. Idetartoznak egyes nyelvek nyelvtanán végzett munkái, de idetartozik, gondolom, az ősnyelv tulságosan mechanikus eszméje ellen vívott harca is /nem az összehasonlító-történeti módszer elleni harca!/, amely egyébként némely orosz nyelvészeti iskola hagyományában is meg van.

Nyelvészeti hagyományunk tehát sokoldalú; a régebbi nyelvtudományi hagyományok világosabb lapjainak kritikai értékelésére, feltárására és átdolgozására, mindenekelőtt azonban a marxizmus, a sztálini utmutatások érvényesítésére, tovább építhetünk. De le kell szoknunk minden mesterségbeli fennhéjázásról, mindennemű könyveskedő magatartástól a kritikával szemben, a tételekkel és idézetekkel való mindenféle ügyeskedésről. A múltban nyelvtudományunk gyakran jelentős mértékben összefonódott a nemzeti élettel s ebben példaképünk lehet. De nem lehet csupán egyetlen példaképünk. Különösen alaposan kell elsajátítanunk a marxizmus-leninizmus alkotóinak a nyelvészek számára is jelentékeny írásait /nemcsak az idézeteket!/, és jól meg kell ismernünk a szovjet nemmarxista hagyományt. Így foghatunk hozzá a további szorgos munkához.

/TVORBA, 1950. július 26. 718.1./

František TRAVNÍČEK:

Sztálin cikke és a cseh nyelvi kultúra.

Sztálin cikke a marxizmusról a nyelvtudományban több vonatkozásban igen nagy jelentőségű. Ezeket három alapvető szempontból kell megvizsgálni. Egyrészt a marxizmusnak mint világnézetnek s mint az emberi társadalommal és fejlődésével foglalkozó minden tudomány kiindulási alpjának a szempontjából, másrészt általános kulturális szempontból s végül a nyelvtudomány szempontjából. Ami az első szempontot illeti, idézem a Rudé Právo július 9.-i számának találó szavait: "Sztálin elvtárs hozzászólása a moszkvai Pravdában folyó nyelvészeti vitához beláthatatlan történelmi jelentőségű esemény, határkő a marxista elmélet továbbfejlődésében. I.V.Sztálin... továbbfejlesztette és elmélyítette a marxi-lenini világnézet, a dialektikus és történelmi materializmus általános tanítását". Sztálin cikkeire ebben az értelemben különös figyelmet kell fordítani, részletesen kell őket megvizsgálni s ki kell aknálni belőlük mindazon ismereteket, amelyek a marxizmus számára jelentősek. Hiszen az egész emberi történelem egyik legnagyobb alakjának a nézeteiről van szó, aki az elméletet tökéletesen egyesíti a világtörténelmet alakító gyakorlati gazdasági, politikai, szociális és kulturális téren egyaránt.

Általános kulturális szempontból bizonyára egyedülállóan figyelemre méltó, hogy a lángeszű politikus és államférfi, a hatalmas Szovjetunió vezetője, a dicső Vörös Hadsereg diadalmas hadvezére a Nagy Honvédő Háborúban, a világbéke órá bekapcsolódott a nyelvtudomány alapvető kérdéseiről folyó tudományos vitába. Ékes bizonyítéka ez annak, hogy a szocialista rendszerben minden történés osztatlan egységet alkot, hogy a szellemi kultúra nincs az anyagi

kultúra árnyékában, hanem mellette áll, mint ugyanolyan fontos tényező. Ez arra vall, hogy a szocializmus megteremtí az emberi egyéniség, az emberi képességek és a tehetség sokoldala fejlődésének feltételeit, hogy éppen a szocializmus szabadítja fel egészen az embert alkotóképességei kifejllesztésére, hogy a szocializmus a szellemi erőköt is a társadalom javára és boldogulására tudja felhasználni. Az a körülmény, hogy Sztálin, a marxizmus tökéletes ismerője, Leninnek együtt a marxizmus nagy betetőzője, szöveg és nyelv tudását és tapasztalatait az idealizmusból a marxizmushoz vezető utat kereső nyelvtudomány szolgálatába állítja, kétséggel arról tanuskodik, hogy a nyelvnek és a róla szóló tudománynak az emberi társadalom szempontjából rendkívüli jelentőséget tulajdonít. Ezt világosan meg is mondja: "A nyelv, mint-hogy közvetlen kapcsolatban áll a gondolkodással, regisztrálja és szavakban, szavakból fűzött mondatokban lerögzíti a gondolkodás munkájának eredményeit, az ember regisztráló tevékenységének vívmányait és így lehetővé teszi a gondolatcserét az emberi társadalomban. A gondolatok kiesszélése állandó és létfontosságú szükséglet... Nyelv nélkül, mely érthető a társadalom számára és közös annak tagjai számára, a társadalom megszűnik termelni, felborlik és megszűnik mint társadalom létezni."

A nyelvtudományt illetően Sztálin cikke ép oly jótékony hatású és történelmi jelentőségű, mint a marxizmust illetően. A szovjet nyelvészek egy része N.J. Marr akadémikus hatása alatt távra került, elfogadta Marr némely alapvető tételét, mivel azokat marxistának vélte a szók szellemében skarta a szovjet nyelvtudományt újra felvirágoztatni. Sztálin csalhatatlanul kirutatta, hogy Marr nézetei nemmarxista, idealista nézetek. Ezzel megóvta a szovjet nyelvészetet az eltévelyedéstől és megmutatta a helyes utat. Sztálin azonban ezzel az egyetemes nyelvtudománynak, tehát a mi nyelvtudományunknak is felbecsülhetetlen értékű szolgálatot tett, mivel a mi tudományunkban is megvolt a legjobb szándék arra, hogy elszakadjon a nyelvi idealista értelmezés től és a történelmi és dialektikus materializmus szellemében működjék. Sztálin cikke a nyelvtudományban valóban felszabadító cselekedet. Sztálin vezette ki a nyelvészetet a bizonytalanságból, a kételyek közül, ő jelölte ki általános munkafeladatait és mutatta meg a helyes kutatómódszereket. Ilyenformán Sztálin teremtette meg a nyelvtudomány - mint az egyik fontos társadalmi tudomány - sikeres továbbfejlődésének alapvető feltételeit.

Szeretném szélesebb alapokon, ha nem is teljes egészében megmutatni a Sztálin-cikk jelentőségét nyelvi kulturánk, vagyis irodalmi nyelvünk rendszeres és tudatos ápolása szempontjából, hiszen kulturális fejlődésünk vonalán nemzeti nyelvünk összes képződésnyo közül éppen az irodalmi nyelv a legfontosabb. Mondanivalómat persze csak a gyakorlati nyelvi kultúra kérdésére korlátozom, vagyis az irodalmi nyelvnek mint a gondolkodás és az érintkezés eszközének a gyakorlati alkalmazására. Sztálin szavai a nyelv jelentőségéről, arról, hogy a nyelv nélkül az emberi társadalom felbomlana, sürgősen arra ösztönöz, hogy teljesen tudatára ébredjünk a nyelv egész életünkre kiható koroly jelentőségének. Gyakran tapasztaljuk nálunk is, hogy egyesek a nyelvet mint valami

pusztán formális dolgot, mint a gondolatok csupasz burkát semmibe veszik, sőt lebecsülik. A nyelv valóban a gondolkodás formája, de ne felejtsük el, hogy nyelvenkívüli gondolatok nem léteznek, hogy a gondolat a nyelvi formával felbonthatatlan dialektikus egységet alkot. Sztálin Krasenvinnikova elvtársnőnek adott válaszában emlékeztet Marx állítására, amely szerint "a nyelv a gondolat közvetlen valósága", és így folytatja: "A gondolatok realitása a nyelvben nyilvánul meg. Csak idealisták beszélhetnek... nyelvnélküli gondolkodásról". D. Belkin és Sz. Furer elvtársakhoz intézett válaszlevelében pedig ezt mondja: "Állítom, hogy ilyen embereknél (t. i. normális embereknél) a gondolatok csupán a nyelvi anyag alapján keletkezhetnek, hogy pusztán gondolatok, amelyek nem kapcsolatosak nyelvi anyaggal, nyelvvel bíró embereknél nem léteznek". Ez bizony igen fontos megállapítás azok számára, akik nincsenek eléggé tisztában a gondolkodás és a nyelv szoros, szerves összefüggésével. Ha a gondolkodás az emberi társadalom "létszükséglete", akkor bizonyára a nyelv, a gondolkodás formája is az.

A nyelv nyílt semmibevevése vagy lebecsülése mellett egy további helytelen nézet is észlelhető nálunk. Ez abban nyilvánul meg, hogy a konkrét nyelvi megnyilatkozások nem árulnak el elég érdeket a nyelv kifejezésbeli és nyelvtani törvényszerűségei iránt. Az irodalmi nyelv - itt elsősorban erről van szó - egymástól kölcsönösen függő és bizonyos állandó funkciókat betöltő kifejezési eszközök szilárd és bonyolult rendszere. Épp ezért feltétlenül szükséges, hogy ne összevissza, kényünk-kedvünk szerint használjuk őket, hanem az egész nyelvrendszer szellemében és saját rendeltetésükkel összhangban. Itt is hivatkozhatunk Sztálin nyomtatékosan hangsúlyozott megállapítására a nyelvtan fontosságáról: "A nyelv szótári szókészlete azonban igen nagy jelentőségre tesz szert, amikor azt a nyelv grammatikája felhasználja, vagyis a nyelvtan, amely meghatározza a szavak ragozásának, a szófüzésnek szabályait és így a nyelvnek szabályos és értelmes jelleget ad. A nyelvtan (alaktan és mondatlan) a szavak ragozása és a szófüzés szabályainak gyűjteménye. Következésképpen a nyelv éppen a nyelvtan segítségével kap lehetőséget arra, hogy az emberi gondolatokat anyagi nyelvi burokból öltöztesse." Aki azt hiszi, hogy a nyelvtan csak holmi szórszálhasogatás az a követelmény, hogy a nyelvi megnyilatkozások nyelvtanilag helyesek legyenek, csupán lélektelen, tanáros akadémikuskodás, arra maga a nagy Sztálin bizonyítja rá súlyos tévedését. Emlékezteti arra, hogy a gondolatokat, ha azt akarjuk, hogy közérthetők legyenek, feltétlenül a nyelv szellemében, a nyelv nyelvtani szerkezetével összhangban kell kifejezni és hogy ebből természetszerűen következik, hogy ezt a nyelvtani szerkezetet tökéletesen ismernünk kell és tökéletesen el kell sajátítanunk.

Látjuk ebből, hogy Sztálin mily alaposan, komolyan foglalkozik a nyelvvel és a nyelvészettel. Látjuk, mily döntően fontos a nyelvtudomány és minden tudomány számára az, ha a történelmi és dialektikus materializmus álláspontjára helyezkedik. Épp ez az álláspont nyit meg a tudomány előtt sosem sejtett munkalehetősé-

geket, kutatási lehetőségeket és mivel a jelenségek lényegéig hatol, lehetővé teszi azok igaz, objektív megismerését. És ezzel rendkívül növeli a megismerés fontosságát az emberi társadalom számára, tevékenységének minden területe számára, a gazdasági alap és az ideológiai felépítmény létrehozása számára és élő, teremtő s végtelenül termékeny megismeréssé teszi. A nyelvészetre ez teljes mértékben érvényes, mivel vizsgálódásainak tárgya, a nyelv, a gondolkodásnak és az emberi társadalom érintkezésének eszköze. Amíg tehát egyhelyütt azt mondja Sztálin, hogy nyelv nélkül az emberi társadalom felbomlana, máshelyütt azt említi, hogy a nyelv mint az érintkezés eszköze, egyúttal "a társadalom harcának és fejlődésének eszköze is". Sztálin, a szocialista Szovjetunió zseniális építője ezért szentel oly nagy figyelmet a nyelvnek és a nyelvtudománynak. Minden igaz kommunista jól véssé emlékezetébe Sztálin nézeteit és azok szerint igazgassa tevékenységét az életben. Vegye tudomásul, hogy a szocialista építés erőfeszítéseinek javáról, növeléséről és meggyorsításáról van szó. Nem lehetünk elég hálásak a marxizmus nagy tanítójának, hogy ily mélyen behatolt az egész emberiség fejlődése szempontjából világtörténelmi jelentőségű marxizmus lényegébe.

Sztálin cikke még egy szempontból rendkívül fontos: ez a cikk a tökéletes nyelvi megnyilatkozások mintaképe. A nyelv lényegéről és funkciójáról szóló alapvető és bölcsült tanításokat Sztálin egészen világosan, közérthetően tárgyalja, mintha csak valami egészen egyszerű, közönséges, mindennapi dologról lenne szó. Ez minden bizonnyal nagy művészet, de tudnunk kell, hogy ez a művészet, akárcsak a többi is, nem adott valami, hanem a szüntelen tevékenységnek, erős akaratnak, a kifejezési készség rendszeres és tudatos nevelésének eredménye. És mindez feltételül annak tudatát, hogy egyrészt - mint már említettem - a nyelv létfontossága az emberi társadalom részére, másrészt hogy a nyelv és gondolkodás szerves kapcsolatban áll egymással. Sok nyelvi megnyilatkozás nemcsak azért alig érhető és nehézkes, sőt olykor zavaros is, mert szerzőik nem fordítanak kellő figyelmet a nyelvi, kifejezésbeli követelményekre, hanem azért is, mert ezek a megnyilatkozások gondolatilag sincsenek eléggé pontosan és határozottan kidolgozva. Csak a megfeszített agymunkával kialakított, egészen világos, kerek gondolatokat lehet pontosan és mindenki számára érthetően kifejezni. A nyelvi megnyilatkozás ebből a szempontból a gondolkodás iskolája; megállapítható belőle, hogy szerzője hogyan gondolkodik, hogyan uralkodik a tárgyán gondolatilag, tartalmilag s hogy azt agyában hogyan dolgozta fel és élte át. Sztálin kristálytisztá, áttekinthető, egyszerű nyelvezete arra int, hogy nyelvi megnyilatkozásainkra kifejezésbeli és gondolati szempontból a lehető legnagyobb figyelmet fordítsuk. A marxizmus nagy tanítója legyen tanítómesterünk a gyakorlati nyelvi kultúrában is!

(Tvorba, 1950. augusztus 23. 820.1.)

An. TARASZENKOV:

Az irodalom és a nyelv.

I.V.Sztálin nyelvészeti munkái új szakaszt nyitnak a marxista-leninista elmélet fejlődésében. A Sztálin elvtárs nagyjelentőségű műveibe foglalt eszmék kiapadhatatlan gazdagsága hozzásegít bennünket ahhoz, hogy a tudomány sok lényeges kérdését újólag elemezzük és megoldjuk. Irodalomkritikánk Sztálin elvtárs utmutatásai alapján harcol a szovjet szépirodalom teljesértékű, sokrétű és színes nyelvéért.

Sztálin elvtárs megmutatja, hogy a nyelv "a korszakok egész sorának terméke, amelyek folyamán kialakul, gazdagodik, fejlődik, csiszolódik".

A szovjet írók szüntelenül a népnyelv kimerithetetlen kincses-tárához fordulnak. (Narodnaja recs 'népnyelv', nemcsak a parasztság nyelvét jelenti, mint a magyarban, hanem az egész nép nyelvét. - Ford.) A nép a nyelv alkotója. Az írók ép ezért használják mindig és szívesen a nép élő nyelvét, mindazt a valóban sok szépet, amit magában foglal, ami lerakódott, kikristályosodott benne s kiállta az idők próbáját.

A szovjetországban az irodalom a népet szolgálja. A szó szovjet mestereinek műveiben keresnek feleletet olvasóink életük, harcuk és munkájuk legfőbb kérdéseire. A szovjet írók művei nyomán az emberek tizmilliói - és elsősorban az ifjuság - tanulják a nyelvet. A szovjet irodalom nyelve az egyik legfontosabb norma, példakép, amelyhez olvasóink igazodnak.

A szovjet írók feladata, hogy különös szeretettel és figyelemmel ügyeljenek nyelvük tökéletességére, tisztaságára, színességére, gazdagságára és szabatoságára. A nyelven kívül elképzelhetetlen az irodalmi alkotás művészi formája.

"Marxizmus és nyelvtudomány" c. munkájában Sztálin elvtárs ezt írta:

"Puskin halála óta több mint száz esztendő telt el. Ez alatt az idő alatt Oroszországban felszámolták a hűbéri rendet, a tőkés rendet és egy harmadik rend keletkezett - a szocialista rend. Így tehát két állapot számoltak fel felépítményeivel együtt és új, szo-

cialista alap keletkezett a maga új felépítményével. Mindamellet, ha például az orosz nyelvet nézzük, ez alatt a hosszú idő alatt semilyen törést sem szenvedett és a mai orosz nyelv, szerkezetét tekintve, alig különbözik Puskin nyelvétől.

Mi változott meg ezalatt az idő alatt az orosz nyelvben? Az orosz nyelv szótári szókészlete ez idő alatt jelentékenyen kibővült; a szótári szókészletből nagyszámu elavult szó eltűnt; sok szó jelentése megváltozott; javult a nyelv nyelvtani felépítése. Ami a puskin nyelv strukturáját, a nyelv nyelvtani szerkezetét és alapvető szókincsét illeti, az lényegében megmaradt, mint a modern orosz nyelv alapja."

I.V.Sztálin elvtárs hangsúlyozza, hogy a puskin nyelvnek, a zseniális orosz író nyelvének szerkezete minden lényeges vonásában a mai orosz nyelv alapja maradt.

A szovjet irodalom jelentős örökségnek nagy elődei és tanító-mesterei alkotásainak birtokában van. Puskin és Lermontov, Gogol és Tolsztoj, Nyekraszov és Szaltikov-Szesedrin, Turgenyev és Csehov gazdag irodalmi nyelvet, hatalmas, hajlékony, határtalan befogadóképességű nyelvet alkottak, amely a gondolat és érzelem legfinomabb árnyalatait is képes kifejezni. A nagy szovjet írók az orosz köznyelv élő alapjából kiindulva, a népi forrásokból merítve, népünk meséit, dalait és közmondásait tanulmányozva fejlesztették ki és gazdagították hazai irodalmunk nyelvét.

A klasszikusoktól örökölt nagy orosz nyelvet a szovjet írók gondosan tanulmányozzák. Az orosz irodalmi nyelv tisztaságáért harcolva a szovjet írók száműzték az irodalomból azt a nyelvi finnyáskodást és mesterkéeltséget, azokat az idegen szavacskákat, melyekkel a dekadensek annyira kérkedtek. A szovjet írók nyelve közelebb áll Puskin és Gogol, Lermontov és Nyekraszov nyelvéhez, mint a XIX.századvégi-XX.századeleji burzsoá literátorok kiherélt kozmopolita nyelve. De az örökséget óvni nem azt jelenti, hogy az örökség korlátozzon bennünket. A szovjet írók növelik és fejlesztik az orosz irodalmi nyelv gazdagságát.

A nyelv alapfeltétele, első eleme az irodalom létezésének.

"Az írói munka technikája - írta Gorkij - mindenekelőtt a nyelvnek, mint minden könyv, de különösen szépirodalmi mű alapanyagának tanulmányozására vezethető vissza. A nyelv igazi szépsége, hatóereje: a könyvek képeit, jellemeit, eszméit megformáló szavak pontossága, világossága, zengzetessége. Az írónak meg kell értenie, hogy nemcsak tollal ír, hanem: szavakkal rajzol..."

I.V.Sztálin zseniális munkáiban különösen hangsúlyozza a szótári szókészlet jelentőségét, amely a nyelvtani szerkezettel együtt a nyelv alapja:

"A szótári szókészlet a nyelv állapotának képét tükrözi: minél gazdagabb és sokoldalubb a szótári szókészlet, annál gazdagabb és fejlettebb a nyelv."

A mi orosz nyelvünk szótári szókészlete rendkívül gazdag s ezt az egész gazdagságát és sokrétűségét a szocializmus művészetének szolgálatába kell állítani.

E téren Gorkijnak és Majakovszkijnak van igen nagy szerepe.

Gorkij szépirodalmi alkotásainak nyelve példaképe annak, hogy a mult nagy klasszikus örökségét hogyan kell felhasználni a szocialista kultúra megteremtése érdekében. Gorkij az orosz klasszikus írók nyelvének kimeríthetetlen gazdagságára támaszkodott, egvidejűleg azonban nagy ujitó is volt, visszatükrözte azt az utat, amit az orosz nyelvbe a forradalom hozott.

Közismert Gorkij számtalan cikke az irodalmi nyelvről, amelyekben rendületlenül harcolt a kristálytisztá realista formáért, az igazi orosz irodalmi nyelvért.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után sok új szó került az orosz nyelvbe, melyeket a nép forradalmi harca és az új szovjet valóság szült. Lenyincec (Lenin híve, leninista), bolsevik, komszomolec (kommunista ifjumunkás), sztahanovec (sztahanovista), kolhoznyik (kolhozparaszt) - mindezek a szavak új fogalmakat fejeznek ki, a nép körében keletkeztek és ezért hangzanak oly természetesen a köznapi beszédben és a szovjet szépirodalomban egyaránt.

Szovjet korszakunk legnagyobb és legtehetségesebb költője, V. Majakovszkij új szavakkal egészítette ki az orosz költői nyelvet. Ezeket a szavakat a forradalom, szocialista korszakunk szülte. Majakovszkij kimeríthetetlen harcot vívott a nyelv minden archaizmusa, minden elavultsága ellen, gyűlölte a dekadensek nyelvének "parfümös romlottságát". S noha egynémely szóalkotás, mellyel Majakovszkij az irodalmi nyelvben kísérletezett, nem állta ki az idők próbáját, költői munkájának, az orosz irodalmi nyelvért vívott harcának alapvető iránya mégis termékenyítő és tanulságos.

Gorkij, Majakovszkij és más szovjet írók alkotó gyakorlata élő és meggyőző erejű cáfolata Marr vulgarizáló elméleteinek, elméleti zavarosságának. A.N.Tolsztoj és M.Solohov, A.Fagyejev, K.Fegyvin, M.Iszakovszkij, A.Tvardovszkij és más kiváló íróink és költőink művei szembetűnően bizonyítják, hogy a szovjet írók nem valami külön "osztálynyelvet" művelnek, hogy művészetük fejlődése ugyanabban a mederben halad, mint a nagy orosz nyelv, melyet a klasszikusoktól örökölték s amelyet a forradalom korszaka teljesített ki és fejlesztett tovább.

N.J.Marr nyelvelméletét jellemezve Sztálin elvtárs rámutatott arra, hogy Marr "a marxizmusnak csak egyszerűsítője és vulgarizálója volt a "proletkultosok" és a "Rapp"-követők fajtájából."

Sztálin elvtárs intelmei a szovjet irodalom fejlődése szempontjából igen nagyjelentőségűek. Ismeretes, hogy a "proletkultosok" és "Rapp"-követők fűtültek a mult nagy klasszikus örökségére,

nemzeti büszkeségünkre - Puskinra, Tolsztoj Feóra, Turgenyevre, Csehovra. Marr harris állítása a nyelv osztályjellegéről hasonló a "proletkultosok" és "RAPP"-követők kísérletéhez, akik olyan mesterséges kulturát és irodalmat próbáltak meghonosítani, amely szerintük állítólag "tisztán osztályjellegű", állítólag "tisztán proletárjellegű".

Az efféle rothadt elméletecskék időnként káros hatást gyakoroltak a szovjet irodalom fejlődésére. A "proletkultos" és "rappista" receptek szerint alkotott szegényes irományoknak, a hirheft "vas-himnuszok"-nak és "villamos költeményeknek" semmi közük sincs az igazi proletáriradalomhoz és világosan megmutatták a torzszülött elméletek badarságát és meddőségét. A "rappisták" és "proletkultosok" mindenáron bizonygatni akarták a "proletáriradalom" különvalóságát és az irodalomban sajátságos, durvaságokkal és naturalizmussal telített zsargont honosítottak meg. A botcsinálta teoretikusok ezt is "osztálynyelvnek" tekintették. Hasonlóképpen, ahogy Marr figyelmen kívül hagyta a nyelvek fejlődésének korábbi történetét és új nyelv létrehozását követelte, úgy a "proletkultosok" és "Rapp"-követők is légueres térben akartak új irodalmat felépíteni, teljes megvetéssel viseltetve a klasszikus örökség iránt.

Az efféle vulgarizáló nézetek, melyeket a szovjet irodalom fejlődésének egész menete meghazudtol, még nem tűntek el teljesen. Példa erre Belik aránylag nem is oly régi megnyilatkozása az "Oktyabr" c. lap hasábjain. Belik művelt emberhez nem méltó leki-csinyló megvetéssel próbálta lekezelni a klasszikus írókat s azt bizonygatta, hogy a szovjet irodalomnak valamiféle sajátságos "műalkotási pártmódszert" kell elsajátítania.

A bolsevik sajtó szétzúzta Beliknek azt a kísérletét, hogy az irodalomkritikában elterzítse a marxizmus-leninizmust.

A Marr-elméletnek az is hibája volt, hogy - mirent Sztálin elvtárs kimutatta - a gondolkodást elszakította a nyelvtől. Marr megszabadítja a gondolkodást "természeti anyagától" s ezzel az idealizmust prédikálja.

Elebnyikov, Andrej Belij s a hozzájuk hasonló dekadensek - akár csak Marr - idealista alapokból indultak ki. Marr a gondolkodást szakította el a nyelvtől, ők pedig a nyelvet a gondolkodástól. Kiagyaltak maguknak egy sajátos nyelvet, megfosztották a nyelvet értelmétől, torz szóalkotásaikkal és értelmetlen irodalmi alkotásaikkal (zaum) csak ártottak az orosz irodalmi nyelv fejlődésének.

Sztálin elvtárs írta:

"Egyáltalában nem szükséges megsemmisíteni az alapvető szókin-cset, ha sikeresen használható több történelmi időszak folyamán, nem is beszélve arról, hogy az évszázadok folyamán felgyült alapvető szókinccs megsemmisítése, minthogy új alapvető szókinccs teremtetése rövid idő alatt lehetetlen, a nyelv megbénulására, az emberek egymásközötti érintkezésének teljes zürzavarára vezetne."

I.V.Sztálin tanítása leleplezi a nyelv mindennemű áljutóit, akik meg akarták semmisíteni a normális emberi szavakat és saját kártykony szó-tákolmányukat akarták meghonosítani, melyek valójában a "nyelv megbénulására" vezettek.

A futurista áljutók "babérjai" csábítottak s még a mai napig is csábítanak egyes írókat. Pl. I.Szelvinszkij költő gunyos hangon ismerte be, hogy számára unalmas dolog "kimerült, sórtalan nyelven" írni, s ezen az orosz nyelvet értette. Szelvinszkij elcsúfította a költői nyelvet, teletömte idegenszerűségekkel, a hivatali nyelv fordulataival s egyszerűen értelmetlen, hasbólvett hangokkal:

"Atv - DUDUNN!!! - három-négy
DZJAU... kettő - BAEI - négy,
DZIJ - UI - DZANGI - négy".

Sz. Kurszanov költő 1934-ben írta, de 1948-ban újra kiadta "Zoluska" (Hamupipóke) c. költeményét, mely a népiesség durva meghamisítása. E költeményben ilyenféle szó-"alkotásokra" találunk példákat: "Hamupipóke semmit se látott: sem a ragvogó hegyeket, sem a kibuggyanó vizeket - semmit! a kibuggyanó seviseket, az erdei sefarkasokat, a messzi tengerek selégáramát, a szeszabadságot, a severázzsót, a bűvös lámpa sevirányítót: "a szemöldök csodakardjai, az ajak csodacukorja szemevilágában" stb.

N. Trjapkin ifjú poéta habozás nélkül használ olyan kiagyalt szavakat, mint pl. "hlebozori" (gabonahorizontok), "pirovod" (lakomaörvény).

Nagy elvi jelentősége van a "Komunyisztvi" c. gruz lap vezércikkének, melynek címe: "A gruz irodalmi nyelv eltorzítása ellen" (1950.május 28.). A cikk meggyőző kritikai elemzés alá veszi K.Gamszahurgvia gruz író műveinek nyelvét, aki mértéktelenül rejong a szóalkotásokért és az archaizmusokért.

"Elbeszélései és meséi, - írja a "Komunyisztvi" - nemcsak hogy nem segítik elő a nyelv gyarapodását, hanem, ellenkezőleg, gátolják ezt a gyarapodást. Eiba lenne azt állítani, hogy Gamszahurgvia munkássága, "kísérletei" és "reformjai" talán veszélyeztethetnék a gruz irodalmi nyelv fejlődését. Ehhez Gamszahurgviának nincs elég ereje. De mégis itt az ideje, hogy gátat emeljünk értelmetlen bukfeneci alá a gruz irodalmi nyelv porondján. A szovjet írótól megköveteljük, hogy olyan nyelven írjon, amit a nép megért, hogy a tömegek számára írjon. A szocialista irodalom egyik alapvető ismertetőjele az irodalom nyelvének népi volta."

A lap a szótorzításokra számos példát sorol fel K.Gamszahurgvia könyvéből, archaizáló bűvészműtárgyaiból és egyéb szószemetjéből.

Uj szavak meghonosítása a mai irodalmi nyelvben nem öncélú, hanem arra szolgál, hogy életünk, nagy korszakunk eszméit minél jobban kifejezze. Gamszahurgvia nem ezért használ új szavakat, hogy az eszméket még tisztábban tolmácsolja, hanem hogy a gondolatot elködösítse és érthetatlenné tegye", - írja igen helyesen a "Komunyisztvi".

Az a törekvés, hogy kihalt nyelvi és költői formákat mesterségesen feltámasszanak, más nemzetiségi írónk némelyikének munkásságára is jellemző.

Egyes orosz szovjet írók, akik történelmi témákat dolgoznak fel, naivul azt hiszik, hogy ennél több régies kifejezést használnak, a mű annál pontosabban és ragvesőbban érzékelteti az ábrázolt korszak jellegét. Ilyen példa V. Jazvickij sokkötetes regénye: "III. Iván, minden oroszok urja". Kétségtelen, hogy a regény igen régi időkről szól. De vajon szükséges-e, hogy - ebből kiindulva - olyan nyelven beszéltesse hőseit, ami zsufolya van az egyházi irodalom szavaival és kifejezéseivel?

Sz. Marics: "Északi fény" c. regényében Puskin kortársai - akiket a szerző ábrázol - Marics könyve-kezdé szerinti, nemlétező nyelven beszélnek. Zsukovszkij költő például így fejezi ki magát: "Hiába ékelődtek eme csúszadással agyventerhelt békés tömegbe szandárokkal és rendőrséggel" stb. Sz. Marics láthatólag azt gondolta, hogy a régies szócokák és a nyelv irodalmi, archaikus szerkezete hasonlóvá teszi hőseit az általa leírt korzók emberekéhez. Hallgatunk meg azonban Puskit:

"A társalgási nyelvben nem csupán a "szej" és "onij" névmások (,az', ,ez' régies alakjai), hanem általában a melléknévi igenevek és sok nélkülözhetetlen szó is rendszeresen kerülendő."

Sztálin elvtárs azt tanítja, hogy "a nyelv hasonlíthatatlanul tovább él, mint bármelyik alap és bármelyik felépítmény".

Sztálin elvtárs e tételből kiindulva emlékeznünk kell arra, hogy a puskin korzók nyelve alapjában véve ugyanaz a nyelv, amelyen ma is beszélünk. Azok az írók, akik úgy vélik, hogy nyelvüket feltétlenül a régi idők nyelvéhez kell stilizálniok, s valami ismeretlen ekből a krónikákhoz fordulnak, még hozzá a legrégebbi, nagyrészt archaikus egyházi nyelven íródott krónikákhoz, vétkeznek a történelmi igazság ellen. A valóban szép nyelvet a néptől kell tanulni. A. N. Tolstoj, az "I. Péter" című, nyelvi szempontból elsőrendű történelmi regény szerzője elmesélte, hogy hogyan tanulmányozta a XVIII. századi orosz emberek nyelvét, a községi jegyzők és bírósági írnokok feljegyzéseiből, melyek a moszkvai élő orosz nyelvet őrizték meg:

"... Itt teljes tisztaságában láttam meg az orosz nyelvet, amelyet nem rontott meg sem a halt egyházi-szláv forma, sem az a törekvés, hogy átváltottassák fordításos (lengyelből, németből, franciából fordított) állirodalmi nyelvvé. Az a nyelv volt ez, amelyen az oroszok immár több mint ezer éve beszéltek, de amelyen soha senki nem írt... Tiszta, egyszerű, pontos, szemléletes, hajlékony nyelv, mintha egyenesen a nagy művészetre teremtették volna".

Csodálatos, hogy egyes költők, noha mai témákhoz nyulnak, mégis archaikus szerkezeteket és szavakat használnak. Ugylátszik, A. Prokofjev, a tehetséges költő azzal akarja szárnyalóvá tenni a maga költői nyelvét, hogy nyilvánvalóan elavult kifejezéseket használ.

A szovjet Moszkvát A. Prokofjev "székvárosnak" nevezi, s a mai időkről beszélve az egyházi szláv nyelv olyan archaikus szavait használja, mint pl. "preszvetlaja" (fényesség), "vezsdi" (szempilla) stb.

Gorkij ismételten figyelmeztette a szovjet írókat, hogy feltétlenül harcolniuk kell a vidéki szólásmódok, provincializmusok ellen. Élesen bírálta pl. F. Panfjorovot, mivel olyan, az orosz nyelv általános rendszerétől idegen szavakat használ, mint "trjuzsilnij", "pizzsaj", "podjaldikivaty", "bazinyity" stb.

Gorkij azt mondta: "A helyi tájszólások, "provincializmusok" igen ritkán gazdagítják az irodalmi nyelvet, sőt leggyakrabban beszennyezik, mivel érthetetlen, nem jellegzetes szavakat visznek belé."

Azóta, hogy Gorkij ezeket a sorokat írta, már tizenhét év telt el. Irodalmunk ezekben az években sok tekintetben megszabadult a "vidékiesség" vétékeitől, amelyeket Gorkij oly élesen és könyörtelenül bíralt. Ámde a naturalista törekvéseket még mindig nem küszöböltük ki teljesen a nyelvből. Még mindig akadnak írók, akik hajlanak arra, hogy nyelvüket durva, félig-meddig a tolvajnyelvre emlékeztető kifejezésekkel piszkítsák be.

P. Antokolszkij költői nyelvének efféle lehetetlen kifejezések ártnak, mint "mollvá darabolva", "büztől párolva", "éjszakadás" stb.

Avagy ime néhány példa a gyermekek számára író L. Kasszilij nyelvéből: "rokonszenves takony", "köpj ritkábban", "tehetség nélkül tetűt se fogsz", "a köpölytől ne irtózz, a farkaddal ne csapkodj". A hasonló kifejezések csak úgy hemzsegnek Lev Kasszilij hősei nyelvében. Magától értetődik, hogy az efféle vivmányoknak a nyelv népi jellegéhez semmi közük sincs.

Meg kell jegyeznünk, hogy ha a történeti fejlődés folyamán a helyi nyelvjárások nem váltak a nemzeti nyelv alapjává, "elvesztik önálló létüket", beolvadnak ezekbe a nyelvekbe és eltűnnek bennük", hogy "a dialektusok és zsargonok az egész nép által használt nemzeti nyelv kiágazásai, amelyeknek semmiféle nyelvi önállóságuk sincs és tengődére vannak itélve" (I. V. Sztálin). Éppen ezért olyan értelmetlen és káros ezeknek a zsargonoknak és dialektusoknak a használata a szovjet szépirodalomban.

A szovjet írók akkor érhetik el a legnagyobb sikereket, ha világos és egyszerű nyelvre törekednek, arra, hogy minden egyes kifejezésük szabatos és világos legyen.

Az orosz nyelv tisztaságáért vívott harc nagy feladat, szerves része a szocialista realizmus módszeréért vívott harcnak. Sem a formalista nyakatekertsegeket, sem a szógyártásokat, sem a nyelvi durvaságok naturalista lemásolását, sem a primitív sablonokat, sem az ostoba rövidítéseket - nyelvi "gyomokat" nem szabad ápolni a szovjet irodalomban.

Ne feledjük, hogy V.I.Lenin mennyire kinevelte az ilyen szócskákat: "szovnarhoz" (Szovet narodnovo hozjejsztva = népgazdasági tanács), "gosztreszti" (Goszudarasztvennijtreset = állami vállalat). Lenin felháborodott az orosz nyelv ehhez hasonló eltorzításain.

Nem ártana, ha íróink időnként emlékeznének ezekre a lenini gondolatokra.

-.-.-.-

A szovjet írók rendkívüli történelmi fontosságú alkotáson dolgoznak. Szenvédélyes propagandistái a Párt eszméinek, a kommunizmus eszméinek. Ezt a propagandát úgy fejtik ki, hogy a művészi képek, művészi szavak eszközével fordulnak a sokmilliós olvasótáborhoz. Ezért oly fontos, hogy íróink minden szava fennakadás nélkül eljusson a néphez. A megértés elengedhetetlen feltétele - az író mesterségbeli tudása. Az író eleven, hajlékony, mélységesen mai, a népnyelv egész gazdagságát felölelő nyelve egyik legfontosabb és alapvető eleme az írói mesterségnek. A szovjet írók nyelvünk szótári szókészletének egész gazdagságát felhasználhatják.

"A nyelv tisztaságáért, értelmi pontosságáért, élességéért vívott harc - harc a kultúra fegyveréért. Minél élesebb ez a fegyver, minél pontosabban célba talál - annál győzedelmesebb" (M. Gorkij).

Legfőbb ideje, hogy a szovjet irodalomkritika elkezdje szépirodalmunk nyelvi kérdéseinek mély és sokoldalú elméleti kidolgozását. Ehhez a nyelvtudósoknak is segítséget kell nyújtaniuk.

Sztálin elvtárs nyelvészeti munkái határtalan távlatokat tárnak az írói mesterség kérdéseinek valóban tudományos kidolgozása elé.

(Pravda, 1950.szeptember 8. 2-3.1.)

SZTÁLIN ELVTÁRS
NYELVTUDOMÁNYI MUNKÁINAK
KIADÁSAI

Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáit valamennyi ország kommunista sajtója közölte, épen ezért alábbi összeállításunk nem törekedhetett teljességre, hanem csak tájékoztatás végett készült.

Szovjetunió

I.

SZTÁLIN I.: Otnoszityvelno markszizma v jazikoznanyii.

- Pravda, 1950 június 20.
Bolsevik, 1950/12. 1-14.1.
Kultura i Zsizny, 1950 június 21.
Komszomolszkaja Pravda, 1950 június 21.
Molodoj Bolsevik, 1950/13. 6-21.1.
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/6. 3-20.1.
Izvesztyija Akagyemii Nauk SzSzsZR, Otgyelenyije Lityeraturi i Jaziki, IX/1. 1950. 3-18.1.
Izvesztyija Akagyemii Nauk SzSzsZR, Szerija isztorii i filozsofii, VII/4. 1950. 293-309.1.
Szovetszkaja Knyiga, 1950/6. 3-17.1.
Voproszi Filozsofii, 1950/1. (9). 3-16.1.
Voproszi Isztorii, 1950/7. 3-16.1.
Vesztnyik Drevnyej Isztorii, 1950/2. (32). 3-19.1.
Szovetszkaja Etnografija, 1950/2. 3-20.1.
Lityeraturijnaja Gazeta, 1950 június 21.
Zvezda, 1950/7. III-XVI.1.
Narodnoje Obrazovanyije, 1950/8. 3-16.1.
Russzkij Jazik v Skole, 1950/4. 1-14.1.
Inoszttrannije Jaziki v Skole, 1950/4. 3-16.1.
Szlavjanje, 1950/7. 3-14.1.
Novoje Vremja, 1950/26. (268), prilozsenyije.

STALIN, J.: Concerning Marxism in Linguistics.

New Times, 1950/26, Supplement.

STALIN, J.: Zum Marxismus in der Sprachwissenschaft.

Neue Zeit, 1950/26, Beilage.

II.

SZTÁLIN, I.: K nyekotorim voproszam jazikoznanvija. Otvet tovariscsu Je. Krasenvinnikovej.

- Bolsevik, 1950/12. 15-18.1.
Pravda, 1950 július 4.
Kultura i Zsizny, 1950 július 11.
Komszomolszkaja Pravda, 1950 július 5.
Molodoj Bolsevik, 1950/14. 8-11.1.
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/7. 3-7.1.
Izvesztyija Akagyemii Nauk SzSzsZR, Otgyelenyije Lityeraturi i jazika, IX/1. 1950. 19-22.1.
Izvesztyija Akagyemii Nauk SzSzsZR, Szerija Isztorii i filozsofii, VII/4. 1950. 310-314.1.

Szovetszkaja Knyiga, 1950/7. 3-6.1.
Voproszi Filozofii, 1950/1 (9). 17-20.1.
Voproszi Isztorii, 1950/7. 17-20.1.
Vesztnyik Drevnvej Isztorii, 1950/? (32). 20-24.1.
Szovetszkaja Etnografija, 1950/? 21-25.1.
Lityeraturnaja Gazeta, 1950 julius 5.
Narodnoje obrazovanyije, 1950/8. 17-20.1.
Zvezda, 1950/8. 3-6.1.
Ruszszkij Jazik v Skole, 1950/4. 15-18.1.
Inosztrannije Jaziki v Skole, 1950/4. 17-20.1.
Szlavjanye, 1950/7. 15-17.1.

III.

SZTÁLIN, I.: Otvet tovariscsam.

Bolsevik, 1950/14. 1-6.1.
Pravda, 1950 augusztus 2.
Kultura i Zsizny, 1950 augusztus 11.
Komszomolszkaja Pravda, 1950 augusztus 2.
Molodoj Bolsevik, 1950/16. 1-6.1.
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/8. 3-9.1.
Izvesztyija Akagyemii Nauk SzSzsZR, Otgyvelenyije Lityeraturi i jazika, IX/1. 1950. 23-29.1.
Izvesztyija Akagyemii Nauk SzSzsZR, Szerija Isztorii i Filozofii, VII/4. 1950. 315-321.1.
Szovetszkaja Knyiga, 1950/8. 3-8.1.
Voproszi Isztorii, 1950/8. 3-8.1.
Lityeraturnaja Gazeta, 1950 augusztus 3.
Zvezda, 1950/9. 3-8.1.
Narodnoje obrazovanyije, 1950/9. 3-8.1.
Inosztrannije Jaziki v Skole, 1950/5. 3-8.1.
Szlavjanye, 1950/8. 3-7.1.

Ö n á l l ó f ü z e t k é n t :

SZTÁLIN, I.: Otnoszityvelno arkszizma v jazikoznanvii.

(Moszkva) 1950, Goszpolitvizardat. 31 l. 30 kop.

SZTÁLIN, I.: K nyekotorim voproszjam jazikoznanvija Otvet tovariscsu Je. Krasenvinnikovoj. (Moszkva) 1950, Goszpolitvizardat. 8 l. 15 kop.

SZTÁLIN, I.: Otnoszityvelno markszizma v jazikoznanvii.- K nyekotorim voproszjam jazikoznanvija. Otvet tovariscsu Je. Krasenvinnikovoj. (Moszkva) 1950, Goszpolitvizardat. 40 l. 40 kop.

SZTÁLIN, I.: Marksizim i voproszi jazikoznanvija. (Moszkva) 1950, Izdatyelsztvo "Pravda". 48 l. 50 kop.

A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája

hetilapjának (Tartós békéért, népi demokráciáért!) mind a tizenöt nyelvű kiadása közölte Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáit, mégpedig az 1950. évi 25., 27. és 31.számban.

Magyarország.

I.

SZTÁLIN, I.: Marxizmus és nyelvtudomány.

Szabad Nép, 1950 június 25. (Kiegészítés: Sztálin elvtárs cikkéhez
Szabad Nép, 1950 június 24.)
Népszava, 1950 június 25.

Uj Világ, 1950 június 29.
Magyar Nyelvőr, LXXIV/4. 1950. 225-240.1.

SZTÁLIN, I.: A marxizmusról a nyelvtudományban.

Társadalmi Szemle, V/7-8. 1950. 530-544.1.

II.

SZTÁLIN, I.: A nyelvtudomány néhány kérdéséhez. Válasz Je. Krasenyinnikova elvtársnőnek.

Szabad Nép, 1950 július 6.
Népszava, 1950 július 6.
Magyar Nyelvőr, LXXIV/4. 1950. 241-244.1.

SZTÁLIN, I.: Válasz Je. Krasenyinnikova elvtársnőnek.

Társadalmi Szemle, V/7-8. 1950. 544-548.1. (Helyreigazítás: Társadalmi Szemle, V/9. 1950. 666.1.)

SZTÁLIN, I.V.: A nyelvtudomány néhány kérdéséhez. Válasz J. Krasenyinnikova elvtársnőnek.

Uj Világ, 1950 július 13.

III.

SZTÁLIN elvtárs levelei a nyelvtudomány kérdéseire.

Szabad Nép, 1950 augusztus 3.

SZTÁLIN, I.: Válasz az elvtársaknak.

Társadalmi Szemle, V/9. 1950. 661-666.1.

Ö n á l l ó f ü z e t k é n t :

SZTÁLIN: Marxizmus és nyelvtudomány.- A nyelvtudomány néhány kérdéséhez. (Melléklet: Válasz az elvtársaknak.) Budapest 1950, Szikra.44,1?.
1.- Ft. (A marxizmus-leninizmus kis könyvtára, 63.)

Albánia.

I.

STALIN, J.V.: Mbi çeshtjet e marksizmit ne linguistike.

Zëri i Popullit, 1950 június 21, június 22.

STALIN, J.V.: Mbi dis a çeshtje të linguistikes.

Zëri i Popullit, 1950 július 5.

III.

STALIN, J.V.: Përgjigje shokëve.

Zëri i Popullit, 1950 augusztus 3.

Bulgária.

I.

SZTÁLIN, I.: Otnoszno marksizma v ezikoznaniето.

Rabotniceszko Delo, 1950 június 23.

II.

SZTALIN, I.: Po nvyakoj vproszi na ezikoznanieto. Otvgor na drugarkata Kraseninnikova.

Rabotniceszko Delo, 1950 julius 8.
Novo Vreme, 1950/8. 1-5.1.

III.

SZTALIN, I.: Otvgor na drugarite.

Rabotniceszko delo, 1950 augusztus 4.
Novo Vreme, 1950/8. 5-11.1.

Csehszlovákia.

I.

STALIN, J.V.: O marxismu v jazykovédě.

Rudé Právo, 1950 junius 21.
Nová Mysl, 1950/5-6. 385-398.1.
Tvorba, 1950 junius 21. 587-591.1.
Slovo a Slovesnost, XII/2. 1950. 57-70.1.

STALIN, J.V.: O marxisme v jazykovede.

Pravda, Bratislava, 1950 junius 22.

SZTÁLIN, J.V.: Marxizmus és nyelv tudomány.

Uj Szó, Bratislava, 1950 junius 25.

II.

STALIN, J.V.: K některým otázkám jazykovědy.

Rudé Právo, 1950 julius 5.
Nová Mysl, 1950/5-6. 398-402.1.
Tvorba, 1950 julius 12. 657-658.1.
Slovo a Slovesnost, XII/2. 1950. 70-74.1.

STALIN, J.V.: K niektorým otázkám jazykovedy.

Pravda, Bratislava, 1950 julius 6.
Nove Slovo, 1950 julius 7. 426-427.1.

SZTÁLIN, J.: A nyelv tudomány néhány kérdéséhez. Válasz Je. Krasenyinnikova elvtársnőnek.

Uj Szó, Bratislava, 1950 julius 8.

III.

STALIN, J.V.: Odpověď soudruhům.

Rudé Právo, 1950 augusztus 3.
Nová Mysl, 1950/7. 545-550.1.
Tvorba, 1950 augusztus 9. 753-754.1.

Dalšie príspevky J.V. STALINA diskusii o jazykovede.

Pravda, Bratislava, 1950 augusztus 3.

SZTÁLIN elvtárs levelei a nyelv tudomány kérdéseikhez.

Uj Szó, Bratislava, 1950 augusztus 6.

Lengyelország.

STALIN, J.: W sprawie marksizmu w językoznawstwie.

Trybuna Ludu, 1950 junius 23.
Nowe Drogi, 1950/3. III-XXVI.1.

II.

STALIN, J.: Pracyczynek do niektórych zagadnień językoznawstwa.

Trybuna Ludu, 1950 julius 5.

Nowe Drogi, 1950/3. XXVII-XXXII.1.

III.

STALIN, J.: Odpowiedź towarzyszom.

Trybuna Ludu, 1950 augusztus 3.

Német Demokratikus Köztársaság.

I.

STALIN, J.: Über den Marxismus in der Sprachwissenschaft.

Neues Deutschland, 1950 junius 22.

Einheit, V/8. 1950. Sonderbeilage 1-23.1.

II.

STALIN, J.W.: Zu einigen Fragen der Sprachwissenschaft. Antwort an die Genossin Krascheninnikowa.

Neues Deutschland, 1950 julius 6.

Einheit, V/8. 1950. Sonderbeilage 25-30.1.

III.

STALIN, J.W.: Antwort an Genossen. (Pravda aug.?)

Neues Deutschland 1950 augusztus 4.

Einheit, V/9. 1950. 785-791.1.

România.

I.

STALIN, I.: Cu privire la marxism în lingvistică.

Scântea, 1950 junius 22.

Lupta de clasă, XXX/6. 1950. 3-23.1.

Veac Nou, 1950 junius 23.

Contemporanul, 1950 junius 23.

Viața Românească, III/7. 1950. 5-24.1.

SZTÁLIN: Marxizmus és nyelv tudomány.

Romániai Magyar Szó, 1950 junius 26.

Utunk, 1950 julius 8.

II.

STALIN, I.: Cu privire la unele probleme de lingvistică.

Scântea, 1950 julius 7.

Lupta de clasă, XXX/7-8. 1950. 5-9.

Veac Nou, 1950 julius 7.

Flacăra, 1950 julius 8.

Contemporanul, 1950 julius 14.

Viața Românească, III/7. 1950. 24-30.1.

SZTÁLIN: A nyelv tudomány néhány kérdéséhez.

Romániai Magyar Szó, 1950 julius 10.

Utunk, 1950 julius 22.

III.

STALIN, I.: Răspuns unor tovarăși.

Scântea, 1950 augusztus 5.

Lupta de clasă, XXX/7-8. 1950. 10-17.1.

Veac Nou, 1950 augusztus 11.

Flacăra, 1950 augusztus 5.

Contemporanul, 1950 augusztus 11.

Viața Românească, III/8. 1950. 5-10.1.

STALIN: Válasz néhány elvtársnak.
Romániai Magyar Szó, 1950 augusztus 7.
Utunk, 1950 augusztus 19.

Ö n á l l ó f ü z e t k é n t.

STALIN, I.: Cu privire la marxism în lingvistică. (București)1950,ed.
P.M.R. 36 l. Lei 8.-

STALIN, I.V.: Cu privire la unele probleme de lingvistică.
(București 1950), ed. P.M.R. 12 l. Lei 8.-

STALIN, I.V.: Răspuns unor tovarăși. București 1950. ed.P.M.R. 6 l.
Lei 8.-

Amerikai Egyesült Államok.

I.

STALIN, Joseph: Concerning Marxism in Linguistics.
U.S.S.R. Information Bulletin, 1950 július 7.
Political Affairs, XXIX/8. 1950. 37-55.l.

II.

STALIN, J.: Reply to Comrade E. Krasheninnikova.
U.S.S.R. Information Bulletin, 1950 július 28.
Political Affairs, XXIX/8. 1950. 56-60.l.

Ausztrália.

I.

STALIN, J.: About Marxism in Linguistics.
Communist Review, Sydney, 108. 1950 augusztus. 615-624.l.

Ausztria.

I.

STALIN, J.W.: Über Marxismus in der Sprachwissenschaft.
Weg und Ziel, VIII/7-8. 1950. (Melléklet.)

II.

STALIN, J.W.: Zu einigen Fragen der Sprachwissenschaft.
Weg und Ziel, VIII/9. 1950. 643-647.l.

III.

STALIN über Fragen der marxistisch-leninistischen Theorie.
Weg und Ziel, VIII/9. 1950. 648-655.l.

Belgium.

I.

STALINE, J.: A propos du marxisme en linguistique.
Le Drapeau Rouge, 1950 július 5.

III.

STALINE, J.: Trois lettres sur la linguistique.
Le Drapeau Rouge, 1950 augusztus 11.

Dánia.

I.

STALIN, J.: Angående marxismen i sprogvidenskaben.
Tiden, XI/6. 1950. 449-471.1.

II-III.

STALIN, J.: Til nogle spørgsmål i sprogvidenskaben.
Tiden, XI/7. 1950. 547-560.1.

Franciaország.

I.

STALINE, J.: A propos du marxisme en linguistique.
Cahiers du Communisme, XXVII/8. 1950. 13-31.1.

STALINE: La nature du langage et son caractère national.
Les Lettres Françaises, 1950 junius 29.

II.

STALINE, J.: Réponse à la camarade E. Kracheninnikova.
Cahiers du Communisme, XXVII/8. 1950. 32-36.1.

STALINE: Nouvelles précisions sur la linguistique.
Les Lettres Françaises, 1950 julius 20.

III.

STALINE, J.: Trois lettres sur la linguistique.
Cahiers du Communisme, XXVII/9. 1950. 17-23.1.

Hollandia.

I.

STALIN, J.: Over marxisme in de taalwetenschap.
Politiek en Cultuur, V/8. 1950. 352-372.1.

II.

STALIN, J.: Over enkele vraagstukken van de taalwetenschap. Antwoord
aan Kam. E. Krasjeninnikova.
Politiek en Cultuur, V/8. 1950. 372-377.1.

III.

STALIN, J.W.: Antwoord aan kameraden.
Politiek en Cultuur, V/9. 1950. 406-413.1.

Nagybritannia.

Ö n á l l ó f ü z e t k é n t .

STALIN, J.V.: Concerning Marxism in Linguistics.
London 1950, Soviet News. 40.1. 6 d.

Olaszország.

I.

STALIN, Giuseppe: Sul marxismo nella linguistica.
Unita, 1950 junius 28.

STALIN, G.: A proposito del marxismo nella linguistica.
Rinascita, VII/6. 1950. 309-317.1.

II.

STALIN, Giuseppe: A proposito di talune questioni relativa alla
linguistica.
Unita, 1950 julius 6.

STALIN, G.: A proposito di alcune questioni di linguistica.
Rinascita, VII/7. 1950. 363-365.1.
III.

STALIN, G.: Riposte ai compagni.
Unità, 1950 augusztus 5.
Rinascita, VII/8-9. 1950. 420-423.1.
Spanvol demokratikus sajtó.

I.

STALIN, J.: Acerca del marxismo en la lingüística.
Mundo Obrero, 1950 junius 29.

II.

STALIN, J.: En torno a algunas cuestiones de la lingüística.
Contestación a la camarada E. Krasheninnikova.
Mundo Obrero, 1950 julius 13.

III.

STALIN, J.: Respuesta a los camaradas.
Mundo Obrero, 1950 augusztus 10, augusztus 17.

Svájc.

I.

STALINE, J.: A propos du marxisme en linguistique.
Socialisme, 64. 1950. 151-167.1.

II.

STALINE, J.: Le marxisme et la linguistique. Réponse à la camarade
Kracheninnikova.
Socialisme, 65. 1950. 217-221.1.

III.

Le débat sur la linguistique. Trois lettres de J. STALINE.
Socialisme, 66. 1950. 267-273.1.

Svédország.

I.

STALIN, J.: Om marxismen i språkvetenskapen.
Vår Tid, 1950/6. 3-13.1.

II.

STALIN, J.: Till några av språkvetenskapens frågor. Svar till kamrat
E. Krasjeninnikova.
Vår Tid, 1950/7. 3-5.1.

III.

STALIN, J.: Svar till kamrater.
Vår Tid, 1950/7. 6-9.1.

--- --

A fent felsorolt kiadásokon kívül tudomásunk van még Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáinak következő kiadásairól, de közelebbi bibliográfiai adatok nélkül: a Szovjetunióban: ukrán, karél-finn, gruz, azerbajdzsáni, lett, litván, kazah, kirgiz nyelven önálló füzetként; Bulgáriában, Csehszlovákiában és Lengyelországban önálló füzetként; Finnországban mindhárom cikk finn fordítása a "Kommunisti" c.lapban; Japánban önálló kiadásban.

HOZZÁSZÓLÁSOK ÉS KOMMENTÁROK SZTÁLIN ELVTÁRS NYELVTUDOMÁNYI MUNKÁIHOZ

Szovjetunió.

LOMTYEV, T.: Bojevaja programma posztrojennija markszisztikovo jaziko-
znanyija. (A marxista nyelvészet felépítésének harci programja.)
Pravda, 1950 junius 27.

AEVLEGYIANYI, G.: Za lenyinszko-sztalinszkij puty razvityija szovet-
szkovo jazikovegvenyija. (A szovjet nyelvtudomány fejlődésének lenini
sztálini utjáért.) Uo.

SZAUANBAJEV, N.: Jasznaja perspektiva. (Világos távlat.)
Pravda, 1950 július 4.

VINOGRADOV, V.: Programma markszisztikovo jazikoznanyija. (A marxista nyelvészet programja.) Uo.

TOLSZTOV, Sz.: Primer tvorcseszikovo markszizma. (Az alkotó marxizmus példája.) Uo.

Magyar fordításban:

TOLSZTOV, Sz.P.: Az alkotó marxizmus példája.
Szovjet Néprajztudomány, 1950 május-július. 57-58.1.

OBNOESZKIJ, Sz.: Za tvorcsesziki puty v szovetszkoi nauke.
(A szovjet tudomány alkotó utjáért.) Uo.

JAKOVLEV, N.: Presdolejem osibki v szovjei rabotye. (Leküzdöm munkámban a hibákat.) Uo.

MESCSANYINOV, I.: Piszmo v redakciju gazeti "Pravda". (Levél a Pravda szerkesztőségéhez.) Uo.

CSEMODANOV, N.: Piszmo v redakciju. (Levél a szerkesztőséghez.) Uo.

BULAKOVSZKIJ, L.: Novij etap. (Új szakasz.) Uo.

SISMAREV, V.: Za nauku, dosztojnuju nasej epohi. (A korszakunkhoz méltó tudományért.) Uo.

GALKINA-FEDORUK, Je.: Tolko vpered ! (Csak előre!) Uo.

CERETJELI, G.: Puty k raszvetu. (Ut a felvirágzáshoz.) Uo.

GARIBJAN, A.: Vdohnovljajuscsij trud. (Lelkesítő munka.) Uo.

Ot redakcii. (A szerkesztőség megjegyzése.)

Vesztnyik Drevnej Isztorii, 1950/2 (32). 25-27.1.
Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáinak jelentőségét méltatja az ókori történelem kutatásának szempontjából.

Sz., P.: Izucsenvije novih trudov I.V.Sztalina. (I.V.Sztálin új műveinek tanulmányozása.)

Voproszi Filozofii, 1950/1 (9). 387-390.1.

VINOGRADOV, V.: Szovetszkoje jazikoznanyije na novom etape.

(A szovjet nyelvtudomány új szakasza.)
Komszomolszkaja Pravda, 1950 július 22.

Magyar fordításban:

VINOGRADOV, V.: A szovjet nyelvtudomány új szakasza.
Szovjet Kultura, II/8. 1950. 26-28.1.

KARAVAJEVA, Anna: Zsivotvonoje szlovo. (Éltető szó.)

Litveraturnaja Gazeta, 1950 július 29.

ALEKSZANDROV, G.: Novij vidajuscsijszja vklad v szokrovisnicu leninivizma. (O trudah I.V.Sztalina po voproszám jazikoznanyija.) (A leninizmus kincses-tárának újabb nagyjelentőségű gazdagítása. I.V.Sztálinnak a nyelvtudomány kérdéseivel foglalkozó munkáiról.)

Bolsevik, 1950/14. 24-29.1.

Magyar fordításban:

ALEXANDROV, G.: A leninizmus kincses-tárának újabb nagyjelentőségű gazdagítása. (I.Sztálinnak a nyelvtudomány kérdéseivel foglalkozó munkáiról.)

Társadalmi Szemle, V/9. 1950. 667-684.1.

Utunk, 1950 szeptember. (2); szeptember 16.

Cseh fordításban:

ALEXANDROV, G.: Nový vynikající přínos do pokladnice leninismu. O pracích J.V.Stalina k otázkám jazykovědy.
Tvorba, 1950 augusztus 23. 805-806.l.; augusztus 30. 841-842.l.;
szeptember 6. 868.l.

Román fordításban:

ALEXANDROV, G.: Un nou aport prețios la tezaurul leninismului.
Contemporanul, 1950 augusztus 23.

Novij vklad v szokroviscsnyicu markszizma-leninyizma. (A marxizmus leninizmus kincsestárának újabb gyarapítása.)
Voproszi Isztorii, 1950/8. 9-15.l.

KOSZOVA, O.V. - GRIGORJEVA, V.M.: Borba za dalnjejeje povisenivje kacsesztva obucsenvija - osznovnaja zadacsja novovo ucsebnovo goda. (Harc a tanítás magas színvonalra történő felemeléséért - az új tanév főfeladata.)
Inosztannije jaziki v skole, 1950/4. 21-25.l.

NYIKIFOROV, Sz.: Novije putvi szovetszkovo jazikoznavija. (A szovjet nyelvtudomány új utjai.)
Lityeraturnaja Gazeta, 1950 augusztus 5.

Magyar fordításban:

NYIKIFOROV: A szovjet nyelvtudomány új utjai.
Anyag és Adatszolgáltatás, 1950/8. 37-40.l.

VINOGRADOV, V.V.: Gvizskuszija o jazike. (Vita a nyelvről.)
Ogonyok, 1950/53. 9-10.l.

VINOGRADOV, V.: O lingvisztvicseszkoj gvizskuszsziji i rabotah I.V. Sztalina po voproszjam jazikoznavija. (A nyelvészeti vitáról és I.V. Sztalinnak a nyelvtudomány kérdéseiről írt munkáiról.)
Bolsevik, 1950/15. 7-23.l.

SZEREBRENNYIKOV, B.: Pocsemu nerodi mira govorjat na raznih jazikah. (Miért beszélnek a világ népei különböző nyelveken?)
Komszomolszkaja Pravda, 1950 augusztus 29.

Magyar fordításban:

SZEREBRENNYIKOV, B.: Miért beszélnek a világ népei különböző nyelveken?
Szabad Nép, 1950 szeptember 13.

VINOGRADOV, V.V.: Raboti I.V.Sztalina po voproszjam jazikoznavija i puty razvityija szovetszkoj nauki o jazike. (I.V.Sztalin munkái a nyelvtudomány kérdéseiről és a szovjet nyelv tudomány fejlődésének útja.)
Szovetszkaja Knviga, 1950/8. 23-39.l.

TOPUSIJEV, A.V.: I.V.Sztalin o problemah jazikoznavija i zadacszi Akagyemii Nauk SzSzsZR. (I.V.Sztalin a nyelvtudomány problémáiról és a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának feladatai.)
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/7. 8-19.l.

Birálja a marrista tudománypolitikát és Marr tanítványainak, Mecsanyinovnak, Filinnek és Szergyucsenkónak tevékenységét. Beszámol a szovjet nyelvtudományi intézmények átszervezéséről és bírálja azokat a nem-nyelvészeti intézményeket is, amelyek helyet adtak a marrizmusnak (a Filozófiai Intézet, a "Voproszi Filozofii" c. folyóirat, az Anyagi Kultúra Történetének Intézete). Tudományos vitát sürget a többi tudomány területén is (közvetlen, kémia).

VINOGRADOV, V.V.: Genyialnaja programma markszisztikovo jazikoznanyija.
(A marxista nyelv-tudomány zseniális programja.)
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/7. 20-52.1.

VOLGIN, V.P.: Krupnjejszeje szobitviye szovremennoj nauki. (A mai tudomány legnagyobb eseménye.)
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/7. 53-55.1.

ALEKSZANDROV, G.F.: Jarkaja sztranyica v markszisztikoj filozszoфии.
(Fényes lap a marxista filozszoफीában.)
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/7. 56-59.1.

GYEBORIN, A.M.: Sztalinszkoje ucsenyije o jazike. (A sztálini tanítás a nyelvről.)
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/7. 60-63.1.

JEGOLIN, A.M.: K novim dosztvizzsenyijam szovetszkoj nauki. (A szovjet tudomány új eredményeihez.)
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/7. 64-65.1.

ZSUKOV, Je.M.: Otsztavanyija bugyet preodoleno. (Téküzdjük az elmaradást.)
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/7. 66-67.1.

O szosztajanvii centralnih organov jazikoznanyija Akagyemii Nauk SzSzsZR. (A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Központi nyelv-tudományi szerveinek helyzetéről.)
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/7. 130.1.

VINOGRADOV, V.: Sztalinszkiye trudi po jazikoznanyiju i szovetszkaja skola. (Sztálin nyelvészeti munkái és a szovjet iskola.)
Pravda, 1950 szeptember 1.

Nasztojcsivo borotszja za dalnjejsij raszovet szovetszkoj nauki. Sz szobrannyija aktiviva Leningradszkoj organizacii VKP(b). (Allhatatosan harcolni a szovjet tudomány további felvirágzásáért. A SzK(b)P leningradi szervezetének pártaktivagyüléséről.)
Pravda, 1950 szeptember 2.

KAFTANOV, Sz.: Za szkorejsuju peresztrojku prepodavannyija nauki o jazike. (A nyelv-tudományi oktatás legsürgősebb átszervezéséért.)
Literaturnaja Gazeta, 1950 szeptember 2.
A Szovjetunió Felsőoktatásügyi Minisztériumának intézkedéseit ismerteti. (Nyelvészeti szemináriumok, átképző tanfolyamok, tankönyvek, tudós- és pedagóguskáderek nevelése, stb.)

LOMTYEV, T.: Markszisztikovo-leninszkiye oszнови szovetszkovo jazikoznanyija. (A szovjet nyelvészet marxi-lenini alapjai.)
Molodoj Bolsevik, 1950/17. 8-20.1.

Részletesen elemzi Sztálin elvtárs cikkét és megállapítja, hogy az új nemzedéknek, az ifjú tudósoknak a feladata Sztálin tanítását közkinccsé tenni és továbbfejleszteni.

TARASZENKOV, An.: Literatúra i voproszi jazika. (Az irodalom és a nyelv kérdései.)
Pravda, 1950 szeptember 8.

Cseh fordításban:

TARASZENKOV, A.: Literatura a jazyk. (Az irodalom és a nyelv.)
Tvorba, 1950 szeptember 27. 878-879.1.

O meroprijatvija o szvjazi sz realizacijej posztanovlenija Prezi-
gviama o szosztovanii centralnüh organov jazikoznanvija Akagyemii
Nauk SzSzsZR. (Intézkedések az Elnökség azon határozatának végrehaj-
tásával kapcsolatban, amelyet a SZSZKSZ Tudományos Akadémiája köz-
ponti nyelvtudományi szerveinek helyzetéről hozott.)
Vesztnyk Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/8. 89-91.1.

GLEZERMAN, G.: Marksizim-leninyizm o bazisze i nadsztrojke. (A marxiz-
mus-leninizmus az alapról és a felépítményről.)
Bolsevik, 1950/18. 41-56.1.

Piszatveli obszuzsdajut trudi I.V.Sztalina po voproszam jazikozna-
nyija. (Az írók megvitatják I.V.Sztálin munkáit a nyelvtudomány
kérdéseiről.)
Litveraturnaja Gazeta, 1950 október 3.

O bazisze i nadsztrojke. Konzultacija. (Az alapról és a felépítmény-
ről. Konzultáció.)
Pravda, 1950 október 5.

KOZLOV, F.: Ulucssity partvijnuju rabotu v naucsnih ucsezsgyenvijah.
(Javítsuk meg a pártmunkát a tudományos intézményeknél.)
Pravda, 1950 október 6.

Annak, hogy a szovjet nyelvtudományban és más tudományá-
gakban is marxizmusellenes tanítások honosodhattak meg,
az ideológiai felkészültség hiányosságai voltak az okai.
A tudományos intézmények pártszervezeteinek a feladata,
hogy gondoskodjanak az ideológiai színvonal emeléséről.

Trudi I.V.Sztalina po voproszam jazikoznanvija i nasi zadacsi.
(I.V.Sztálin munkái a nyelvtudomány kérdéseiről és a mi feladata-
ink.)
Inosztrannije Jaziki v Skole, 1950/5. 9-16.1.

SZEREBRENNYIKOV, B.A.: Osznovnije osibki N. Ja. Marra i ih krityika
v trudah I.V.Sztalina po voproszam jazikoznanvija. (N.J.Marr alap-
vető hibái és kritikájuk I.V.Sztálinnak a nyelvtudomány kérdéseiről
írt munkáiban.)
Inosztrannije Jaziki v Skole, 1950/5. 17-25.1.

Razvityija gvialektyicseszko i isztoricseszko matverializma v
trudah I.V.Sztalina po voproszam jazikoznanvija. (Na zaszedanii
ucsenovo szoveta Insztvituta filozofii AN SzSzsZR 18 i 25 ijulja.
(A dialektikus és történelmi materializmus fejlesztése I.V.Sztá-
linnak a nyelvtudomány kérdéseiről írt munkáiban. A SZSZKSZ Tuo-
mányos Akadémiája Filozófiai Intézete tudományos Tanácsának ülése
július 18. és 25-én.)
Vesztnyk Akagyemii Nauk SzSzsZR, 1950/9. 57-70.1.

Ot redakcii. (A szerkesztőség megjegyzése.)
Izvesztvija Akagyemii Nauk SzSzsZR, Otvvelenivije litveraturi i
jazika, IX/1. 1950. 30-34.1.

A szerkesztőség bevezető szavai a számban közölt, Sztá-
lin nyelvtudományi műveivel foglalkozó cikkek elé.

VINOGRADOV, V.V.: Trudi I.V.Sztalina po voproszam jazikoznanvija
i novije putvi razvityija szovetszkoj nauki o jazike v szvjazi
sz itogami lingvisztvicseszkoj gyiszkuszszii. (I.V.Sztálin munkái
a nyelvtudomány kérdéseiről és a szovjet nyelvtudomány fejlődésé-
nek új utjai a nyelvészeti vita eredményei kapcsán.) Uo. 35-60.1.

- ALEKSZANDROV, G.F.: Isztoriceseszkoe znacsenvije raboti I.V.Sztalina "Markszizm i voproszi jazikoznanyija" dlja razvityija markszistszko-lenyinszkoj filozszojii. (I.V.Sztalin "Marxizmus és a nyelvtudomány kérdései" c.munkájának történelmi jelentősége a marxista-leninista filozófia fejlődése számára.) Uo. 61-62.1.
- TOLSZTOJ, I.I.: Otrezvljajuscsij golosz razuma. (A józan ész hangja.) Uo.62-63.1.
- SISMAREV, V.F.: O poszlednih rabotah I.V.Sztalina po jazikoznanyiju. (I.V.Sztalin legutóbbi nyelvtudományi munkái.) Uo.63-67.1.
- BARHUDAROV, Sz.G.: Novaja era v jazikoznanvii. (Új korszak a nyelvtudományban.) Uo. 68-69.1.
- BULAKOVSKIJ, L.A.: O sztatyah I.V.Sztalina po jazikoznanyiju. (I.V.Sztalin nyelvtudományi cikkeiről.) Uo.69-71.1.
- GVOZGYEV, A.N.: K raszcvetu szovetszko vo jazikoznanyija. (A szovjet nyelvtudomány felvirágzásához.) Uo.72-73.1.
- JEGOLIN, A.M.: Za tvorcseszkoje razvityije nauki o litverature. (Az irodalomtudomány alkotó fejlesztéséért.) Uo.74-76.1.
- SZOBOLVSZKIJ, Sz.I.: Nveszkojko miszlej po povodu sztatvej I.V.Sztalina ob jazikoznanvii. (Néhány gondolat I.V.Sztalin nyelvtudományi cikkei alkalmából.) Uo.77-79.1.
- Prezidium Akademi Nauk SzSzsZR: Posztanovlenyije, g.Moszkva, 1 ijulja 1950 goda. (A SZSZKSZ Tudományos Akadémiájának elnöksége: Határozat, Moszkva, 1950 július 1.) Uo.80-81.1.
- Prezidium Akademi Nauk SzSzsZR: Posztanovlenyije, g.Moszkva, 26 ijulja 1950 goda. (A SZSZKSZ Tudományos Akadémiájának elnöksége: Határozat, Moszkva, 1950. július 26.) Uo.81-84.1.
- Sztatvi tovariscsa Sztalina po voproszám jazikoznanyija i zadaci v oblasztvi isztoriceszkih i filozszojkih nauk. (V insztvitutah Otgvlenyija isztorii i filozszojii AN SzSzsZR.) (Sztalin elvtárs művei a nyelvtudomány kérdéseiről és a történelmi és filozófiai tudományok feladatai. A SZSZKSZ Tudományos Akadémiája Történelmi és Filozófiai Osztályának intézeteiben.)
Izvesztvija Akademi Nauk SzSzsZR, Szerija Isztorii i Filozszojii, VII/4. 1950. 322-359.1.

Magyarország.

Sztalin elvtárs nyelvtudományi munkáihoz kapcsolódó szovjet cikkek magyar fordítását az eredeti szovjet cikkek adatai után jeleztük.

Adatok a szovjet nyelvtudományi vitához.

Társadalmi Szemle, V/7-8. 1950. 548-552.1.

TELEGDI Zsigmond: A magyar nyelvtudomány új korszak küszöbén.

Szovjet Kultura, II/9. 1950. 9-11.1.

PAIS Dezső: Sztalin megnyilatkozása a nyelvtudományról.

Magyar Nyelv, XLVI/3. 1950. 193-195.1.

Csehszlovákia.

Nové velké vítězství tvůrčího marxismu. (Az alkotó marxizmus új nagy győzelme.)

Rudé Právo, 1950 június 24.

RYBÁK, Josef: J.V.Stalin o marxismu v jazykovědě. (I.V.Sztálin a marxizmusról a nyelvtudományban.)
Rudé Právo, 1950 június 25.

Szlovák fordításban:

RYBÁK, Josef: J.V.Stalin o marxisme v jazykovede.
Pravda, Bratislava, 1950 június 27.

Citadela věd. (A tudományok fellelegvára.)
Tvorba, 1950 június 28. 609-610.1.

BAREŠ, Gustav: Stalin ukazuje cestu. (Sztálin utat mutat.)
Tvorba, 1950 július 12. 659-661.1.

Szlovák fordításban (előbb jelent meg):

BAREŠ, Gustav: Význam článku I.V.Stalina "O marxisme v jazykovede (I.V.Sztálin "Marxizmus és nyelvtudomány" c.cikkének jelentősége.
Pravda, Bratislava, 1950 július 6.

REIMAN, Pavel: Stalinův článek o jazykovědě a naše jazykovědná tradice. (Sztálin cikke a nyelvtudományról és a mi nyelvészeti hagyományunk.)
Rudé Právo, 1950 július 9.

PECIAR, Štefan: Stalinove slová a naša jazykoveda. (Sztálin cikke és a mi nyelvtudományunk.)
Nove Slovo, 1950 július 14. 443-444.1.

HAVRÁNEK, B.: O situaci v naší lingvistice. (Nyelvészetünk helyzetéről.)
Tvorba, 1950 július 19. 688-689.1.

SKALIČKA, V.: Článek J.V.Stalina i naše jazykovědná tradice. (I.V. Sztálin cikke és a mi nyelvtudományi hagyományunk.)
Tvorba, 1950 július 26. 718.1.

REIMAN, P.: Stalinovo učení o jazyce a úkolv našich propagátorů. (Sztálin tanítása a nyelvről és a mi propagandistáink feladatai.)
Nová Mysl, 1950/7. 562-575.1.

OLIVA, Felix: Stalinův dopis o jazykovědě a některé otázky politické ekonomie. (Sztálin cikke a nyelvtudományról és a politikai gazdaságtan néhány kérdése.)
Tvorba, 1950 augusztus 9. 757.1.

TRÁVNÍČEK, František: Stalinova stať a česká jazyková kultura. (Sztálin cikke és a cseh nyelvi kultura.)
Tvorba, 1950 augusztus 23. 820.1.

ISACENKO, A.V.: O situaci v slovenskej jazykovede. (A szlovák nyelvtudomány helyzetéről.)
Kulturný Život, 1950 szeptember 24. 8-9.1.

Megállapítja, hogy a marxizmus a szlovák nyelvészetben nem terjedt meg, de ugyanakkor bírálja a két eddig uralkodott nyelvészeti irányt: a pozitivizmust (ujgrammatikusok) és a strukturalizmust (prágai iskola). A szlovák nyelvtudomány csak a sztálini akciónak köszönhetően fejlődhet tovább. Végül ismerteti a bratislavai Nyelvtudományi Intézetben folyó munkát.

CISÁŘ, Čestmír: K otázce národního a "všesvětového" jazyka. (A nemzeti nyelv és a "világnyelv" kérdéseiről.)
Tvorba, 1950 október 4.

Lengvelország.

(SZEREBRENNYIKOV, Sz.B.) SEREBRENNIKOV, S.B.: O dyskusji lingwistycznej w ZSRR. (A Szovjetunióban lefolyt nyelvészeti vitáról.)

Nowa Kultura, I/25. 4-5.1.

Az ismert szovjet nyelvész tájékoztatja a lengyeleket a szovjet nyelvészeti vitáról.

Német Demokratikus Köztársaság.

HÄGER, Kurt: Über den Marxismus in der Sprachwissenschaft.

(Zu den Artikeln J.W. Stalins "Zum Marxismus in der Sprachwissenschaft" und "Zu einigen Fragen der Sprachwissenschaft".)

Einheit, V/8. 1950. 680-688.1.

Románia.

CONSTANTINESCU-IAȘI, P.: Un nou aport la tezaurul științei marxist-leniniste. (A marxista-leninista tudomány kincsestárának új gyarapítása.)

Scanteia, 1950 június 25.

A cikk élesen rámutat a nyelvtudomány helyzetének óriási különbségére a Szovjetunióban és az imperialista államokban. Kiemeli a román nyelvészek hibáit: kozmopolitizmus, ideológiai gyengeség, helytelen káderpolitika. Ezeket ki kell javítani Sztálin elvtárs utmutatásai alapján.

LĂZĂREANU, Barbu: Un document genial al marxismului creator.

(Az alkotó marxizmus zseniális okmánya.)

Contemporanul, 1950 június 30.

(MITYIN, M.B.) MITIN, M.B.: O nouă contribuție a lui I.V.Stalin la dezvoltarea marxism-leninismului. (Cu privire la lucrările lui I.V. Stalin în probleme de lingvistică.) (I.V.Sztálin újabb hozzájárulása a marxizmus-leninizmus továbbfejlesztéséhez. I.V.Sztálinnak nyelvészeti problémákról írt munkáihoz.)

Lupta de clasă, XXX/7-8. 1950. 57-84.1.

Mityin szovjet filozófus előadása a Román Munkás Párt bukaresti aktivája előtt.

Ausztria.

G., H.: Wissenschaftliche Diskussion von breitesten Forum. (Zum Stalins Artikel "Über Marxismus in der Sprachwissenschaft.")

Österreichische Volksstimme, 1950 július 2.

Belgium.

L'article de Staline sur le marxisme en linguistique.

Communisme, 1950/4. 36-48.1.

Franciaország.

COHEN, Marcel: Staline et la linguistique.

Les Lettres Françaises, 1950 július 6.

ABRAHAM, Pierre: Pour la société, l'art est une superstructure. Mais pour l'artiste ?

Les Lettres Françaises, 1950 július 13.

Hollandia.

P., S.: Notities bij het lezen van de artikelen van Stalin over de taalwetenschap. (Jegyzetek Sztálinnak a nyelvtudományról írt cikkei olvasásakor.)

Politiek en Cultuur, V/9. 1950. 434-436.1.

A SZOVJETUNIÓ ÉS A NÉPI DEMOKRÁCIÁK

NYELVTUDOMÁNYI ÉLETÉNEK ESEMÉNYEI

SZTÁLIN ELVTÁRS NYELVTUDOMÁNYI CIKKEINEK MEGJELÉSE ÓTA.

(Alábbi hiranyagunkat a Pravda, a Vesztnyik AN SzSzsZR, a Lityeratur'naja Gazeta és a Szabad Nép hirei, valamint a Magyar Távirati Iroda által rendelkezésünkre bocsátott hiranyag alapján állítottuk össze. A forrást csak ott jelöljük, ahol a teljes eredeti szöveget közöljük. A Magyar Távirati Irodának ezuton is köszönetet mondunk a rendelkezésünkre bocsátott hiranyagért.)

A SzSzsKSz Tudományos Akadémiája központi nyelvtudományi szerveinek helyzetéről hozott elnökségi határozat végrehajtásával kapcsolatos rendelkezések.

Az elnökség jóváhagyta a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Nyelvtudományi Intézetének szervezetét, valamint az osztály- és csoportvezetőség személyi összetételét.

Osztályvezetői tisztségben megerősítették a mai orosz irodalmi nyelv osztályán V.V.Vinogradov akadémikust, az orosz nyelvtörténeti és dialektológiai osztályon Sz.F.Obnorszkij akadémikust, az orosz nyelvtörténeti és dialektológiai osztályon Sz.P.Obnorszkij akadémikust, az orosz nyelv szótára osztályon Sz.G.Barhudarovot, a SzSzsKSz Tudományos Akadémia lev. tagját, a török nyelvek osztályán N.K. Dmitrijevet, a SzSzsKSz Tudományos Akadémia lev. tagját, a kaukázusi és iráni nyelvek osztályán I.K.Zsirkovot, a filológiai tudományok doktorát, az északi népek nyelvei és a finnugor osztályon I.I.Mészsanyinov akadémikust, a román nyelvek osztályán V.F.Sismarev akadémikust, a német nyelvek osztályán A.J.Szmirnyickij akadémikust, a klasszikus nyelvek csoportvezetői tisztségében I.I.Tolsztoj akadémikust, az általános nyelvészeti csoport vezetésében B.A.Szerebrennyikovot, a filológiai tudományok kandidátusát. Az Intézet tudományos titkára B.V.Gornung, a filológiai tudományok kandidátusa lett.

Jóváhagyták az Intézet tudományos tanácsának személyi összetételét. Az Elnökség célszerűnek tartotta, hogy az Intézet tudományos tanácsának engedje át a filológiai tudományok kandidátusa és doktora tudományos rangfokozatok adományozását a következő diszciplínákban: általános nyelvészet, orosz nyelv, a Szovjetunió népeinek nyelvei, román nyelvek, német nyelvek, az európai népi demokratikus országok népeinek nyelvei, klasszikus nyelvek (görög és latin).

Az Intézet igazgatóját, V.V.Vinogradov akadémikust utasították, hogy:

szervezzék meg a szovjet nyelvtudomány feladatai sztálini meghatározása alapján az Intézet tudományos kutató-tervei egész problematikájának, az aspiránsok disszertációs témáinak és speciális tematikájának gondos átvizsgálását és revízióját, gyökeréig kiirtva az araksejevi rezsimek és a Marr-elmélet marxizmusellenes tételei uralmának maradványait a nyelvészetben;

terjesszék a SzSzkSzk Tud.Ak. Nyelv és Irodalom Osztályának Hivatala elé az Intézet tudományos kutatómunkájára vonatkozó ötéves terv pontosan kidolgozott szövegét;

gondosan vizsgálják át a nyomdába kerülő munkákat és állítsanak össze új kiadvány-tervet az Intézet tudományos kutatómunkája terveiben végrehajtott változtatásoknak megfelelően.

Jóváhagyták az Intézet és a Nyelvi és Irodalmi Osztály Hivatalának döntéseit arról, hogy az 1950. évi tudományos munkatervből törölik a tudományellenes, marxizmusellenes témákat és arról, hogy e tervet kiegészítik két gyűjtemény anyagának előkészítésével, éspedig: 1./ a nyelvtudomány legfontosabb problémáinak előadása I.V.Sztálin munkáinak a fényénél és 2./ a Marr-elmélet alaptételeinek kritikája.

Utasították az Intézetet /az orosz irodalmi nyelv osztályát/, hogy állítsa össze az orosz nyelv akadémiai nyelvtanának /szintaxis/ második kötetét, s az Elnökség egyben megbizta V.V.Vinogradov akadémikust, hogy személyesen vezesse ezt a munkálatot.

Az Elnökség utasította V.V.Vinogradov akadémikust, hogy: szervezze meg az Intézet tevékeny részvételét a nyelvtanítási tervek átvizsgálásában az iskolákban, felsőbb pedagógiai tanintézetekben és egyetemeken, az Intézet kutatómunka-tervébe vegyék be a legfontosabb nyelvtudományi diszciplínák tankönyveinek megírását a felsőbb tanintézetek számára, nyujtsanak segítséget a "Ruszszkij jazik v skole" c. lap tudományos konzultációihoz, s ezeknek a rendelkezéseknek a végrehajtása során vegyék fel a kapcsolatot a Szovjetunió Felsőoktatásügyi Minisztériumával és az OSzSzkSzk Művelődésügyi Minisztériumával, valamint az OSzSzkSzk Pedagógiai Akadémiájának szerveivel;

jelöljék ki azokat a kvalifikált nyelvtudósokat, akik együttműködnek és segítségére lesznek a SzSzkSzk Tud.Ak. Fiókkintézetei Tanácsának a vidéki tudományos intézmények munkái átszervezésében, az állandó kapcsolat formáinak kidolgozásában a SzSzkSzk Tud.Ak. Nyelvtudományi Intézete és a szövetségi köztársaságok fiókkintézeteinek és tudományos kutatóintézeteinek nyelvtudományi szektorai között /az egyes problémák közös kidolgozása, tankönyvek szerkesztése, nyelvész-szakemberek kongresszusai az egyes ágazatok szerint, stb./;

szervezzék meg a balti nyelvek rendszeres tanulmányozását, együttműködve a balti szocialista szovjet köztársaságok megfelelő tudományos kutatóintézményeivel;

szervezzék meg az Intézet tevékeny részvételét a nyelvtudomány alapvető kérdéseit Sztálin elvtárs tanításának tényében tárgyaló összszövetségi értekezlet megrendezésében.

Az Elnökség azzal a kéréssel fordult a szövetségi köztársaságok tudományos akadémiáinak működését koordináló Tanácshoz, hogy az akadémiákon dolgozó nyelvtudósokat vonja be az összszövetségi nyelvészértekezleten való részvételbe és utasította a SzSzkSz Tud.Ak. Fiókinézeti Tanácsát, hogy vonja be az értekezletbe a SzSzkSz Tudományos Akadémia Fiókinézeteinél dolgozó nyelvtudósokat.

Utasította V.V.Vinogradov akademikust, B.D.Grekov akademikust és Sz.P.Tolsztovt professzort, hogy dolgozzák ki a munka koordinálásának formáit és létesítsenek szoros kapcsolatot a tudományos működés területén a Nyelvtudományi Intézet és a SzSzkSz Tud.Ak. Orientalisztikai Intézete és Szlavisztikai Intézete között.

Az Elnökség kötelezte V.V.Vinogradov akademikust, hogy a Nyelvtudományi Intézetben szervezze meg a nyelvtudomány alapvető kérdéséről szóló felolvasásokat Sztálin elvtárs tanításának fényénél s a tanfolyam hallgatói közé vonja be az Intézet valamennyi aspiránsát és fiatalabb tudományos munkatársát, a szovjet nyelvészet legfontosabb kérdéseinek népszerűsítése és tisztázása céljából megfelelő előadógárdát szervezzen az Intézet tudományos munkatársáiból, aspiránzáiból és doktorandusáiból és az előadó-csoport tagjainak nyújtson segítséget a széles nyilvánosság előtti fellépés előkészületeihez.

(Vesznyik AN SzSzkSzR. 1950/8. 89-91. 1.)

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája

Nyelvtudományi Intézetének működéséről.

A SzSzkSz Tudományos Akadémiájának újonnan felállított Nyelvtudományi Intézete már megkezdte működését. Az Intézet folytatja a mai orosz irodalmi nyelv 12 kötetes szótárának kiadását. A régebben megjelent első kötet után már nyomdába adták a második kötetet és megkezdték a harmadik és negyedik kötet munkálatait is. Munkába vették az ó-orosz nyelv hétkötetes szótárát, amely az orosz nyelv szókincsét tartalmazza a legrégebbi időktől a XVII. századig. Október elején expedíció indul a nyenyec irodalmi nyelv nyelvtanának kidolgozására.

Az Intézet 1951. évi munkatervében - a már megkezdett szótári munkák folytatásán kívül - számos munkálat szerepel. Egyetemi és fő-

iskolai általános nyelvészeti tankönyveket készítenek. A tervbe-
vett orosz dialektológiai munkák központjában az orjol-kurszki
nyelvjárás tanulmányozása áll, amely nyelvjárás tudvalevően az
orosz nemzeti nyelv alapja. Nagy figyelmet szentelnek ama nyelv-
vek tudományos nyelvtanainak és szótárainak, amely nyelvek a
szovjethatalom évciben jutottak íráshoz. Expedíciókat indítá-
nak az Amur-medencébe a mandzsú-tunguz nyelvek nyelvtanainak és
szótárainak összeállítására. Csukcs, eszkimó és nanaj /gold/
nyelvtant, továbbá eszkimó-orosz szótárt is készítenek. Tanul-
mányozni fogják a hanti /osztják/ és a manyszi /vogul/ nyelvek
tájszólásait is.

Az Intézet 1951-ben két nagyjelentőségű kollektív tudományos mun-
kát készít el V.V. Vinogradov és B.A. Szerbrennyikov szerkesz-
tésében.

Az egyik kötetben R.I. Avanyeszov, L.I. Zsikov, A.B. Sapiro,
P.Ja.Csernih, V.N. Jarceva, B.V. Gornung, B.A. Szerbrennyikov
és mások részletesen elemzik N.J. Marr és követői hibás, marxiz-
mus-ellenes tételeit, egyben felülvizsgálják azokat a nyelvtan-
okat, amelyekre Marr követői irak. A harminc ivre tervezett
munka 1951. első negyedében kerül sajtó alá.

A másik tanulmánygyűjteményt a Filozófiai Intézet munkatársainak
közreműködésével állítják össze. A kötet a szovjet nyelvtudomány
elvi kérdéseivel és legközelebbi feladataival foglalkozik, Sztá-
lin Elvtárs útmutatásai alapján. A kötetben a következő problé-
mákat dolgozzák fel: a nyelvnek, mint társadalmi jelenségnek, is-
mertető jelei és a nyelv fejlődésének összefüggése a társadalmi
fejlődéssel; a nyelv és gondolkodás; a nyelv fejlődésének belső
törvényszerűségei / a szematika területén/; a logika és a nyelv-
tan kölcsönhatásai; a nyelv, mint az emberek érintkezésének esz-
köze a társadalomban; a dialektusok és zsargonok a közös nemze-
ti nyelvhez való viszonyukban; a nyelvek fejlődése a szocialista
társadalomban; a marxista-leninista lexikológia felépítésének
elvei és a lexikológia helye a nyelvtudományi diszciplínák rend-
szerében; nyelvtanok felosztásának elvei; a nyelv hangtani vizs-
gálatának problémája; a szemantikának az egyes nyelvtudományi
diszciplínákhoz való viszonyának kérdése; a forradalom előtti o-
rosz nyelvtudomány hagyatéka és a szovjet nyelvészet; a szovjet
nyelvészet és a mai külföldi tudomány. E kötet megírásában V.V.
Vinogradov, R.I. Avanyeszov, Sz.D. Nyikiforov, P.Ja. Csernih, V.N.
Jarceva, A.I. Szmirnyickij, N.A. Baszkakov, O.Sz. Ahkov, M.G. Jar-
sevszkij és mások vesznek részt. A 40-50 évre tervelt munka 1951.
második negyedében kerül sajtó alá.

Az 1951-1955. évi tervből törölték mindazokat a munkákat, amelyek
nem felelnek meg a valóban marxista nyelvészet követelményeinek.
Helyettük olyan munkák kerültek az ötéves tervbe, melyeket eddig
az "araskosejevi rendszer" uralkodása egyszerűen kirekesztett onnan.
Ilyen pl. "A legfőbb nyelvcsaládok eredetének problémája" c. ta-
nulmány-gyűjtemény. Ez egyrészt az összehasonlító-történeti mód-

szerrel és e módszerrel és e módszernek a marxista-leninista elmélet alapján való megjavításával foglalkozó elméleti cikkeket, másrészt öt nagy nyelvcsalád - az indoeurópai, kartveli, finnugor, török és mongol nyelvcsalád - eredetét vizsgáló konkrét történeti tanulmányokat tartalmaz. További két elméleti tanulmánygyűjtemény a tervben: "A lexikológia problémái" és "A nyelvek nyelvtani szerkezetének problémája".

Az új terv egész sor új témát tartalmaz az orosz nyelv történetére és mai állapotára vonatkozóan is. Ilyenek pl. "Az orosz nyelv történeti nyelvtanának vázlatja", "Tanulmányok az orosz nyelv történeti alakulásából" /Sz.D.Nyikiforov és P.Ja.Csernih/, "Az ó-orosz oklevelek szintakszisa" /V.I.Borkovszkij/, "Mondattani synonymika és párizuzamos szintaktikai szerkezetek" /V.P.Szuhotyin/, "A kérdő mondat a mai orosz irodalmi nyelvben" /Sz.I.Bernstyejn/, "Homonymák és ezek típusai az orosz nyelv alapvető szókincsében és szókészletében" /V.V.Vinogradov/. Meggyorsítják a mai orosz nyelv két kötetes akadémia nyelvtanának, valamint "A mai orosz irodalmi nyelv szótára" és "Az ó-orosz nyelv szótára" kötetek elkészítését.

Jelentősen meggyorsítják a népi demokratikus országok nyelveinek, az albán, magyar, román nyelvnek a tanulmányozását /a többi népi demokráciák nyelveit a Szláv Intézetben és az Orientalisztikai Intézetben fogják tanulmányozni/.

A szovjet felsőoktatás nyelvész dolgozóinak tanácskozásai és a Szovjetunió nyelvi oktatásának átszervezése.

A szovjet egyetemek és főiskolák nyelvész dolgozói 1950. augusztus 24.-én értekezletet tartottak Leningrádban. Az értekezleten két előadás hangzott el. Az elsőt A.M.Szamarin, a SzSzkSz felsőoktatásügyi helyettes minisztere tartotta "A nyelvtudományi tanítás és kutatómunka mai helyzete és fejlődése a főiskolákon" címen. Utána V.V.Vinogradov akadémikus ismertette Pravdában lefolyt szabad vitát és annak jelentőségét a szovjet nyelvtudomány további fejlődésében. A tanácskozás résztvevői megbeszélték a felsőoktatás nyelvtudományi előadásainak új tantervét és módszerét, továbbá a tudományos kutató munka átszervezését az egyetemeken és a pedagógiai főiskolákon. Az értekezletet Sz.V.Kaftanov a SzSzkSz felsőoktatási minisztere zárta be.

Számos tanfolyamot szerveztek a nyelvtudomány dolgozói számára; ezeknek a tanfolyamoknak a feladata, hogy feltárják Sztálin elvtárs művei nyomán a Marr-féle elméletek alapvető hibáit és megismertessék a hallgatókkal a nyelvtudomány fejlődésének sztálini útját. A moszkvai egyetem filológiai karán tíznapos tanfolyamot tartottak a szovjet egyetemek és főiskolák nyelvész professzorai számára. A tanfolyamnak 350 hallgatója volt. A tanfolyamot vezető tudományos bizottság tagjai között voltak Vinogradov, Blagoj és Csibakova professzorok.

Az Oroszországi Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaság Pedagógiai Akadémiájának elnöksége határozatot hozott Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikkeivel kapcsolatban. A határozat bírálta a Pedagógiai Akadémia kötelékébe tartozó tudományos intézetek /a leningrádi Pedagógiai Intézet, a Nemzeti Iskolák Intézete és a Defektológiai Intézet/ működését és a pedagógia területén dolgozó marriisták tevékenységét. A határozat intézkedik arról, hogy az Akadémia valamennyi intézményében tanulmányozzák mélyrehatóan Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáit, foglalkozzanak velük a pedagógiai szaklapokban. A Pedagógiai Akadémia egyben elrendelte az orosz- és idegennyelvi oktatás tervének, tankönyveinek és módszerének kidolgozását és a Pedagógiai Akadémia intézetei 1950. évi tervének felülvizsgálását.

Augusztus 16.-án Moszkvában befejeződött az Orosz Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaság éltszövetségének hatnapos tanácskozása. A nevelési és oktatási kérdéseken kívül megvitatták Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikkeit is. A nyelvészeti vita előadója V.V.Vinogradov akadémikus volt.

Az új tanév kezdetén szemináriummal egybekötött előadássorozatot fognak tartani a nyelvszakos egyetemi és pedagógiai főiskolai hallgatók számára. Ugyancsak szemináriumot szerveznek a nyelvszakos szovjet pedagógusok részére is. Az előadók között van Vinogradov, Csernih, Csikobava és Alekszandrov professzor.

A közeljövőben új nyelvészeti tankönyveket adnak ki és nagy példányszámban megjelentetik a felsőoktatás nyelvész dolgozói számára rendezett értekezlet előadásait is.

A megbeszélések és a SzSzkSz felsőoktatási minisztériumának határozatai értelmében nagy gondot fognak fordítani az új nyelvésztkaderek képzésére. Felülvizsgálják a kiadott disszertáció témákat.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája

Orientalista Intézetének nyelvészeti munkálatai.

Egyesítették és Moszkvába összevonták a Szovjetunió különböző orientalista kutatóintézeteit. Az új Orientalista Intézet irodalomtörténeti és történeti munkák mellett a kínai, mongol, koreai, vietnami /annami/, maláji és különböző indiai nyelvek szótárainak, nyelvtanainak és tankönyveinek elkészítését is elkezdte.

Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikkeinek megvitatása a Szovjet-
unió Tudományos Akadémiájának Filozófiai Intézetében.

A SzSzkSz Tudományos Akadémiájának Filozófiai Intézetében sorozatos üléseken beszéltek meg Sztálin elvtárs cikkeit. Junius 29-én és július 5-én teljes ülést tartottak, ezen G.F.Alekszandrov előadása hangzott el. "I.V.Sztálin nyelvtudományi munkáinak történelmi jelentősége a dialektikus és történelmi materializmus fejlődésében" címen. Az előadást követő vitában a felszólalók vázolták Sztálin munkáinak jelentőségét a marxizmus-leninizmus, a társadalomtudományok, esztétika, pszichológia és a természettudományok szempontjából.

A Filozófiai Intézet tudományos tanácsa előtt f. évi július 18-án és 25-én az Intézet igazgatója, G.F.Alekszandrov tartott előadást a következő címmel: A dialektikus és történelmi materializmus továbbfejlődése I.V.Sztálin "Marxizmus és nyelvtudomány", valamint "A nyelvtudomány néhány kérdéséhez" c. munkáiban. Az előadást élénk vita követte.

A gyűlés végén az Intézet tudományos tanácsa határozatot hozott, amely szerint a már elkészült munkákat át kell dolgozni Sztálin elvtárs utmutatásai alapján. Tervbe vették, hogy SzSzkSz Tudományos Akadémiájának Nyelvtudományi Intézetével közösen elkészítik "A nyelvtudomány filozófiai alapjainak fejlesztése Sztálin elvtárs által" c. munkát. Az Intézetben meg fogják vitatni az alap és a felépítmény kérdését és ezek szerepét a társadalmi fejlődésben. Az Intézet 1951. évi január havi tudományos ülészakát Sztálin elvtárs nyelvészeti munkái megvitatásának szenteli.

A Voproszi Filozofii szerkesztőségi Kollégiumában V.Sz.Molodcov kiemelte, hogy a lap eddigi magatartása helytelen volt, mert helyt adott a marxizmus propagandistáinak. A következő számban részletesen meg kell vitatni Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikkeit és a kritikai részben helyet kell biztosítani az utóbbi időben megjelent nyelvészeti munkák bemutatásának.

A leningrádi pártszervezet aktívája.

A leningrádi pártszervezet aktívája Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikkeivel kapcsolatban megvitatatta a tudományos intézmények munkájában mutatkozó hiányosságokat és a pártszervezetek feladatait a szovjet tudomány továbbfejlesztésében. Az aktív előadója F.R. Kozlov, a leningrádi városi pártbizottság titkára volt. Előadásában rámutatott a marxizmus és más marxizmus-ellenes tanok elterjedését elősegítő körülményekre. A tudományos intézmények pártszervezetei nem hatoltak be elég mélyen a kidolgozandó tudományos problémákba és nem nevelték a tudomány dolgozóit kritikára és önkritikára. Az előadást követő vitában rámutattak arra, hogy meg kell erősíteni a párt vezető szerepét a tudományos munkában és az egyetemi oktatásban, a pártszervezeteknek segíteniük kell az intézmények tudományos tanácsait.

A szovjet írók megvitatták

Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáit.

1950 szeptember 27-én a moszkvai írók pártgyűlése megvitatta Sztálin nyelvtudományi cikkeit. V.V.Vinogradov akadémikus előadásában hangsúlyozta, hogy a nyelvészeknek és irodalomtörténészeknek egyaránt tanulmányozniuk kell a szépirodalom nyelvét. Az előadást követő vita felszólalói hangsúlyozták az írók fokozott felelőségét, mert az irodalmi nyelv ma behatol a város és falu mindennapi életébe. A gyűlésen határozatot hoztak, amely lehetővé teszi, hogy az írók minál alaposabban tanulmányozhassák Sztálin elvtárs nyelvtudományi műveit.

A leningrádi írók vitasorozatát indítottak Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáiról. Az első megbeszélés előadója A.Csivilihin elvtárs volt. Előadásában kiemelte, hogy az orosz nyelvű szovjet irodalom megedződött abban a harcban, amelyet a sokféle reakciós elmélettel és iskolával vívott. Ezek az irányzatok tönkre akarták tenni az orosz nyelvet. E harcokban nagy érdemeket szerzett M.Gorkij. A hozzászólók hangsúlyozták a nyelvi műgond és az elvi viták szükségességét.

Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáinak

tanulmányozása Bulgáriában.

Todor Pavlov a bolgár tudományos akadémia elnöke kijelentette, hogy Marr elmélete erősen elterjedt a bolgár tudósok körében is. Ezért a bolgár akadémiaának erős tevékenységét kell kifejtenie Sztálin elvtárs nyelvtudományi műveinek tanulmányozása és terjesztése terén. Az akadémia Filozófiai Intézete a szófiai egyetem dialektikus és történelmi materialista tanszékével együtt előadás-sorozatokat és értekezleteket szervez a nyelvtudomány kérdéseiről.

A Bolgár Nyelvtudományi Intézet kidolgozta 1951. évi tervét. A tervben különös figyelmet fordítanak a bolgár, valamint a többi szláv nyelv tanulmányozására. Ez év novemberében vitaulésen tárgyalják meg Sztálin elvtárs nyelvtudományi műveit.

Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáinak

megvitatása Romániában.

A Román Népköztársaság Tudományos Akadémiájának Filozófiai és Történettudományi Intézete 1950 július 15.-én megvitatta Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikkeit. A vitaulés előadója C.Balmuş akadémikus volt.

Magjelentek a Magyar Nyelvatlasz kérdőívei.

I.

Nemrég, ez év szeptemberében jelent meg "A magyar nyelvatlasz kérdőív"-nek első része, amely a nyelvtani jellegű kérdéseket foglalja magába. A kérdőív nyomtatásban való megjelenésével kapcsolatosan nem ért, ha néhány szót szólnunk a Magyar Nyelvatlasz nyelvtani jellegű munkálatairól és magáról a kérdőív első részéről.

Vessünk néhány pillantást az eddigi munkálatokra. A Nyelvatlasz Bizottság még a múlt év vége felé összeállított egy kb. 750 kérdésből álló kérdőívet. Ez a kérdőív az atlasz hangtani és alaktani kérdéseit foglalta magába, azonkívül kb. 150 szó-földrajzi kérdést a természetett növények köréből. - A hangtani kérdések úgy voltak összeállítva, hogy a feltehető hangtani jelenségek közül mindegyikre több, de legalább három kérdés vonatkozzék. Például a ly problémaköréből ilyen példák vannak: csalán, felhő, jászol; lyuk, kályha, Mihály stb. - Az alaktani kérdések közé a jelenségek nagy száma miatt csak a jellegzetes, fontos jelenségek kérdései kerültek be. Például a tárgyvas ragozás kijelentő mód jelen idejű egyes 3. személyére a mélyhangrendű igék a következő kérdésekben szerepelnek: tanítja, tanulja, áthozza, adja, mondja. Tehát itt is az a szempont, hogy egy nyelvtani jelenségre minél több kérdés jusson. - A természetett növények csoportja mint az egyik legfontosabbnak látszó fogalomkör került be a kérdőív első részébe, mivel egy külön szó-földrajzi kérdőív szükségessége ekkor még nem látszott világosan előttünk.

A kérdőív különböző jellegű kérdései természetesen sokszor egybe fonódnak, hiszen egy-egy kérdésben sokszor több nyelvtani jelenség is benne van, tehát egy-egy kérdés lehet egyszerre hangtani és alaktani, vagy alaktani és szó-földrajzi is. A hangtani kérdésnél az a fontos, hogy a szó hangalakját kapjuk eredményül, az alaktaninál a toldalékokra /képzők, jelek, ragok/ kérdezzünk, a szó-földrajzinál pedig a fogalmakra. Különbözik a kérdések - a könnyebben kérdezhetőség kedvéért - fogalmi körök szerint vannak csoportosítva, tehát a hangtani, alaktani és szó-földrajzi kérdések keverednek egymással.

Az így összeállított kérdőívet nem nyomattuk ki mindjárt, hanem különböző helyeken és különböző gyűjtők több alkalommal kipróbálták. E próbagyűjtések után azokat a kérdéseket, amelyek nehezen kérdezhetőek vagy éppen kérdezhetetlenek voltak, kihagytuk. Felvettünk viszont utólag néhány olyan fontos kérdést, amely az első alkalommal összeállított kérdőívben kimaradt. Ugyancsak felvettünk a kérdőívbe egy ugynevezett mondattani részt kb. 40 kérdés-sel. E kérdések rövid, jól kérdezhető mondatokból állnak: Hol van az apád? Van neki két disznaja. Nem lány az, hanem fiú, stb. E mondatokból a legfontosabb, egyúttal legegyszerűbb mondattani sajátosságokra várunk feleleteket.

Az így többször kipróbált, és ezáltal véglegesnek kialakult kérdőív ezután már nyomtatásban is megjelenhetett. A kérdőív első /nyelvtani/ részének nyomtatott formája most már véglegesen 757 kérdést tartalmaz. A kérdések után a gyűjtőmunka megkönnyítésére szómutató és nyelvtani mutató áll.

A nyelvtani kérdőívet 5 gyűjtő kérdezi ki 330 helységben. A gyűjtők átlagban 4 napig tartózkodnak egy helyen. A 330 kutatópont a magyar helységek 10 %-át teszi ki, tehát viszonylag igen sűrű hálózatot képez. Ebben az évben eddig 46 kutatópont készült el, s további 20 fölgyűjtése van tervbevéve.

Már az eddig felgyűjtött 46 kutatópont is lényeges adalékot nyújt számunkra nyelvjárásaink megismerésében és már az eddig begyűjtött anyag alapján is jelentősen módosult nyelvjárásaink korábban ismert képe. Az ötéves terv tartamára tervezett 330 kutatópont felgyűjtése pedig, bátran mondhatjuk, hogy korszakalkotó munkával fogja gazdagítani nyelvészeti irodalmunkat. A nyelvtani atlasz elkészülte lehetővé fogja tenni, hogy a magyar nyelvjárások sajátosságait és területi elterjedését alaposan megismerjük, illetőleg az egyes nyelvjárások határait meghuzzuk, és a nyelvjárásokat nyelvtani alapon jellemezzük.

RENKÓ Loránd.

II.

1950. novemberében megjelent nyomtatásban a szóföldrajzi kérdőív is.

Mi a célja a szóföldrajzi kérdőívnek? Szóval nyelvészkor korszakalkotó cikkének megjelenése óta tudatosan bennünk, hogy a nyelvet alapvetően a nyelvtani szerkezet és az alapító szókincs jellemzi. A nyelvtani kérdőív is tartalmaz ugyan szóföldrajzi adatokat, de már ez év elején felmerült a Nyelvtan Bizottságban az a kívánság, hogy a nyelvtani kérdőívet, amely elsősorban hangtani és alak-tani kérdéseket tartalmaz, egészítsük ki egy szóföldrajzi kérdőívvel.

A szóföldrajzi kérdőív ugyancsak tárgykörönként csoportosítva felöleli egyrészt az alapszókincs jelentékeny részét, másrészt számos műveltségi szó különböző irányú behatolásáról tanuskodik.

Már régebben észrevették, hogy bizonyos kettősség vagy hármasság tapasztalható sok fogalom nyelvi kifejezésében a magyar nyelvben. A pad szó pl. a keleti nyelvjárásokban 'padlás'-t jelent, nyugaton ülő alkalmatosságot. Ez utóbbit keleten lócá-nak nevezik, a 'padlás' viszont a nyugati területen hi, a székelyeknél hiu. Egyik háziszárnyasunk neve a Dunántul réce, Erdélyben ruca, a középső területeken kacsa, ill. kácsa.

A magyar nyelv alapvető szókincsében és még inkább a műveltségi szavakban mutatkozó többrétűség felkutatása a szóföldrajz fő feladata. A gereben neve pl. a nyelvterület legnagyobb részén ennek a szláv eredetű szónak valamelyik változata. Ugyanennek az eszköznek viszont a palóc nyelvjáróterületen héhely, héhó, stb. az elnevezése. Ez a szó német eredetű és valószínűleg az északi, felvidéki bányavárosok nyelvéből került át a velük érintkező falusi lakosság nyelvébe. Veszprém és Somogy megyékben viszont az eszköz török eredetű gvarat, gvarató neve él, ez tehát azt mutatja, hogy a kendermunka már a honfoglalás idejében sem lehetett ismeretlen a magyarság egy részénél.

A szóföldrajzi kérdőív mellékesen még sok új hangtani adattal járul majd hozzá hangtani kérdéseink tisztázásához is.

A szóföldrajzi kérdőív elkészítésének ötlete a múlt év végén merült fel. A bizottság az atlasz egységének biztosítására a szóföldrajzi kérdőív kérdésével csak két kutatót bízott meg és legutóbb a szóföldrajzi kutatópontok számát 165-ben, tehát a nyelvtaniak felében határozta meg. Ebből az idén 35 készül el.

A szóföldrajzi kérdőív a következő fogalmi csoportokat öleli fel: a ház környéke; a ház belseje; térszíni formák; időjárás; konyha; ételek; kendermunka; mosás; ruházat; család, születés, házasság, halál; társadalmi élet; testrészek és testi tulajdonságok; földművelés; állattenyésztés; határ.

A kérdések száma 655, de az alkérdésekkel együtt megközelíti a 700-at. Természetesen ez a szókincsnek csak csekély töredékét foglalja magába és a néprajzi vonatkozásokra nem terjed ki.

Különbözik a szóföldrajzi kérdőív a nyelvtanítól annyiban is, hogy itt a kérdés egyöntetűsége és megkönnyítése céljából a kérdések is ki vannak nyomtatva a kérdőívben. A legügyesebb kérdést is jobban helyettesíti azonban bizonyos esetekben "az egyszerű" rámutatás mint pl. a ruhadaraboknál, testrészeknél vagy egyszerű cselekvéseknél, mint: fütvül, köhög, stb. Ebben az esetben természetesen jelzi a kérdőív, hogy rámutatással vagy bemutatással kérdezünk.

Sok esetben viszont, mint pl. az oke és szekér részeinek elnevezésénél vagy virágok, fák nevénél a magyarázat gyakran nem elégséges. Ezért a gyűjtők képsorozatot is visznek magukkal és ezeknek a tárgyaknak a nevét a rajzról kérdezik. Természetesen a kérdőív jelzi, mikor a rajzot is segítségül vesszük.

Tudjuk, hogy mostani próbálkozásunk sem tökéletes, de legkomolyabb valamennyi eddigi magyar nyelvatlaskisérlet között, és hála demokráciánk áldozatkészségének ez a hatalmasarányú vállalkozás, nyelvjárási kutatásunk régi fájó adóssága most már a megvalósulás útjára lépett.

KÁLMÁN Béla.

TARTALOMJEGYZÉK:

Oldal

Előszó.

V.V.VINOGRADOV: A marxista nyelvészet zseniális programja.... 3

A prágai Tvorbá-nak Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáival kapcsolatos vitacikkeiből:

B.HAVRANEK: A cseh nyelvtudomány helyzetéről.....42

V.SKALICKA: I.V.Sztálin cikke és a cseh nyelvészeti hagyomány47

F.TRÁVNICEK: Sztálin cikke és a cseh nyelvi kultúra.....50

An.TARASZENKOV: Az irodalom és a nyelv54

B i b l i o g r á f i a : Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáinak kiadásai. Hozzászólások és kommentárok Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáihoz62

▲ N y e l v t u d o m á n y i I n t é z e t h i r e i :
Megjelentek a Magyar Nyelvatlasz kérdőívei.....85

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KÖNYVTÁR 4639 / 105 N. SZ.

F.k.: Telegdi Zsigmond
JEGYZETSOKSZOROSÍTÓ.- F.v.: Krausz Ferenc.
Bpest, V. Királyi Pál-utca 5.sz.

